

Szent szerelem

(Amor Sanctus)

Keresztény himnuszok és Szent Ágoston tanításai

KERESZTÉNY HIMNUSZOK

A TISZTELETRE MÉLTÓ BÉDA ZSOLTÁRA A MINDENEK URÁHOZ
PÁL DIÁKON HIMNUSZA A TENGER CSILLAGÁHOZ
HRABANUS MAURUS PÜNKÖSDI HIMNUSZA
GÓT SZERZETESK ÉJJELI IMÁJA
A DADOGÓ NOTKER KARÁCSONYI SZEKVENCIÁJA
RÓBERT KIRÁLY HIMNUSZA A SZENTLÉLEKHEZ
WIPO HÚSVÉTI ÉNEKE
PIERRE ABÉLARD SZOMBAT ESTI HIMNUSZA
PIERRE ABÉLARD HIMNUSZA URUNK MENNYBEMENETELÉRE
SZENT BERNÁT UJJONGÁSA JÉZUS NEVÉRE
SZENT BERNÁT RITMUSA AZ ISTENI SZERETETRŐL
SZENT HILDEGARD ÉNEKE A SZENTLÉLEKRŐL
CELANÓI TAMÁS ÉNEKE AZ UTOLSÓ ÍTÉLETRŐL
ISMERETLEN KÖLTŐ A SZENT SZŰZ ANYASÁGÁRÓL
PHILIPPE DE GRÉVE ÉNEKE MÁRIA MAGDOLNÁHOZ
JOHN PECKHAM HIMNUSZA A SZENTHÁROMSÁGRÓL
JACOPO DA TODI HIMNUSZA A FÁJDALMAS ANYÁRÓL
SZENT BONAVENTURA ÉNEKE KRISZTUS IRGALMÁRÓL
AQUINÓI SZENT TAMÁS ÚRNAPI ÉNEKE
AQUINÓI SZENT TAMÁS HIMNUSZA AZ OLTÁRISZENTSÉGRŐL
AQUINÓI SZENT TAMÁS ÉNEKE KRISZTUS TESTÉRŐL
MAGYARORSZÁGI SZERZŐ HIMNUSZA SZENT IMRE HERCEGRŐL
KEMPIS TAMÁS IMÁJA AZ ANGYALOKHOZ ÉS MINDEN SZENTEKHEZ
MAGYARORSZÁGI ÉNEK A VILÁG MEGVETÉSÉRŐL

AURELIUS AUGUSTINUS (SZENT ÁGOSTON): VALLOMÁSOK (RÉSZLETEK)

KICSINY KORÁRA EMLÉKEZIK, ÉS MAGASZTALJA A GONDVISELŐ ÖRÖK ISTENT
GYŰLÖLTE A TUDOMÁNYT, SZERETTE A JÁTÉKOKAT ÉS FÉLT A VERÉSTŐL
A JÁTÉK ÉS A SZÍNPAD SZERETETE ELVONTA FIGYELMÉT A TANULÁSTÓL
BETEGSÉGBE ESIK ÉS KERESZTSÉGÉRT KÖNYÖRÖG, EZT AZONBAN ÉDESANYJA BŐLCS MEGFONTOLÁSSAL
KÉSŐBBRE HAGYJA
UTÁLTA A GÖRÖG NYELVET
IFJÚKORA VÉTKEIRŐL EMLÉKEZIK
TIZENHAT ÉVES KORÁBAN AZ ÉRZÉKI SZENVEDÉLY RABSÁGÁBA KERÜL
A SZÜLŐK TERVEZGETÉSE ÉS A TANULMÁNYOK FOLYTATÁSA
CIMBORÁIVAL LOPÁSRA VETEMEDIK
A HAJSZOLT SZERELEM IGÉZETÉBEN
VONZÓDIK A TRAGIKUS SZÍNJÁTÉKOKHOZ
A SZÓNOKI ISKOLÁBAN VISSZABORZAD A RENDBONTÓK FÖLFGORGATÓ CSELEKEDETEITŐL
CICERO „HORTENSIVS”-A FŐLÉBRESZTI BENNE A BŐLCELET SZERETETÉT
VISSZARIAD A SZENTÍRÁS NYELVEZETÉNEK EGYSZERŰSÉGÉTŐL
MIKÉPPEN KERÜLT A MANICHEUSOK TÖRÉBE?
ÍNYÉRE VOLT AZ ÖSSZEVISSZA MANICHEUS TANÍTÁS
ANYJA SÍRÁSA ÉS ÁLMA
EGY PÜSPÖK VIGASZTALÓ VÁLASZA A KESERGŐ MONICÁNAK
MÁSOKAT IS TÉVES ÚTRA CSÁBÍTOTT
SZÓNOKLATOT TANÍT. ÁGYASA VAN. LENÉZI A GYŐZELMET HIRDETŐ JÓST
A CSILLAGJÓSLÁS BABONASÁGÁBA KEVEREDIK, ÉS BŐLCS TANÁCSOKAT KAP EGY ÖREG BARÁTJÁTÓL
MILÁNÓBA MEGY, ÉS OTT AMBRUS PÜSPÖKKEL TALÁLKOZIK
AMBRUS BESZÉDEINEK HATÁSÁRA LASSAN FŐLESZMÉL TÉVELYGÉSEIBŐL
A TEST ÉS A LÉLEK KÜZDELME ÁGOSTONBAN
ÁGOSTON A CSODÁLATOS HANG INTÉSÉRE TELJESEN MEGTÉR
EVODIUS MEGTÉRÉSE. MONICA JELLEMZÉSE ÉS HALÁLA
ÉDESANYJA SHELID TÜRELME
AZ ÖRÖK BOLDOGSÁGRÓL BESZÉLGET ÉDESANYJÁVAL
MONICA ELRAGADTATÁSA ÉS HALÁLA
HOGYAN GYÁSZOLTA ÉDESANYJÁT. AZ ELHUNYTAKÉRT VALÓ ÁLDOZATRÓL
IMÁDKOZIK ELHUNYT ÉDESANYJÁÉRT
CSUPÁN ISTENBEN VAN REMÉNYSÉGÜNK ÉS ÖRÖMÜNK
ISMERI AZ ISTEN TITKAINKAT. MIT JELENT TEHÁT AZ ISTENNEK SZÓLÓ VALLOMÁS?
MILYEN CÉLBŐL VALLJA MEG, NEM HOGY MI VOLT EGYKOR, HANEM HOGY MIVÉ LETT?
MILYEN CÉLJA ÉS HASZNA VAN ENNEK A VALLOMÁSNAK?
AZ EMBER NEM ISMERI TELJESEN MAGÁT
MIT SZERETÜNK, HA ISTENT SZERETJÜK? MIKÉPPEN ISMERJÜK MEG TEREMTMÉNYEIBŐL AZ ISTENT?
A BOLDOG ÉLETRŐL
ÉRTELEM ÉS TEKINTÉLY
AKARAT
A LÉLEK
AZ ÉRTELMI MEGISMERÉS. ÉRVELÉS A SZKEPTICIZMUS ELLEN
A TESTETLEN DOLGOK MEGISMERÉSE. ÉRTELMI MEGVILÁGOSODÁS
AZ EMBER A TÖRTÉNELEMBEN. A KÉT VÁROS
ISTEN ÉS A TEREMTETT VILÁG VISZONYA: VÁLASZ A „HONNAN A ROSSZ” KÉRDÉSÉRE

KERESZTÉNY HIMNUSZOK

A TISZTELETRE MÉLTÓ BÉDA ZSOLTÁRA A MINDENK URÁHOZ

Zengd az Egekben-ülőt, a Mennydörgőt, fiatalság!
Légyen az Isten nagy neve minden százakig áldott!
Napkeltétül az Úr erejét dicsérni ne szünj, és
napnyugtáig a himnuszokat zengetni ne fáradj!

Minden nemzeteken föllül van az Isten, egeknek
csillagokat-termő terein túlér koronája.
Trónja magas, de nem ing soha. Istenhez ki hasonló?
Mégis egen s földön szeliden néz a kicsinyekre.

Ő a szegényt s szomorút kalibájából kiemelve
népe dicsői között gazdag bőségbe avatja
s megkönyörülve a meddő asszonyon és az üres ház
csendjén, dús termés boldog csíráival ő áld.

PÁL DIÁKON HIMNUSZA A TENGER CSILLAGÁHOZ

Tengernek csillaga,
Isten édesanyja,
üdvözlégy, mindig szűz,
menny boldog kapuja.

Te, kinek Gábiel
ajka mondott *Avé*-t,
tégy közöttünk békét,
fordítsd *Éva* nevét!

Szabadíts rabokat,
adj fényt a vakoknak,
űzd el bajainkat,
igényeld javunkat.

Mutasd, hogy anyánk vagy!
Hallja meg imádat,
ki értünk fiaddá
születni nem átallt.

Kiváltságos szent Szűz,
mindenek közt enyhe,
oldd föl bűneinket,
enyhíts, tisztíts minket!

Mosd meg életünket,
készítsd el utunkat,
hogy örök örömben
lássuk Jézusunkat!

Istennek dicséret,
Krisztusnak dicsőség,
Szentlélekkel együtt
hármass-egy tisztesség!

HRABANUS MAURUS PÜNKÖSDI HIMNUSZA

Teremtő Lélek, légy velünk!
Látogasd híveid szívét!
Töltsd malasztal a kebleket,
melyeknek alkotója vagy.

Te, kit Védőnknek mondanak,
s mellénk a magas Ég adott!
Tűz, élő forrás, szeretet!
Te lelkek lelki olaja!

Ajándékkal hétszeres!
Te ujj az Isten jobbkezén!
Te, ki az Atya megígért
szavával áldod torkaink!

Gyújts fényt érzékeinkbe!
Öntsd
szivünkbe szent szerelmedet!
S mi bennünk testi gyöngeség,
örök erőddel izmosítsd!

Ellenségünket úzzed el!
S a Békét tüstént hozd közel,
előttünk járva, mint vezért!
S kerüljünk mindent, ami árt.

Általad tudjuk az Atyát,
s ismerjük, adjad, a Fiút!
Tebenned higgyük Szellemét
mindakettőnek végtelen.

Ezt teljesítse az Atya,
s vele egylényű Egyfia,
aki veled uralkodik,
óh, Lélek, minden századig!

GÓT SZERZETESK ÉJJELI IMÁJA

Éjjel keljünk föl s közösen virrasszunk
szüntelen zsoltárba merülve, és az
Úrnak édes himnuszokat daloljunk
teljes erőnkből,

hogyan legyünk méltók a kegyes Királynak
éneklőiként bevonulva égi
udvarába majd, az öröklét boldog
éveit élni!

Adja ezt nekünk az Atya- s Fiúnak
boldog istensége, a Szentlélekkel
együtt hármassal-egy, kinek áldott hírével
zengi a Minden!

A DADOGÓ NOTKER KARÁCSONYI SZEKVENCIÁJA

Ejha, énekeljünk
szent dicséretre méltón

ennek a napnak verseit,
melyen fény jelent,
szívünket vidítani!

Az éjjel ködei közé
tűnnek bűneink
fekete árnyékai.

Ma szülte a Tenger
szűz Csillaga
e világra
az új üdvösség örömét,
kitől fél a Pokol
s a kegyetlen
Halál retten;
ez fogja őt megölni még!

Nyög legyőzve
a régi kórság:
prédáját a sárga kígyó
veszti már

A hullt ember,
a tévedt bárány,
örök kincsét visszalelni
kezdi már.

Örülnek e nap a
mennyei
szent seregek, az angyalok,
mivel az elveszett
tizedik
drachma, ím, meg-
találtatott.

Az éjszakának is
új csillaga van,
melyre bölcsek bölcs szeme
riadt hajdanán.

Nyájak mesterei
sugárt láttanak;
Isten vitézeinek
arca vakított.

Örülj, Isten anyja, kit
körüállnak
szent bábák módjára
dalolva az
angyalok,
s zengve az Urat!

Krisztus, Atyád egyfia,
ki érettünk
embertestet vettél,
fogd föl forró
szíveden,
aki buzgón kér!

S kiknek így
emberségben részesük
méltóztattál, Jézus,
lenni, fogadd méltón
könyörgésüket:

tedd, hogy ők
istenségben legyenek
részeseid, Isten,
méltasd őket erre,
Isten egyfia!

RÓBERT KIRÁLY HIMNUSZA A SZENTLÉLEKHEZ

Jőjj Szentlélek-isten, jőjj
s áraszd ki a mennyekből
fényességed sugarát!
Jőjj, ki árvák atyja vagy,
jőjj, ki szívek lángja vagy,
ajándékos jóbarát!

Jőjj áldott vigasztalás,
drága vendég, lelkitárs,
legédesebb enyhülés:
fáradásra nyugalom,
hőség ellen oltalom,
zokogásban könnyülés!

Jőjj és töltsd be híveid
legtitkosabb szíveit,
boldogító égi tűz!
Semmi, semmi nélkülöd
az emberben nem lehet,
semmi tiszta, semmi szűz.

Mosd, amit a szenny belep,
öntözd, ami eleped,
seb fájását csillapítsd;
ami dermedt, élesztgesd,
ami fagyos, melengesd,
ami hibás, igazítsd!

Benned minden bizalom!
Osszad, osszad pazaron
hét szent ajándékodat:
adj érdemre jobbulást,
üdvösséges kimulást;
s örök vigasságot adj!

WIPO HÚSVÉTI ÉNEKE

A húsvéti Bárányt
minden hívek dicsérve áldják.
Juhait megváltotta
s az ártatlan Krisztusért a bűnöst kegyébe vette
Atyja.

Az élet a halállal
megvitt csoda-csatával
s a holt élet-vezér
ma úr és él.

„Mária, Szentasszony,
mondd, mit láttál útagon?”

„Az élő Krisztus kriptáját
s a felkeltnek láttam glóriáját.”

„Mária, Szentasszony,
mondd, mit láttál útagon?”

„Angyali tanúkat,
szemfedőt, takarókat.”

„Mária, Szentasszony,
mondd, mit láttál útagon?”

„Feltámadt reményem Krisztus:
Galileába elétek indult.”

Inkább higyjünk az egyetlen igaz Máriának,
mintsem a zsidók hazug hadának.

Tudjuk, Krisztus feltámadott és diadalmas.

Óh győztes királyunk, légy irgalmas!

PIERRE ABÉLARD SZOMBAT ESTI HIMNUSZA

Óh milyek s mekkorák
azok a szombatok,
mikkel az ég örök
udvara zeng s ragyog!
Törteknek pihenés,
bátraknak jutalom.
Isten lesz minden, és
mindenben Ő honol.

Ott fogad igazi
szent Jeruzsálemünk,
ahol a Béke lesz
örökös örömünk;
ahol a tény előtt
nem fut az epedés,
s nem lesz a vágy különb,
mint a teljesedés.

Mily király, mily udvar,
micsoda palota,
mily béke, nyugalom,
boldogság vár oda:
mondják el majd azok,
akik már élvezik,
ha tudják mondani
úgy ahogy érzik!

Mi pedig lelkünket
emeljük azalatt
s vágyaink mind e szent
hon felé szálljanak,
hogy Jeruzsálembe
Babilonból vidám
szívvel térjünk meg a
számkivetés után.

Ott minden bús tehert
levetve boldogan
Sionnak énekét
daloljuk gondtalan,
s malasztodért örök
hálákat zeng Neked,
mi Urunk, Királyunk,
üdvözült nemzeted!

Mert ott a szombatot
új szombat váltja fel,
szombatolók örök
ünnepe nem fogy el,
s nem érik végüket
az ujjongó dalok,
amiket harsogunk
mink és az angyalok.

PIERRE ABÉLARD
HIMNUSZA URUNK MENNYBEMENETELÉRE

Ki szállva száll a csúcsokig,
dombokon át emelkedik,
menyasszonyát
hívja a hegy felett:
„Kelj fel, nővér,
kövess már engemet!”

Eléri atyja csarnokát
hol örökölt trónjára hág,
onnan kiált:

„Siess szerelmesem!
Atyám jobbján
fogsz ülni énvelem.”

„Téged egész országa már,
népe és birodalma vár.
Atyám maga,
s égi Atyám körül
szent udvara:
jöttödnek mind örül.”

„S amik a Király jegyesét
illik hogy ékesítenék,
aranyba szőtt
ruhát, és menyei
gyöngyös bibort
fogsz ottan ölteni.”

Krisztusnak dicsőség legyen,
ki jár a csillagos egen
s az Atya és
a Szentlélek vele:
menny és pokol
háromegy istene!

SZENT BERNÁT UJJONGÁSA JÉZUS NEVÉRE

Jézus, édes emlékezet,
te adsz szívünknek örömet.
Se méz, se semmi nem lehet
jelenlétednél édesebb.

Hallani boldogabb soha
nincs, se dalolni muzsika,
sem elgondolni idea,
mint Jézus, az Isten fia.

Nyelv sohase mondhatja ki,
betű föl nem jegyezheti,
csak aki tudja, hiheti,
mit tesz Jézusért érzeni.

Jézus szívbéli szent öröm,
igazság kútja, fényözön,
gyönyör, túl minden gyönyörön,
kihez a vágy közel se jön.

Ki Téged ízlel, éhezik
s szomjasabb lesz, aki iszik,
de másra már nem szomjazik,
csak Jézusért óhajtozik.

Estére zárva reteszem
ágyamban Jézust keresem:
titkon vagy fényes tereken
csak őt szeretem, őt lesem.

Máriával bús reggelen
sírjához megyek s nem lelem;
nyögve és sírva keresem:
szívem keresi, nem szemem.

A sirt könnyemmel áztatom,
a tért betölti sóhajom,
Jézus lábaihoz bukom,
testét csüggve szorongatom.

Jézusnak, vívom nyomdokát,
sírva csókolom ajakát,
hogyan nyerhessem bocsánatát
s teljes malasztja hasson át.

Maradj velünk, Uram, maradj,
fényedből fényességet adj,
elménkben ködöket ne hagyj,
ki e világnak méze vagy!

Ha szívünket látogatod,
az igazság fölragyog ott,
a hiúság elpárolog
s a mélyben szeretet lobog.

Jézus szerelme mennyei
édességgel telis-teli,
ezerszer inkább isteni,
mint ki tudhatnám mondani.

Ez amit kínod is - amit
véred ömlése bizonyít
mely utat váltságunkra nyit
s Istent szemlélni megtanít.

Kegyesem, Jézus, add nekem
szerelmed bővét érzem,
színed előtt lenni jelen
s glóriádba tekintenem.

Ezer vágyam feléd eped:
Mikor jössz, Jézus? kérdelek.
Mikor vidítsz föl engemet?
s elégíted ki lelkemet?

Ég országának népe, szállj,
ajtót, kaput elébe tárj,
köszönts a győztest, harsonálj:
„Üdvözlégy, Jézus,
nagy király!”

SZENT BERNÁT RITMUSA AZ ISTENI SZERETETRŐL

Szent szeretet, szűz szeretet,
ünneplő, derűs szeretet,
kiben nincsen semmi bűn,
de minden örömet ismer
s meri megcsókolni Istent
bizalommal, mindig hűn!

Szűz szeretet, diadalmas
mégis mindig lakodalmas,
mégis mindig mámoros!
Magas szeretet, királyi
több, mint fiui s leányi:
mátkasággal koszorús!

Hol ez megvan: mi hiányzik?
S kiben nincs meg, légyen bárki:
egyenlő a senkivel.
Szeretetben lesz a lélek
arája az Istenségnek
s Krisztusával egybekel.

Húzzon a fiú apjához!
A menyasszony jobbat választ:
Vőlegényét szereti.
Másnak nincs rá semmi csábja;
föl se néz már a világra;
csak Őt látja, követi.

Aki jobbágy, urát félje!
Áhitozzanak a bérre
a fizetett béresek!
A menyasszony kedveséhez
tekint föl és csókra éhez,
ami sokkal édesebb.

Szeretet a törvény telje;
a lélek kitárult terje
s a szív magas kémhelye.
Édes könnyek kút-edénye;
lelkek folttalan törvénye,
megtérítő mestere.

A szeretet sír és óhajt;
a szeretet kér és sóhajt;
sóhajjal táplálkozik,
A szeretet hogyha sem könny,
sem sóhaj, mélyéből nem jön,
nem is égő, igazi.

A szeretet szenvedni vágy.
Teher néki ez a világ;
unalom maga a fény.
Várakozva még növekszik;
messzeségek nem csüggesztik;
nem fogy, hanem jobban él.

A szeretet fut lihegve;
sohse lankad futó-kedve;
egyre, egyre sebesebb,
mégis későn ér, úgy érzi,
mert mindig késő elérni,
ami után úgy eped!

S oly nagy a szeretet lángja
és az égést úgy kívánja,
hogy kihunyni sohse fog;
semmi zápor el nem oltja
s a folyóvíz el nem fojtja:
mindig csak jobban lobog!

S ez a láng maga az élet:
másra nem lehet szükséged!
Ami jó még van egyéb,
nélküle mind nem ér semmit!
Mind elolvad és elomlik!
Mind csak tűnő semmiség...

SZENT HILDEGARD ÉNEKE A SZENTLÉLEKRŐL

Óh Isten lelkének tüze, minden
teremtmény életének élete,
szent vagy, ki a formákat élteted!

Szent ki írral kened a törések veszélyét
s gyógyítva dörzsölöd a bűzös sebeket!

Szentség szellője, szelelője,
szeretet tüzelője!

Óh zamat a mellekben, édes íz!
ki szíveinkbe átívódsz az erények jóillatával.

Óh tiszta forrás, akiben példázható, hogy Isten
maga köré gyűjti az idegent
s megkeresi az elveszettet.

Óh élet páncéla!
Óh egység záloga minden tagok között!
Óh tisztesség öve, áldj meg
és tégy boldoggá!

Erős pálya, lelki út,
ki áthatoltál mindenben
a magasságban,
s földi világban,
s minden mélység szurdokában:
mindenkit összekötsz és egybehajtsz.

Általad felleg árad, levegő
röpül, átívódik a kő,
vizek folyókat öntenek
és zöld pompát izzad a barna föld.
S te neveled a doktorok erényét,
akiket életükben a bölcsesség ihlete vidámít.

Dicsőség hát neked,
ki a dicsőség hangja
s élet öröme vagy;
remény és erős becsület,
s fényességgel fizetsz!

CELANÓI TAMÁS ÉNEKE AZ UTOLSÓ ÍTÉLETRŐL

Ama nap, a harag napja,
e világot lángba dobja:
Dávid és Szibilla mondja.

Mily irtózat fog az lenni,
ha a Bíró el fog jönni
mindent híven számbavenni.

Harsonának szörnyü hangja
hull a millió sírhantra
kit-kit a Trón elé hajtva.

Hökken Halál és Természet
ahogy a Teremtés ébred
felelni a Vádló-széknek.

Az írott könyv elhozatik,
melyben minden foglaltatik
kiből végzés formáltatik.

S ha a Bíró leül ottan,
ami csak lappang, kipattan,
mísem marad megtorlatlan.

Én szegény ott mit beszéljek
milyen pártfogókat kérjek,
hol még a szentek is félnek?

Nagy Király, kit retteg minden,
de a jót megváltod ingyen,
kegyek kútja, válts meg engem!

Rólam, Jézus, emlékezzél,
akiért a földre jöttél,
veszni aznap ne engedjél.

Engem fáradtál keresve,
értem szálltál a Keresztre:
annyi munkád kárba esne!
Igaz, bosszú Mérlelője,
bocsánatod add előre,
míg a Számadás nem jőne!

Fölnyögök bús vádlott módján,
büntudattól pirul orcám,
úgy könyörgök, Uram, nézz rám!

Ki Magdolnát föloldottad,
és a latrot meghallgattad;
nekem is e reményt adtad.
Nem méltó az én kérésem;
de Te jó vagy, tedd kegyesen,
hogy örök tűz ne égessen.

Bárányaid közt helyezz el,
bakok közé ne rekessz el:
jobbod felől várjon kész hely!

Vesd a gonoszt kárhozatra,
a vad lángnak általadva;
engem végy a hív csapatba!

Esdve és ölelve térded,
hamuvá tört szívvel kérlek:
őrizz, hogy jó véget érjek!

ISMERETLEN KÖLTŐ A SZENT SZŰZ ANYASÁGÁRÓL

Csodálatos szerelem!
Testet ölt az Isten.
Sohse hallott kegyelem:
mag fogan a szűzben!

Óh újféle házasság:
csillag megy a naphoz.
Képtelen, szent anyaság:
szűzlány gyermeket hoz.

Mózes ahogy hentergett
a gyékénykosárban,
csodamód úgy szendergett
Isten a leányban.

Fülön át és lelken át
szállt be szent testébe
s nem szakítá nyílt nyomát
amerre kilépe.

Mint üvegen a sugár
ahogy átsugárzik,
mégis rajta semmi kár,
sérelem se látszik:

úgy született, az anya
foltja-kára nélkül,
Isten, Istennek fia,
saját jegyesébül.

S mint a gondolat suhan
a szív rejtekébül!
Aki bűn nélkül fogan,
szül fájdalom nélkül.

Ha sugarat ont a szem,
nem veszti világát;
így a virág-anya sem
veszíti virágát.

Fehérebb mint liliom,
tavaszibb mint rózsa,
légy fiadnál, Szűzasszony,
szívünk szószólója,

hogy ne várjon holtan a
zord pokol homálya:
veled inkább, szentanya,
egek lakomája!

PHILIPPE DE GRÉVE
ÉNEKE MÁRIA MAGDOLNÁHOZ

Óh Mária, jer, ne sírjál
és tovább ne várj, ne less!
Itt a Kertész, itt van Ő már,
ki a lelkekben mives.
A szívnek kertjében gyomlál:
az leli, ki ott keres.

Mért sírnál és mért zokognál?
Mért nem vidul bánatod?
Akit szeretsz, teveled jár.
Sirkövét mér forgatod?
Jézus volt, akit kívántál:
megtaláltad - s nem tudod.

Mit nyögsz még és mit kesergesz?
Tiéd már a vigasság.
Benned rejlik, kit nem sejtessz
s fájdalmodra vigaszt adsz.
Belül van, kit kívül kergetsz:
epedésed orvosát.

JOHN PECKHAM
HIMNUSZA A SZENTHÁROMSÁGRÓL

Hárman a fenség trónusán
ülnek az égi lakomán;
(mert a magányost a magány
nem vigasztalja igazán).

Míg örök szelleme szemét
magára szegzi az Atya,
fényének tükörére kép
vetődik: egy új-önmaga.

S amint a kép megszületett,
az Egy nincs többé egyedül:
a Születetlen és Szülött
egymásnak társasan örül.

S a Szentlélek ez az öröm,
mely összeköt Atyát s Fiút;
s a Három együvé ömöl,
egy fő-fő Jóba összefut.

S annak ki sohse született,
illón, és aki született,
s a Léleknek, oltárra-tett
szívvel zengjünk dicséretet!

JACOPO DA TODI
HIMNUSZA A FÁJDALMAS ANYÁRÓL

Állt az anya keservében
sírva a kereszt tövében,
melyen függött szent Fia,
kinek megtört s jajjal-tellett
lelkét kemény kardnak kellett
kínzón általjárnia.

Óh mily búsan, sujtva állt ott
amaz asszonyok-közt-áldott,
ki Téged szült, Egyszülött!
Mily nagy gyásza volt sírása
mikor látta szent Fiát a
szívtépő kínok között!

Van-e oly szem, mely nem sírna
Krisztus anyjával s e kínra
hidegen pillantana?
aki könnyek nélkül nézze,
hogyan merül a szenvedésbe
fia mellett az anya?

Látta Jézust, hogy fajtája
vétkéért mit vett magára
és korbáccsal vereték.
S látta édes fiát végül
haldokolni vigasz nélkül,
míg kiadta életét.

Kútja égi szeretetnek,
engedd éreznem sebednek
mérgét: hadd sírjak veled!
Engedd, hogy a szívem égjen
Krisztus isten szerelmében,
s ő szeressen engemet!

Óh szentséges anya, tedd meg,
a Keresztrefeszítettnek
nyomd szívembe sebeit!
Oszd meg, kérem, kínját vélem,
kinek érdem nélkül értem
tetszett annyit túrni itt!

Jámborul hadd sírjak véled
és szenvedjek mígcsak élek
Avval, ki keresztre szállt!
Álljak a kereszt tövében!
Szívem szíved keservében
társad lenni úgy sovárg!

Szűzek szűze! Légy szívedben
hozzám jó és nem kegyetlen!
Oszd meg vélem könnyedet!
Add hogy sírván Krisztus sírján
sebeit szívembe írnám
s bánatodban részt vegyek!

Fiad sebe sebesítsen!
Szent keresztje részegítsen
és vérének itala.
hogy pokol tüzén ne égjek!
S az ítélet napján, kérlek,
te légy védőm, Szűzanya!

Ha majd el kell mennem innen,
engedj győzelemre mennem
anyád által, Krisztusom!
És ha testem meghal, adjad
hogy lelkem dicsón fogadja
a pálmás paradicsom!

SZENT BONAVENTURA ÉNEKE KRISZTUS IRGALMÁRÓL

Jézus, bocsánat kútfeje,
Jézus búbánat sugara,
Jézus bűnbánat öröme,
Jézus bűnbánók óhaja,
mikor ott függtél csüggeteg,
ártatlanul megfeszített,
a gonosz latrok közepett,
megosztva büntetésöket,
és egyik akkor Téged ott
megvádolt és rádtámadt,
ostobán gúnyolt és szidott,
és káromolva szólított:

„Ha tényleg Isten fia vagy,
ments meg bennünket és magad:
magadhoz zordon ne maradj,
ki megváltottál másokat”;

s mikor a másik rá-csarélt
s feddte a balga szavakért
s megvallá, hogy ő rosszul élt,
de Téged mint szentet dicsért
s Általad igaz útra tért
és könyörögve így beszélt:

„El ne feledj engem, Uram,
ha országodba érkezel,
mely édességgel tele van,
s király-ruhádba öltöző!”;

te, kit a bánat visszanyer
s malasztod szíveket emel,
nemcsak hogy nem feledted el:
égbe méltattad venni fel!

Óh isteni kész irgalom!
Kész irgalom, jószívűség!
Adakozó kész szánlom!
Szánakozó bőkezűség!

Tehozzád fut az áhítat,
hozzád tér az emlékezet,
a vágy Feléd nyög lankatag,
a bűnbánat Feléd eped;
a gyónás székedhez tapad:
a szív Neked tárul, Neked!

Azért bizalommal teli
imádkozunk hozzád, Uram,
mert Te vagy az egyedüli
büntelen és mocsoktalan;
gondolj reánk végnélküli
türelmedhez képest, Uram!

AQUINÓI SZENT TAMÁS ÚRNAPI ÉNEKE

Dicsérd, Sion, a Megváltót,
dicsérd a vezért, a pásztort,
zengj himnuszt, zengj éneket!
Ahogy birod, akként merjed:
nagyobb Ő mint a dicséret,
méltón nem dicsérheted.

S a dicséret külön tárgya
ma hogy a Kenyeret áldja,
mely éltet és eleven,
s hogy végvacsoráján kapta
a Tizenkettők csapatja,
nem kétséges semmiben.

Legyen teljes, legyen zengő,
legyen vidám és illendő
szívünk ujjongása ma:
mert azt a napot jelzi ünnepünk,
melyen először adatott nekünk
ez a lelki lakoma.

Új királynak asztalára
új törvénynek szállt páskája:
elavult a régi már.
Fut az ujtól, ami agg,
igazságtól, ami vak;
fut a fénytől a homály.

Amit Krisztus tett ez estén,
hagyta hogy rá emlékezvén
cselekedjük mi is azt.
Okultunk szent törvényéből:
így lesz borból és kenyérből
üdvösséges áldozat.
Más és más - de nem
lényekben,
csak jel szerint - más
színekben
égi jók lappanganak.
A vér ital, a hús étel:
mégis Krisztus, lényegével,
teljes mindkét szín alatt.

Oly kenyér, melyet meg nem tör,
aki vesz miként étékből,
s el se vág, és meg se szel.
Veszi egy és veszik ezren:
annyit egy, amennyit ezren;
fogyasztják és nem fogy el.

Veszik jók és veszik rosszak;
csak hogy különböző sorsnak
részesei ők vele.
Rossznak halál, jónak élet:
ilyen az egyforma éték
különböző ereje.

Ím az angyalok kenyere,
utonjárók eledele,
édesfiaknak étele,
nem ebek számára szánt,
melynek előképe már a
husvéti bárány halála,
valamint Izsák oltára,
s hogy az égből manna szállt.

Óh igaz Kenyér, jó Pásztor,
Jézus, óvj az elbukástól,
te táplálj és te palástolj
s add hogy a feltámadáskor
üdvnek látói legyünk.
Te, ki mindent bírsz és értesz,
s e földön táplálsz és éltetsz,
tedd, hogy szent népeddel, ékes
asztalodnál majd az édes
örökségben résztvegyünk!

AQUINÓI SZENT TAMÁS HIMNUSZA AZ OLTÁRISZENTSÉGRŐL

Zengjed, nyelv, a dicsőséges
test titkát s a drága vért
melyet hullatván értékes
váltságú az emberért
a föld ura, a felséges
méh gyümölcse nem kimélt.

Egünk küldte, s nekünk szülte
tiszt szűz, szeplőtelen.
Köztünk élt és hinté földre
az Igét, mely jót terem;
s csodás szertartással ülte
bucsuestjét ideleenn.

Mert a végső estebédet
tartván ő és társai,
együtt a törvényes étket
jámborul fogyasztani:
étkül a tucatnyi népnek
önmagát osztotta ki.

És a kenyeret testévé
igézte az Ige-test
s a bor lett Krisztus vérévé:
magyarázni ne keresd!
Hit dolga és igaz szívé,
hogy erősen tartsa ezt.

Azért kell e nagy szentséget
leborulva áldani
és a régi Szövetséget
új ritussal váltani:
pótolják a rest érzéket
a merész hit szárnyai!

Az Atyának és Fiának
légyen áldás, dicsőség,
üdv, hozsanna és imádat,
ujjongások hirdessék!
S aki kettejükből árad,
a Lélek is áldassék!

AQUINÓI SZENT TAMÁS ÉNEKE KRISZTUS TESTÉRŐL

Imádlak áhitattal, Isten: rejtelem,
aki e jelekben titkon vagy jelen.
Néked egész szívem átadja magát,
mert Téged szemlélve elveszti magát.

Szem, ízlés, tapintás megcsalódhatik:
de a hallás Rólad hittel biztosít.
Hiszem, amit hinni Isten fia szab:
igédnél, Igazság, mi van igazabb?

Isten-volta rejtve volt a keresztfán;
itt ember-arcát is rejti e talány.
De én mindakettőt hiszem, s vallhatom,
kérve amit kért a bűnbánó lator.

Sebeid Tamásként látnom nem lehet,
mégis Istenemnek vallak Tégedet.
Hadd hogy egyre jobban hinni tudjalak,
Tebenned reméljek, Téged vágyjalak.

Isten halálára emlékeztető
eleven kenyér és embert éltető,
add hogy éljen lelkem Belőled csupán
s jóízét Tebenned ne veszítse szám.

Kegyess pelikánom, uram Jézusom,
szennyes vagyok, szennyem véreddel mosom,
melyből elég volna egy csepp hullni rá,
világ minden bűnét meggyógyítaná.

Jézus, kit titokban fedve látlak itt,
mikor lesz, hogy szomjas vágyam jóllakik,
hogy majd fátyol nélkül nézve arcodat
leljem szent fényedben boldogságomat?

MAGYARORSZÁGI SZERZŐ HIMNUSZA SZENT IMRE HERCEGRŐL

Óh milyen csodálatos,
ha szent biztosságban
megy át, aki fiatal,
a fiatalságon!

Bazilika szent kövén
a szent fiú térden
Isten előtt könyörög
könnyekkel szemében.
Mit áldozzon föl Neki?
tünődik szívében;
hol a kincs?... És hirtelen
hang zendül az égben:
„Legdrágább a tisztaság:
ezt ajánljad nékem!”

És az ifjú megveti
unokák reményét:
vágyja buzgón örzeni
szüzessége fényét.

Fölgyújtja a mennyei
szerelem fáklyája.
Világi fényt nem keres:
Nagyobb néz reája.
Mit neki a diadém
ingó glóriája?

Mit a földi feleség
ölelés-igája?
Herceg ő, de szívében
Isten katonája...

Nem kell neki hiuság:
csügg az igazságon.
Példa, hogy a hiuság
hogy csal e világon.

S az égi Király fia
a mienknek sarját,
így mutatva iránta
különös vonzalmát,
hogy a föld ármányai
szűz lelkét ne csalják,
elvitte még mielőtt
szennyeink zavarnák,
örök honnal cserélve
múló birodalmát.

S nehogy egy csöpp folttal is
jegyezze a vétek,
hamar szegett fiatal
életének véget.

KEMPIS TAMÁS IMÁJA AZ ANGYALOKHOZ ÉS MINDEN SZENTEKHEZ

Ég polgárai, halljatok
és figyeljetek, angyalok!
Én kérlek, ki e bánatok
völgyében számüzött vagyok.

Ti örök örömök között,
én pedig szegény számüzött;
ebből kell megbecsülnötök:
csoda-e hogyha így nyögök?

Sokáig élni ideleln
s Krisztust nem látni sohasem:
fáj a léleknek végtelen,
kit Érte lankaszt szerelem.

S mint délben aggódó ara:
kérdi mátkája hol marad,
kihez misztikus szín alatt
e távolból is hű maradt?

Hít, remény, s tiszta szeretet
kérdik Jézust, hová siet?
„Rabbi, hol a ház, mely tied?
Miért tész úgy, mint ki
messze megy?”

„Hogy tőled így távolodok,
ne sírj, óh lélek, ne zokogj!
Ama honba küldd sóhajod,
hová előtted indulok!

Vigaszod támaszom legyen,
cseppenként hulló kegyelem,
társaidtól segedelem
s hogy kínod égi bért terem.

Én az Atyához fölmegek
s Szentlelkem küldöm el neked
hogy benne, mint bennem,
szived
viduljon, míg jársz föld felett.”

MAGYARORSZÁGI ÉNEK A VILÁG MEGVETÉSÉRŐL

Mondjam el, Jézusom, neked
lelkemben a szeretet,
mellyel érted tüzes lánggal tüzel, lángol?
Ami édest a világ kínál,
Jézushoz képest mind silány.

A Föld kincsekkel csalogat,
hoz illatos virágokat,
mutat bimbót, mutat lombot, várost, dombot.
Ami édest a Föld kínál,
Jézushoz képest mind silány.

A Tenger korállal tele gög;
azt zúgja szeretni illik őt.
Gyöngyökkel bő, sziréntermő, ő a forrás!
Ami édest a Tenger kínál,
Jézushoz képest mind silány.

A pelyh Levegő így dudál:
„Bennem röpdös a kis madár.
Minden élő általam él, bennem jár-kél.”
Ami édest a Levegő kínál,
Jézushoz képest mind silány.

Erre a Tűz is közeleg,
s a szívet így szólítja meg:
„Az eleven melegséget adom néked!”
Ami édest a Tűz kínál,
Jézushoz képest mind silány.

A Hús érzékekkel vadász;
s azok prédáján lakomáz;
addig csábul, hízni indul, szinte széthull...
Ami édest a Hús kínál,
Jézushoz képest mind silány.

Setteng az Ördög, s a szívet
dísszel és diccsel ejti meg;
de csak cselt rejt a dicséret, tánc meg ének...
Ami édest az Ördög kínál,
Jézushoz képest mind silány.

S tedd hozzá ehhez, még a lét
ezerszer ezer örömét:
szívem vágyát be se váltják, el se oltják.
Ami édest a Minden kínál,
Jézushoz képest mind silány.

AURELIUS AUGUSTINUS

(Szent Ágoston)

VALLOMÁSOK

részletek

KICSINY KORÁRA EMLÉKEZIK, ÉS MAGASZTALJA A GONDVISELŐ ÖRÖK ISTENT

7. Engedj mégis csak szóhoz jutnom irgalmas színed előtt. Por és hamu vagyok. Engedj mégis csak szólnom. Hiszen irgalmasságod felé nyitom föl számat és nem rajtam csúfolódó emberhez szólok. Talán majd mosolygysz magad is, de rámtekintesz és megkönyörülsz rajtam. Mit mondanék neked Uram Istenem, mint hogy nem tudom: honnét jöttem én e valamibe, amit halandó életnek, vagy inkább élő halálnak nevezek, nem sejtem, Uram. Vigasztaló könyörületed vett puha ölébe engem. Nem emlékszem erre, de hallottam ezt két testi szülőmtől. Tőlük és bennük mintáztál meg engem az időben.

Emberi anyatej édes vigasza fogadott. Nem anyám, és nem dajkáim töltötték magukon színiültig az emlőt. Te adtad vélük nekem piciny koromnak táplálékait, rendelésed és a dolgok gyökerébe szórt gazdagságod szerint. Te adtad Uram, hogy ne akarjak többet, mint amennyit juttattál. Te segítetted táplálóimat, hogy amit nekik adtál, nekem szánják oda. Jól ápolt szeretet készítette őket arra, hogy nekem adják, amit tőled bőségesen vettek. Magukénak érezték ők az én javamat. Belőlük jött, de nem tőlük volt, amit ők csupán átadtak nekem, mert hiszen tőled van minden jó Istenem, és Istenemből fakad az én teljes üdvösségem. Később derült erre világosságom, midőn hangosan kiáltottál hozzám külső és belső adományaidból. Akkor csupán a szopáshoz értettem, és szenderegtem gyönyörűségemben, vagy talán szepegtem testi bántalmaim közepette. Nem tudtam semmi többet.

8. Később már mosolyra nyiladozott ajkam. Előbb csak álmaimban, azután éberem is. Így mesélték ezt rólam nekem, és mert más csecsemőknél ugyanígy látjuk a dolgot, szívesen elhiszem. Magam azonban mindegyikre nem emlékszem. Lassacskán arra is ráeszméltem: hol és merre vagyok. Óhajaimat szívesen föltártam volna azoknak, akitől vágyaim teljesülése függött, de ennyire nem vittem még.

Bennem rejtőztek csak az óhajok és a vágyak, ők pedig kívülem éltek és nem volt semmi érzéki eszközük ahhoz, hogy lelkecském mélyén fürkészhessenek. Kapálóztam és gügyögtem, hogy vágyaimnak valami jelét mutassam. Ez a kevés tellett csak tőlem, és ami éppen tellett, mutogattam. Mindez azonban messzire járt a valóságtól. És midőn rám sem hederítettek, vagy mert nem értették, vagy hogy káromra ne lehessenek, haragszomráddal néztem a nagyokra. Pedig ők sohasem voltak alárendeltjeim, és szabad létükre nem szolgáltak nekem. Sőt, sírással töltöttem rajtuk bosszúmat. Tapasztalhattam és másokon is megfigyelhettem: ilyenek mind a piciny gyerekek. És hogy magam is ilyen voltam, akkoriban ismerő dajkáimnál jobban elmondották ezek a csöpp esztelenek.

9. Régen meghalt íme, csecsemőkorom, én azonban élek. Te pedig Uram, örökké élsz és meg nem hal benned semmi, mert emberöltők ősi kezdetén és minden előtt, s ami említhető volna előbbinek, te létezel és Ura, Istene vagy minden teremtménynek, mit létbe hívtál. Nálad az összes mulandó dolgok alapjai szilárdan állanak, minden változónak változatlanul szunnyadnak ősforrásai és minden öntudatlan s időbe ágyazott valóságnak örök eszméi ott élnek tebenned.

Mondd meg nekem, térden könyörgök hozzád Istenem, légy irgalmas nyomorult magamnak, gyermeked vagyok, mond meg tehát nekem: valamely eltűnt koromra következett talán csecsemőkorom és ez volt a kor, amelyet anyám méhében megéltem? Lám, van erről némi tudomásom és láttam magam is viselős anyákat. Ámde mi volt e korom előtt, én édes jó Istenem? Voltam valahol, és voltam valaki? Nincs senkim, hogy nekem minderről beszéljen. Apám és anyám nem vállalkozhattak erre, nem szólhat mások tapasztalata és emlékezése hallgat. Talán mosolyogsz rajtam, ha ilyesmiket kérdezek és inkább parancsolod, hogy az ismert dolgok miatt magasztaljalak és csak róluk szálljon hozzád vallomásom?

10. Vallok neked és magasztallak, ég és föld Ura. Dicsőséged zengem csecsemőkorom és születésem hajnala fölött, habár rájuk immár nem emlékszem. Te akartad, hogy az ember mások nyomán vonjon magára következtetést, és sokfélét higgyen önnön személyéről csacska asszonyi szájak tekintélyének is. Voltam már akkor és éltem már akkor. Már csecsemőkorom utolján keresgettem a jeleket, hogy velük érzéseimet másokkal közöljem. Honnét volna ilyen élőlény Uram, hacsak nem tőled? Avagy teremtője lehet magának valaki? Szakad máshonnan egyetlen erecske, hogy rajta lét és élet csörgedezzen belénk, mint a te minket teremtő kezedből Uram? Benned nem más és más az élet és a lét, hanem egy a végtelen lét és a határtalan élet. Te a teljesség telje vagy, és sohasem változol. Ez a mai nap sem pereg végére benned, és mégis elfogy valóban, mivel ott vannak benned mindezek. Hiszen nem járhatná az elmúlás útját, ha nem tartaná kezében valamennyit. Esztendőid meg nem fogyatkoznak. Esztendőid: egyetlen mai nap. S jaj milyen sok napunk és atyáink mennyi napja hanyatlott el immár a te mádban. Ebből kapták a mennyiségüket és a létezésük valamilyen módját. És mennyi elhanyaglik ezután is benne, s majd milyen sok meríti még belőle a létezése valamilyen módját. Te pedig mindig ugyanaz maradsz, s minden holnapit és holnapra következőket is, minden tegnapi és visszafelé minden előttük valókat ma cselekszel, a mában cselekedtél.

Mit tehetek én arról, ha valakinek mindehhez gyöngé a feje? Örvendjen az ilyen, bár így kiált föl: mi ez? Örvendezzen így is és inkább akarja, hogy megtalálja téged, bár nem is kutatott, semmint terád sohase találjon, habár kutatta lényedet.

GYŰLÖLTE A TUDOMÁNYT, SZERETTE A JÁTÉKOKAT ÉS FÉLT A VERÉSTŐL

14. Én Istenem, Uram, micsoda nyomorúságot és mennyi kötekedést tapasztaltam ottan.

A helyes élet útját így ecsetelték gyerekszemem elé: az intő szónak engedelmeskedjem, hogy sokra vigyem a földön és babért szerezzek az emberi dicsőség és a talmi gazdagság szolgálatában görnyedő, csak szópazarló művészet terén.

Ezért tehát iskolába adtak. Ismerkednem kellett a betűk seregével. Én szerencsétlen flótás! Nem tudtam még, hogy mi haszna ennek, és ha lanyhult bennem a tanulás vágya, keményen

kikaptam. Dicsérették ezt bölcsen a nagyok. E földi életet előttünk élők közül sokan seregelték ezeken a keserves utakon, amelyekre most rákényszerült a lábunk, hogy Ádám gyermekeinek kínját és gyötrelmét mi is csak tetézzük.

Találtunk azonban hozzád könyörgő embereket, Urunk, és megtanultuk tőlük, sejdítve immár téged, amennyire ez tőlünk telhetett, hogy nagyságos valaki vagy, bár meg nem jelensz érzéki valóknak, de meghallgatsz minket és segíthetsz rajtunk. Így már gyerekfejjel könyörgésbe kezdtem, én segítségem és menedékem, hozzád. Megoldozgattam nyelvem kötelékét, hogy hívogassalak téged. És könyörögtem kicsi mivoltommal, de nem kicsi indulattal, hogy az iskolában meg ne verjenek. Mikor meg nem hallgattál engem, bár ez nem volt éppen nekem haszontalan, kacagtak rajtam a felnőtt emberek, és közöttük bizony még szüleim is. Ők egyébként rosszat nem akartak nekem, de mondom, kacagtak veretéseimen, amelyeket akkor olyan nagy és súlyos veszedelemnek láttam.

15. Akad-e Uram, hozzád szenvedélyesen ragaszkodó, igazán nagy lélek, ismét mondom, kerül-e, akad-e beléd jámborul kapaszkodó, szeretettedben szinte fölényesen lángoló lélek (mert az ilyesmit holmi érzéketlen ember még csak könnyen megcselekszi), amely a kánpadot, az acélkarmokat, s az egyéb hasonló kínzószerszámokat (elkerülésükért bizony a kerek világon esengő félelemmel rimánkodnak hozzád) annyira fitymálja, bár szereti a tőlük nyöszörögve ijedezőket, mint amennyire szülőink nevettek a tanítóktól reánk, gyerekekre mért keserves veréseken?

Nem rémüldöztünk kisebb mértékben a büntetések miatt, és nem is könyörögtünk hozzád kevesebbet, hogy mindezekről megmenekülhessünk, és mégis gonoszak voltunk, mert hanyagabbul olvastunk, írtunk, vagy nem törődtünk annyit a tudománnyal sem - mint ezt tőlünk követelték.

Az emlékezetben és a tehetségben nem mutatkozott hiány Uram, hiszen úgy akartad, hogy mindezekből korunkhoz mértén elegendő legyen. Ámde csalogatott a játék gyönyörűsége és megbüntettek érte olyanok, akik bizony ebben a maguk is ludasak voltak. Azonban a felnőttek játékos léhaságát elfoglaltságnak nevezik, ha meg gyermeknél fordul elő ilyesmi, megrakják őt szegényt a felnőttek.

És senki sem szánja a gyerekeket, vagy az ilyen felnőtt embereket, vagy éppen mind a kettőt. Talán jónak láthatja valaki, ha igazságos szemmel nézi a világot, a súlyos veréseket, amelyeket gyerekfejjel kaptam a labdajátékomért, csak mert ez a játék akadályozott a tudományok gyorsabb elsajátításában, bár velük felnőtt létemre csúnyább játékokat üztem?

Vagy mást cselekedett talán ugyanaz az ember, aki engem veréssel fenyegetett? Hiszen ha valami csip-csup kérdésben fölébe kerekedett tanító társa, a sárga irigység, az epe jobban gyötörte őt, mint engem, midőn a labdában legyőzött egy-egy versenyző pajtás.

A JÁTÉK ÉS A SZÍNPAD SZERETETE ELVONTA FIGYELMÉT A TANULÁSTÓL

16. És mégis vétkeztem Uram Istenem. Minden teremtett és természetes dolgok alkotója és rendezője vagy, de bűneinknek csupán a rendezője. Én Uram Istenem, vétkeztem bizony, mert szüleim és tanítóim parancsainak ellen szegültem. Jó hasznát vehettem volna később a tudománynak és megszerzését bármily szándékkal is, de enyéim követelték tőlem. Nem valami jobbat választottam azzal, hogy beleestem az engedetlenségbe, de erre is rávitt a játék

szerelme. Kevély versenyek győzelmére sóvárogtam, csiklandoztam a fületem csalató mesékkel, amelyektől csak még inkább viszketett. És milyen kíváncsiság égette egyre inkább szememet is a színpad és a nagyok játécai felé. E játékok szervezői kiválóságuk hírére annyira fölény kerekednek, hogy majdnem mindenki azt kívánja: gyermekei idáig juthassanak egykor. Azután mégis szívesen túrik, ha gyermeküknek veréssel fizetnek, mert elcsavarja őket az efféle látványosság a tanulástól, pedig éppen ezzel törekszenek arra a szülők, hogy hasonló szervezéséig eljuthassanak a fiaik.

Nézd Uram mindezt könyörülő szemmel, és szabadíts meg minket, immár téged szólítgatókat. Szabadítsd meg a hozzád eddig sohasem rimázkodókat, hogy könyörögjenek és megszabadítsad őket.

BETEGSÉGBE ESIK ÉS KERESZTSÉGÉRT KÖNYÖRÖG, EZT AZONBAN ÉDESANYJA BÖLCS MEGFONTOLÁSSAL KÉSŐBBRE HAGYJA

17. Hallottam én már gyerekfüllel is, hogy van örök élet, melyre Fiad, kevélységünkhöz leereszkedő Urunk Istenünk alázata által ígéretet kaptunk. És megjelöltek már keresztye jelével és sójával is meghintettek anyám méhétől fogva. Anyám igen nagy reménységgel kapaszkodott beléd.

Láttál Uram engem gyermekkoromban is. Nagyon jól tudod, hogy egy napon hirtelen támadt gyomorgörcsben lázra gyulladt a testem, és már-már a halálomat lesték. Jól láttad Istenem, akkor is már oltalmazóm, hogy milyen esengő szívvel, micsoda hittől könyörögtem anyám és mindnyájunk anyja, egyházad kegyelméhez, Krisztusodnak, Uramnak, Istenemnek keresztségéért. Test szerint való anyám ugyancsak megrémült. Hiszen örök boldogságomért még drágább vajúdás gyötörte őt a te szent hitedben megtisztult szívében. Már-már sietős gonddal intézgette, hogy beavassanak üdvös szentségeidbe engem, lemossam lelkemet és megvalljalak bűneim bocsánatára téged Uram Jézus. Ámde hamarjában ismét lábra kaptam. Halasztódott tehát a tisztulásom. Szinte szükségesnek látszott még előbb, hogy szennyesebbé mocskoljon az élet. Igaz, e szentséget fürdő után már súlyosabb és veszedelmesebb vád les a bűnök szennyében vergődő szívekre.

Így tehát már volt hitem. Hitt anyám és vele az egész ház, apám kivételével. Apám azonban nem győzhette meg jámbor anyámnak rám való jogát, hogy higgyek Krisztusunkban. Ő még nem hitt benne. Anyám mindenáron rajta volt, hogy inkább légy te atyám Istenem, mint apám volt atyám. És te segítő kezet nyújtottál neki, hogy diadalt arasson férjén. Férjének szolgált, bár jobb volt, mint a férje. Téged szolgált csupán akkor is, és ezt a szolgálatot te megkívántad tőle.

18. Kérdéssel fordulok hozzád Istenem, add, hogy megtudhassam, ha te is akarod: miféle rendelkezés halasztotta el akkor keresztségemet? Javamra tágult meg a bűnök zabolája, vagy éppen semmit sem tágult? Lépten-nyomon halljuk ma is erről-amarról: engedjétek csak, hadd élje világát, hiszen nem érte még őt a keresztség vize! Ha azonban testi épsége forog kockán, nem mondják senkiről: engedjétek csak, hadd sebezze tovább, hiszen a gyógyulása úgymint messze van még! Gyorsabb iramban, és igazabban gyógyultam volna akkor, ha velem kapcsolatban arra irányul enyéim és a magam figyelme is, hogy immár a lelkem újra megnyert épséges volta - a te adományod ez Istenem - biztonságban lehessen nálad, biztonságos oltalmad alatt.

Bizony jobb lett volna így, de előre tudta már szegény anyám, hogy a gyermekség évei után mily tömérdek és iszonyú kísértés hullámai lesnek. Tehát átengedte nekik inkább az agyagot, amelyből újra alakot ölthetek, semmint a már elkészült képmást.

UTÁLTA A GÖRÖG NYELVET

23. Ámde miért gyűlöltem a görög nyelvet is? Hasonló dolgokat ez szintén megénekelt. Homérosz maga is mesterien szótt efféle édesen együgyű meséket és gyerekfejjel mégis undorodtam tőle. Gondolom így vannak Vergiliusszal a görög gyerekek, ha magolniuk kell sorait, mint nekem kellett magolnom Homéroszt.

Nehéz valami az idegen nyelv tökéletes elsajátítása, és ez a nehézség valamiképpen epével kente meg a színes mesék sok görögös kellemét. Nem is ismertem egyetlen szavukat sem, tanulásukra mégis szörnyűségesen sarkalltak, ijesztgetésekkel, sőt kíméletlen büntetésekkel is. Valamikor csecsemőkoromban árva latin szót sem tudtam, és a szavakat mégis megtanultam, figyelmes füllel, minden verés és ijesztgetés nélkül, ha máshol nem, dajkák csevegéséből, tréfacsinálók nevetése közben, vagy játszótársak vigalmaiban.

Elsajátítottam e szavakat, mégpedig noszogatók kínos terhe nélkül, midőn sürgetett a szívem, hogy vágyaimat kiöntsem valahogyan. Hogyan tehettem volna ezt, ha néhány szót meg nem tanulok, nem tanítóim szabálya, hanem a beszélők ajaka nyomán? Az ő fülükbe azután én is beleloptam mindazt, amit a szívem érzett.

Tehát éppen eléggé világos, hogy többet ér az ilyen tanulásban a tudás kötetlen vágya, semmint a szükség félelmes szabálya. Ámde annak szárnyalását emez megköti, a te törvényeid alapján, Istenem. Törvényeid alapján, igen, a tanítók vesszejétől a vértanúk vizsgájáig, mert eléggé erősek ahhoz törvényeid, hogy üdvös keserűséget is elegyíts nekünk és ez visszahúzzon minket hozzád a romlást okozó édességtől, melynek útjain tőled messze elcsavargunk.

IFJÚKORA VÉTKEIRŐL EMLÉKEZIK

1. Meg kell emlékeznem undok módon elkövetett cselekedeteimről és a testi romlottságról, amelybe zuhant lelkem. Nem mintha szeretném őket, hanem azért emlékezem róluk, hogy szeresselek téged, Istenem. Szeretetednek szerelmével teszem ezt, Uram. Keserű emlékezéssel idézem vissza förtelmes útjaimat, hogy annál édesebb légy immár nekem, soha meg nem csaló édességem, bátorságos és boldog édességem.

Fölocsúdok ziláltságomból. Szinte darabokra szakadtam benne, míg tőled, az Egytől elfordultam és sok irányba töredeztam széjjel. Tüzet fogtam egykor ifjúkoromban, és alantas dolgokban leltem kielégülést: a változatos és sötét szerelmek között egészen elvadultam. Meghervadt külső alakom. Rothadt lettem a szemedben, Uram, de tetszettem magamnak, és a világ tetszését is hajkurásztam.

TIZENHAT ÉVES KORÁBAN AZ ÉRZÉKI SZENVEDÉLY RABSÁGÁBA KERÜL

2. Miben találtam volna örömet, ha nem a szerelemben? Szerettek engem és én is szerettem. Ámde nem a lélektől lélekig, a barátság napfényes mezsgyéin vezető út kötött le engem.

Ingoványos testi kívánság és a kamaszkor vadvizeinek párái kavartak fölém. Olyannyira megfelhőzték és elhomályosították a szívemet, hogy nem különböztettem meg többé a szeretet derűjét az érzéki örömök sötétségétől. Zavarosan vibrált előttem mindkettő, és elsodorták éretlen életemet a bűnös vágyódások örvényei felé, majd alámerítettek a gonoszságok zúgó mélységeibe. Megnövekedett rajtam haragod, és én nem tudtam róla. Megsiketültem halandóságom láncá csikorgásán, és ez kevély lelkemnek volt a büntetése.

Egyre távolabb kanyarodtam tőled, és te ezt is megengedted. Málladoztam, vergődtem, fecsérlődtem és mégis hetvenkedtem a bujaságban. Te hallgattál. Ó, de késlekedtem. Hallgattál akkor, és én vánszorogtam folyton messzebb tőled, kevély kifosztottságom és nyugtalan bágyadságom útján, a fájdalom egyre gyarapodó meddő csírái felé.

3. Ki nyugtatta volna nyomorúságomat?

Ugyan ki fordíthatta volna hasznomra az újkeletű dolgok illanó szépségét? Ki szabott volna határt bennük talált élvezeteimnek, hogy a házasság révénbe jussanak fiatal életem zajongó hullámai? Ha már az ifjúkor szenvedélye nem csillapodhatott, legalább az utódok nemzésében célt és mértéket leltek volna. Így parancsolja ezt törvényed is, Uram. Te hívod életre halandóságunk ivadékait és szelíd kézzel csillapítod ama tövisek szúrását, melyek Paradicsomodban még meg nem sebezhettek. Nincs messze tőlünk végtelen hatalmad, még ha messzire járunk is tőled.

Legalább fellegeid zengő hangjára figyeltem volna éberebb füllel: „Azonban az ilyeneknek testi gyötrelmük leszen. Én pedig meg akarlak kímélni titeket.”

És: „Jó az embernek asszonyt nem illetni.”

Majd: „Akinek nincs felesége, arra gondol, ami az Úré, hogyan tessék az Istennek. Akinek pedig felesége van, arra gondol, ami a világé, hogyan tessék a feleségének.”

Meghallottam volna ezeket az ígéket, ha éberebb vagyok és a mennyek országáért vállalt férfiatlanságban most boldogabban várnám öleléseidet.

4. Ám én szerencsétlen, lázban égtem, s szenvedélytől űzve, odahagytalak téged. Átléptem minden törvényed sorompóját, de nem menekültem meg ostorod elől. Ugyan melyik halandó menekülhet tőle? Mindig velem voltál kegyelmes haragoddal és ugyancsak keserű büntetést róttál valamennyi vétkes örömömre, csak hogy a gonoszságtól mentes gyönyörűség keresésére kapjak. És ahol ezt megtalálhatom, ott semmit sem találok rajtad kívül, Uram. Igen, rajtad kívül.

Törvényed örve alatt te nyomorgatást támasztasz nekünk, megsebesítesz, hogy gyógyíts és megölsz bennünket, hogy ne zuhanjunk a halálba messze tőled. Ó, hol is bolyongtam én akkoriban. Milyen messzire számúztam magamat házad gyönyörűségétől földi életem ama tizenhatodik esztendejében.

Hatalmába kerített - és én két kézzel kapaszkodtam feléje - a szemérmetlen kívánság örült szenvedélye. Szemet huny ugyan rajta az emberi becstelenség, de útjában áll mégis törvényed tilalma.

Nem gondoltak enyéim arra, hogy házassággal ragadjanak ki a züllés örvényeiből. Csupán azzal törődtek, hogy tökéletes legyek a beszéd művészetében és a szónoki előadás meggyőző erejében.

A SZÜLŐK TERVEZGETÉSE ÉS A TANULMÁNYOK FOLYTATÁSA

5. Abban az évben megszakítottam tanulmányaimat. Hazavittek ugyanis Madaurából. Ebben a szomszédos városban már megkezdtem a tanulmányidőmet, hogy elsajátítsam az irodalom és a szónoklás ismereteit. Közben a hosszabb karthágói tartózkodás költségeit gyűjtötték nekem. Ez inkább apai büszkeség miatt történt és nem az ösztövért pénzecskejű thagastei polgár - apám - zsebe mutatott irányt.

Kinek beszélem mindezt? Nem, igazán nem neked Istenem. Inkább színed előtt a véreimnek mondom én el ezeket a dolgokat, az én emberi fajtámnak, bármilyen kicsiny hányada bukkan is majd erre az írásomra. És miért? Nyilván csak azért, hogy ha magam vagy bárki emberfia olvassa e sorokat, tűnődjünk el kissé: íme, milyen mélységekből kell hozzád kiáltanunk, Istenem. Ámde mi kopogtat erőteljesebben füleden, mint a valló szív, és a hitből sarjadó élet?

Ki ne dicsérte volna akkor agyba-főbe ezt az embert, az apámat? Tovább nyújtózott, semmint a takarója ért, csakhogy a fiának minden szükséges dolgot biztosítson a messze városban, ahol folytatja majd a tanulmányait. Nem csekély számban akadtak sokkal módosabb polgár-emberek, de az ő fejük nem főtt hasonló gondban a fiukért. Érdekes, de ugyanez az édesapa azzal már nem törődött, hogy milyenné növekszem én majd neked Uram, vagy mennyire leszek tiszta életű. Az a fő, hogy ékesen szóló legyek... Pedig akkor éppen a te gondozó kezdetől rugaszkodtam el Istenem, egyetlen, igazi és jóságos gazdája szántóföldednek, az én szívemnek, Uram.

6. Tizenhatodik esztendőmben tétlenségre szorítottak szűkös családi körülményeim. Szüleim házában éltem, minden iskolai nyügtől mentesen. És bizony felburjánzottak fejem körül a testi szenvedély tüskebokrai, csak nem akadt kéz, hogy gyomláló szándékkal nyúljon hozzám. Sőt, midőn atyám fürdés alkalmával meglátta rajtam az éró férfiúság jeleit, és fiatalságom erősen tüzelő nyugtalanságát, mintha már unokáin örvendeznék, anyámnak mindezt boldogan elmesélte. Boldog volt ő is abban a részegségben, amelyben elfelejtett téged, e világ teremtőjét, és ragaszkodott helyetted teremtményeidhez, romlott és alacsony dolgokra hajló akaratának láthatatlan borától ittasan. Ámde anyám lelkében megkezdted már templomod építését. Leraktad benne szentséges lakásod alapjait. Apám azonban csupán hitjelölt volt, és mint ilyen, a kezdet kezdetén állott. Az anyám inkább jámbor félelemmel és ijedelemmel reszketett értem. Bár magam sem voltam még hívő, mégis féltett a csavargós utaktól. Ilyen utakon botorkálnak, akik nem arcukat, csak hátukat fordítják feléd.

7. Jaj nekem!

És van bátorságom, hogy mégis megemlítsm: te hallgattál Istenem, míg én egyre messzebb barangoltam tőled. Ámde igazán hallgattál akkor? Ugyan ki másnak igéi voltak, ha nem a tiéid, amelyeket anyám, jámbor híved ajkán suttogtál fülemből? Igaz, egyetlen egy sem hullott még fülemből szívembe, hogy szerinte éljek.

Anyám arra törekedett - jól emlékezem, hiszen négyszemközt megintett az ő igen nagy bánatával -, hogy hagyjam el a paráznság útját, és főképpen ne nyúljak házasságtörő módon mások asszonyához. Mindezt olyan asszonyi szónak láttam, és szégyelltem akkor, hogy ráhallgassak. Pedig ezek a te igéid voltak, csak nem vettem tudomásul. Azt hittem, hogy te hallgatsz és csupán ő beszél. Te szóltál belőle hozzám. És őbenne én, a gyermeke, szolgálód fia, magam is szolgálád, téged becsméreltelek Istenem.

Nem tudtam erről.

Hanyatt-homlok rohantam, és olyan vastag hályog volt szememen, hogy szégyenemre szolgált pajtásaim között, ha kisebb gonoszság terhelt engem, mint őket. Hallottam miként kérkednek aljas cselekedeteikkel. És annál dicsekvőbben ömlött a szavuk, minél ocsmányabb fertőbe zuhantak. Tette csábított nemcsak a tett vágya, hanem a dicséret íze is.

Mi volna méltóbb feddő korholásra, ha nem a gonosztett? És én, hogy gáncs ne érjen, még inkább belemerültem a bűnbe. Ha meg éppen nem került valami, hogy véghezvitelében egyenlő lehettem volna hitvány társaimmal, legalább úgy színleltem, hogy én is elkövettem. Pedig nem követtem el. Félttem, hogy méltóbb leszek megvetésükre, ha ártatlanságom mégiscsak nagyobb, és silányabbnak fitymálnak talán, ha tisztaságom több, mint az övék.

8. Íme, milyen cimborákkal bolyongtam Babilon terein. Úgy hemperegtem förtelmes sarában, mintha illatos fahéjban, vagy kincseket érő kenetekben volnék. És hogy erősebben beletapadjak, odasarkantyúzott köldökéhez engem a láthatatlan ellenség. Elcsavarta a fejemet, de hiszen könnyen hajlottam kísértő szavára.

Bizony, test szerint való anyám, menekülőben ugyan Babilon közepéből, ott ballagott; még lassú lépésekkel Babilon gyermekei között, mondom, ő sem törődött annyira a férjétől rólam megtudott dolgokkal, mint amennyi gondot áldozott, hogy engem szemérmességre intsen. Már is dögvészesnek és jövőmre nézve meg éppen veszedelmesnek látta ugyan szenvedélyemet, mégsem iparkodott, hogy a házasság zabolájával fegyelmezze, ha már gyökeres kiirtásról szó sem lehetett.

Nem, ezt nem szorgalmazta. Talán félt, hogy megghiúsítja majd reményemet a feleség bilincse. Anyám nem az eljövendő, tőled sóvárgott örök élet reményére gondolt, hanem a híres tudomány reményére. Erős léptekkel akarta mindkét szülőm, hogy ez a tudomány majdan az enyém is legyen. Apám azért, mert úgyszólván semmit sem gondolt reád, rólam azonban hiú álmokat szövögetett. Anyám pedig úgy vélekedett, hogy ártalmamra nem lesz a tudomány szokásos kincse, sőt jó eszköz lehet a kezemben, és vele egykor majd eljuthatok hozzád. Amint most visszaemlékezem, így valahogyan sejtem szülőim szándékát. Meglazulhattak tehát rajtam a játékos kedv gyeplői. Átlendülhettem a mérték szigorúbb fokán, hogy a legkülönfélébb hajlamok cseperedjenek szanaszét bennem. És valamennyiben ott volt a vaksötét lepel, hogy igazságod fényét és derűjét eltakarja előlem Istenem. Érzéketlen szívemből kitört a gonoszságom.

CIMBORÁIVAL LOPÁSRA VETEMEDIK

9. Uram, törvényed bünteti a lopást. Beleírtad az ember szívébe is ezt a törvényt és még a gonoszság sem törli ki soha onnét. A tolvaj sem tűri egykedvűen a tolvajt. Nem viseli el a gazdag sem, ha mindjárt nyomorúság hajszolja is a tolvajt. És én lopásra adtam a fejemet.

Loptam, bár sem nyomorúság, sem szükség rá nem kényszerített. Csupán a félvállról vett, a megunt igazság és a gonoszság izes falatja hajszolt. Hiszen olyasmit loptam, aminek bővében voltam én is, sőt az enyém még jobb volt. Nem is a lopás bűnében megkívánt jószág élvezetére vágyakoztam, csak a lopás és a bűn gyönyöre űzött.

Körtefa volt a szőlőnk közelében, ízetlen, hitvány, nem kívánatos gyümölcsrel rakottan. Fölkerekedtünk, mi aljas cimborák, hogy lerázzuk és elvigyük gyümölcsét késő éjszaka idején. Ártalmas szokásból ilyen későig nyújtottuk játékainkat a szérún. A fáról igen nagy mennyiséget vittünk el magunkkal, de nem azért, hogy jóllakjunk vele. Valamit éppen csipegettünk belőle, a többit legfeljebb csak a malacoknak dobtuk. Mégis megtettük, mert kedvesnek találtuk, hogy tilosat járjunk.

Íme a szívem, íme az én szívem, Istenem. A mélységes gonoszság fenekén mégis megkönnyörültél rajta. Vallja meg már most neked a szívem, mit is keresett ottan? Mást nem, csak hogy hiába-módon gonosszá legyek, és gonoszságomnak így más oka nem akadt, mint maga a gonoszság. Utálatos volt ez, én mégis szerettem. Szerettem vesztemet, szerettem bűnömet. Nem azt szerettem, aminek kedvéért a vétket elkövettem, hanem magát a bűnömet szerettem. Nyomorúságos lélek: erős támaszodból a romlásba hanyatlik, nem gonoszságával óhajt valamit, hanem a gonoszságra vágyik.

A HAJSZOLT SZERELEM IGÉZETÉBEN

1. Karthágóba mentem.

Minden oldalról felbúzlótt körülöttem a szégyenletes szerelmek pocsolyája. Nem szerettem még, csupán a szerelem volt kedves, és lappangó telhetetlenségből gyűlöltem magamban a kevésbé telhetetlent. Keresgéltem szerelmem tárgyát, szeretve a szerelmet és utálva a lelki nyugalmat, az egérfogós csapdáktól mentes életet. Belső éhségem volt belsőbb eledelre - reád, Istenem - de íme nem gyötört még engem ez az éhség. Nem vágyakoztam romlatlan ételekre. Nem mintha már jóllaktam volna velük, hanem minél üresebb voltam az ilyen ételektől, annál több csömörrel teltem meg irántuk.

Így bizony gyöngén állott a lelkem. Útszélre vetette magát nyomorultul, és az érzéki dolgok csiklandó érintését kívánta. Ám ezeknek is van lelkük, ha nem lenne, nem szeretnék őket.

Édes volt hogy szeressek és szeressenek, főként, ha esendő testét is élvezhettem. A barátság tiszta csermelyét tehát megfertőztem bűnös kívánságaim szemetjével, és fényességét a kéjvágy pokoli sötétjén sötétségbe taszítottam. És ilyen torzan és tisztátalanul is sarkantyúzott a hiúság, hogy szemrevaló és szellemes legyek. Belezuhanam a kívánt szerelembe, óhajtva óhajtottam, hogy ölébe vegyen.

Én Istenem és én Irgalmasságom, micsoda epével szórtad te meg e szerelem édességét és milyen jó voltál hozzám. Szerettek már engem és titkon eljutottam az élvezet rabláncaihoz. Ámde még örvendeztem. Nyomorúságos bilincsek fonódtak körülöttem, hogy azután paskoljanak engem a féltékenység, a gyanakvás, a félelem, a harag és a civakodás tüzes vasvesszői.

VONZÓDIK A TRAGIKUS SZÍNJÁTÉKOKHOZ

2. Rabul ejtettek a színházi játékok. Zsúfoltak voltak nyomorúságom képmásaival és belső tüzem gyújtó taplóival.

Mi oka lehet, hogy az ember ott fájdalomra éhes, míg szemléli a gyászos végű és szomorú eseményeket, bár megélésükre kedve nincsen?

Akarja, hogy fájdalmat merítsen magának belőlük, miközben nézi őket és a fájdalom lesz élvezete is. Mi más ez, mint szálnalmas esztelenség? Hiszen annál inkább megrendül az ember efféle dolgok láttára, minél betegbbje a hasonló hangulatoknak. Nos, ha mi szenvedünk, ezt nyomorúságnak mondjuk, ha pedig együtt érzünk a szenvedővel, ennek már könnyörület a szokásos neve. Ámde miféle könnyörülő részvét fakadna e kötött és megjátszott darabok során? Nem indítják meg a hallgatót, hogy segítsen valakin ő is, csupán fájdalmat keltegetnek benne. És a szerepet alakító színésznek többet tapsol az ember, ha többet is bánkódik. Ha a régi vagy költött emberi bajokat úgy adják elő, hogy semmi fájdalmat nem érez a néző, elégedetlen morgással távozik. Ha pedig fájdalomra gyullad a néző, figyelmesen ott marad és örvendezve sírdogál.

3. Tehát a fájdalmat is szeretjük?

Bizonyára minden ember vágyakozik öröme. Vagy senkinek sincsen ínyére, hogy nyomorult legyen, de mindenki szívesen könnyörületes, és mivel fájdalom híján ilyen nem igen lehet, azért szeretik a fájdalmakat is? Ez is a barátság forrásaiból ered? Ámde hova törekszik? Merre csörgedezik? Miért iramlík a sístergő szurokkal zuhogó patakba, a förtelmes testi vágyak szörnyű zsarátnokába? Ebbe változik és alakul maga is, midőn önkényes hajlamaival már messzire zuhant az égi fényességtől és torzóvá apadt...

Hajítsuk félre tehát az irgalmas részvétet?

Nem, ezt igazán nem. Inkább szeressük olykor a fájdalmakat. No de őrizkedj lelkem a tisztátalanságtól, Istenemnek és atyánk dicséretes, mindörökké magasztos Istenének oltalma alatt, őrizkedj lelkem a tisztátalanságtól. Hiszen most is csak él bennem a könnyörülő részvét. Ámde akkor a színházban együtt örültem a szeretőkkel, az egymást aljas bűnökben élvezőkkel, ha mindjárt a megjátszott szerepek során színlelt volt is a cselekedetük. És ha elveszítették egymást, részvétre gerjedt bennem megint a szálnalom. Íme, ez is, meg az is élvezetet nyújtott.

Ma azonban már inkább szálnakozom az ocsmány bűnében örömet lelő emberen, semmint az olyanon, aki mintegy nagy-nagy csapásán siránkozik, ha ártalmas gyönyörűségtől meg kell válnia, vagy elveszíti nyomorúságos boldogságát. Bizony ez a részvét az igazabb, ám ennek a fájdalma nem ad örömet. A jól gyakorolt szeretet megdicséri a nyomorgó felé részvéttel tekintőt, de valódi részvét akkor él csak bennünk, ha inkább azt akarjuk, hogy szálnakozni valónk ne legyen.

Ha ugyanis volna ártalmas jóindulat, ez azonban sohasem akadhat, éppen még az is megtörténhetnék, hogy az igazi és tökéletes részvétet érző ember nyomorultakat óhajtana magának, csakhogy a részvétet gyakorolhassa rajtuk. Tehát van helyeselhető, de nincsen szerethető fájdalom. Lám Uram, lelkünket magunknál mérhetetlenül tisztábban szerető Istenem, téged meg nem sebezhet soha semmiféle fájdalom. Éppen ezért könnyörülő részvéted is igazabb, mint a miénk. „De ki alkalmas erre?”

4. Én azonban nyomorúságos fejjel a fájdalmat szerettem akkor. Sőt kerestem, hogy valamin bánkódhassak. Idegen, költött, megjátszott bajokban olyankor tetszett a színész szerepe, mélyebb hatást akkor gyakorolt reám, ha a szememből könnyeket is sajtolt.

Nem csoda, ha nyájadból beteg bárányként messzire csavarogtam, nyugnek éreztem óvó kezedet és megcsúfított az éktelen rühösség. Ezért szerettem a fájdalmakat. Nem a mélységesen elevenbe vágókat, hiszen menekültem az olyan szenvedéstől, amilyennek a szemlélése vonzott. Csupán a hallott és játszott szenvedések voltak kedvesek. Ezek valamiképpen a bőröm felszínét vakarták. Mégis éles körmökként hasogattak, és nyomukban jött az égető genny, a rothadás és a rettenetes fekély. Az én ilyen életem vajon élet volt-e édes Istenem?

A SZÓNOKI ISKOLÁBAN VISSZABORZAD A RENDBONTÓK FÖLFGATÓ CSELEKEDETEITŐL

5. Messziről ugyan, de itt is, ott is röpködött Uram fölöttem a te hűséges irgalmasságod. Micsoda szörnyű gonoszságokba morzsolódtam széjjel, milyen szentségtörő kíváncsiság ösvényére léptem.

Sodort ez magával, miután téged messze hagytalak a hűtlenség utolsó fokáig és az ördögök csalóka szolgálatáig. Nekik áldoztam gonosz tetteimet és te mindezekben ostromoztál engem. Bizony arra is rávetemedtem, hogy ünnepségeid résztvevői között, egyházad falain belül, bűnös gerjedelmeket gyűjtsak szívemben és azon tűnődjek: miképpen tépjem a halálos gyümölcsöt? Súlyos fenytéssel büntettél ezért, de semmiség volt ez a bűneimhez mérten. Ó végtelen Irgalmasságom, Istenem, menedékem rettentő bajokban. Milyen kevély magabizással bolyongtam bennük szanaszét, hogy minél messzebb csavarogjak tőled.

A magam útjaihoz ragaszkodtam, és nem a tiédhez. Illanó szabadság nyomába szegődtem.

6. A tisztességes hírnévvel dicsekedő tanulmányok főleg a peres eljárásokra vonták a figyelmet. Magam is kitűnőségre vágyakoztam ezen a téren. Itt annál több a dicsőség, minél bővebb a hitvány rászedés. Lám, milyen szörnyűséges a vaksággal is dicsekvő emberek vaksága.

A szónokok iskolájában már voltam „valaki”. Kevély öröm töltött el és dagasztott a gőg szele. Ámde azért csak sokkal higgadtabb voltam társaimnál - tudod te, Uram. A „rendbontók” okozta rendtelenségektől távortartottam magamat. Ez a bolond és ördögtől származó nevezet valamiképpen a műveltségnek jele volt közöttünk. Együtt éltem velük, szemérmetlen szégyennel a szívemben, mivel hogy én mégiscsak másmilyen vagyok. Ógyelegantem közöttük és örömet okozott olykor-olykor a barátságuk, bár a tetteiktől mindig borzadtam. Ezek a cselekedetek voltak azok a bizonyos „rendbontások”. Arcátlan gúnnal ostromolták velük a járatlanok becsületességét. Zavarták őket olcsó élceikkel és így arattak maguknak hitvány örömet.

Van-e ennél az ördög mesterkedéséhez hasonlóbb cselekedet? Bizony, helyénvaló volt a „rendbontó” nevük. Ők maguk voltak előbb rendetlenek és romlottak. Kacagtak rajtuk titkon az ördögök és cselekvéseikkel csavarták el a fejüket, főképpen abban, hogy mások rászedésén és gúnyolásán leljék örömüket.

CICERO „HORTENSIUS”-A FÖLÉBRESZTI BENNE A BÖLCSELET SZERETETÉT

7. Ilyen környezetben tanulmányoztam ingadozó fiatal fejemmel az ékesen szólás tudós könyveit. Kárhuzatos és kevély törekvéssel az emberi hiúság örömei útján csillogásra vágyakoztam.

A megszokott tanulmányi rendben Cicero egyik könyvére bukkantam. Nyelvét majdnem mindenki megcsodálja, de a szellemét már kevésbé. Ez a könyv a szerző bölcséletre való buzdítását tartalmazza és „Hortensius”-nak hívják. Változást idézett elő lelkületemben ez a könyv. Feléd irányította Uram imáimat, más útra terelte vágyaimat és szándékaimat. Minden hívságos reménységet olcsónak éreztem nagy hirtelenében, és szívem kimondhatatlan szenvedélyre gyulladt a halhatatlan bölcsesség iránt.

Tápáskodóban voltam, hogy visszatérjek hozzád.

Nem az anyám pénzén vásárolt nyelvkészségem csiszolásáért (tizenkilencedik évemet tapostam, és apám két éve halott volt már akkor) mondom, nem a nyelvem csiszolásáért bújtam át én annyiszor ezt a könyvet. Nem a kifejezés művészi mivoltát, hanem a tartalmat véstem a szívembe.

8. Mennyire égtem a vágytól, Istenem, ó mennyire hevültem, hogy esendő földi dolgaink közül visszarepüljek hozzád. Nem sejtettem még, hogy miféle terved van velem. Hiszen a bölcsesség tenálad vagyon.

A bölcsesség szeretete görögül „philosophia”. A könyv ennek a szerelmét gyújtotta föl bennem. A bölcsélet útján sokan félrevezetnek másokat. E nagy, csalogató és tisztességes nevezettel festik, álcázzák kergetévedésüket.

A kortársakból, vagy a régebbi időkből ilyennek mutatkozó, úgyszólván valamennyi író fölvonul és méltatásra talál a könyvben. Nyilvánvaló lesz benne Szentlelked, derék és jámbor szolgád ajakán fölszendülő üdvös intése: „Vigyázzatok, hogy senki meg ne ejtsen titeket bölcsélettel és hiú megtévesztéssel, mely emberi hagyomány és a világ elemei szerint, nem pedig Krisztus szerint igazodik. Mert őbenne lakozik az istenségnek egész teljessége valósággal.”

Tudod te lelkem fényessége, hogy abban az időben mennyire nem ismertem még az Apostol igéit. A buzdítás mégis kedvemre volt, mert ösztönző szava nem az egyik vagy a másik iskolát, hanem magát a bölcsességet ajánlotta - bármi legyen is ez -, hogy szeressem, kutassam, kövessem, őrizzem és bátran magamhoz öleljem. Lángra gyulladtam, és a vágyódás égett bennem. E fölfokozott lelkesülésemben csupán az a körülmény szegte kissé a kedvemet, hogy Krisztus nevét nem találtam a könyvben.

Lám, ezt a nevet, a te irgalmadból édes Istenem, üdvözítőm és Fiad nevét anyám tejével szívta már magába az én aprócska gyermeki szívem és mélyen megőrizte. És azért nem bilincselte le egészen engem semmiféle irodalmi alkotás, ha ez a név nem fordult elő benne, bár szép és igaz volt máskülönben.

VISSZARIAD A SZENTÍRÁS NYELVEZETÉNEK EGYSZERŰSÉGÉTŐL

9. Eltökéltem tehát, hogy a Szentírást szemügyre veszem. Hadd lássam, miféle alkotás ez. És íme, különös dologra bukkanok. Sem a kevélyek meg nem értik, sem a gyermek ki nem bogozhatja. Kezdetben közönséges, később fölséges és titkok fátyola rejti. Ámde nem voltam még olyan, hogy ajtaján beléphessek, vagy gögös nyakamat meghajlítsam útjain.

Midőn az Írást kezembe vettem, úgy gondolkoztam még, amint most beszélek. Bizony méltatlan dolognak látszott, hogy Tullius méltóságával akárcsak egybevessem. Gögöm menekült az írásmódja elől és az értelmem mélyen bele nem hatolt. Pedig olyan az Írás, hogy növekszik a gyermekkel együtt. Én azonban röstelltem, hogy gyermekké legyek és kevélységem fuvallatában nagyon is nagynak láttam magamat.

MIKÉPPEN KERÜLT A MANICHEUSOK TÖRÉBE?

10. Így azután eszelősen kevély emberek közé pottyanttam. A test rabszolgái ők. Ugyanakkor szószátyárok is. Szájukban az ördög csapdája feszült. Lépvesszőjüket keveréssel kenték, nevednek, a mi Urunk Jézus Krisztus és a Szentlélek, a mi vígasztalónk neve szótagjaival. Nem fogtak el ajkukról ezek a nevek, de csak hang és nyelvük kelepelése volt mindez, mert szívük szemernyit sem sejtett az igazságból. Emlegették csupán: igazság, igazság. Unosuntalan ezt szajkózták nekem, ámde az igazság sehol nem volt meg bennük. Sőt, üres hamisságokat fecsegték nemcsak rólad, te igazi igazság, de teremtésedről, a világ elemeiről is. Később bizony arra kényszerültem, hogy szerelmedért Atyánk, végtelen jóság és minden szépségnek igazi Szépsége, még e dolgokról okosabban tanító bölcselőket is faképnél hagyjam.

Ó igazság, igazság! Milyen bensőségesen sóhajtozott feléd már akkor is a lelkem, midőn ők gyakran emlegettek, szüntelenül kérődztek pusztá szavakkal nekem, majd később roppant könyvek tömegében is. Tálak voltak ezek. Bennük a napot és a holdat, a te szépséges műveidet nyújtották elém, ámde nem téged, pedig reád éhezett a lelkem. Csupán teremtményeid voltak mindezek, nem te magad, és még hozzá nem is a kiválóbb teremtményeid. Hiszen értékesebbek a szellemi műveid, mint ezek az anyagi dolgok, ha mindjárt fényesek és tüzelnek is az égen. Én azonban még e kiválóbbakra sem éheztem és szomjaztam. Érted gyötört az éhség és a szomjúság, magadért, Igazság. Benned nincsen változás, sem árnyéka a változandóságnak. Csillogó képzelgéseket is nyújtottak elém ezeken a tálakon. Ámde többet ért volna, hogy szeressem inkább a szemünknek legalább igaz napot, mint a zavaros hamisságokat, a szemmel megcsalt lélek kotyvalékát. És mégis, mert bennük téged gyanítottalak, majszoltam őket. Nem ugyan mohósággal, mert nem éreztem rajtuk valóságod ízét a számban. Nem, nem te voltál ez a hitvány kotyvalék, és én jól sem laktam vele, hanem inkább éhesebb lettem tőle.

Az álmodók falatja teljesen olyan, mint az éberek falatja, az alvókat azonban mégsem laktatja jól, éppen azért, mert alusznak. Ámde a képzelgések mégcsak hasonlók sem voltak hozzád, amint most szólasz te nékem. Csupán testi elképzelések voltak és hozzá még hamisan testiek. Bizonyosabbak náluk a földi szemünkkel szemlélt valóságos testek, akár az égen, akár a földön vannak. Együtt szemléljük őket a barmokkal és a madarakkal, tehát bizonyosabbak, mint midőn csupán elképzeljük valamennyit, és ismét biztosabban képzeljük el valamennyit, mintha csak sejtünk mögöttük másokat, nagyobb, sőt végtelen, ám egyáltalán nem létező dolgokat.

Nos, ilyeneken rágódtam én akkor, de jól nem laktam tőlük. Te azonban, szerelmem, reád támaszkodom, hogy erősebb legyek, nem vagy e látott dolgokkal sem azonos, ha mindjárt az égen vannak is ők. És nem vagy azokkal sem azonos, amelyeket mi már nem látunk ott. Te hívtad létbe valamennyit, és műveid során nem is a legnagyobbak. Milyen messzire vagy tehát az egyáltalán nem létező testekről szövögetett képzelgéseitemtől. Biztosabb a valóban létező testek elképzelése. És még biztosabbak maguk a testek, bár szintén nem azonosak veled. Ámde a test élete, a lélek sem vagy. Tehát jobb és biztosabb a testek élete is, semmint maguk a testek. Te a lelkek élete vagy, életek élete. Magadból élsz és változás nincs benned, te élete lelkennek.

11. Hol voltál akkor tőlem, miféle messzeségben? Én távol kujtorogtam tőled, eltaszítottan még a sertések hüvelyes moslékjától is, amilyen eledellel ettem őket. Mennyivel különbek voltak a nyelv mesterek és a költők csacska mesécskéi, mint ezek a lélekvesztő csapdák. Mégis hasznosabb dolog a vers, az ének, a repülő Medea, mint a sötétség öt barlangja miatt különféle képpen színezett öt fajta elem. Egyáltalán nem léteznek ezek és megölik a hívőt. Hiszen a vers és az ének még valódi eledelül is alkalmazható. Lám, énekeltem a röpködő Medeát, de a röpködést sohasem bizonygattam. És ha ének csendült róla fülembe, nem adtam neki hitelt. Ezeket a képzelgéseket azonban elhittem. Jaj, ó jaj nekem. Ilyen lépcsőfokokon taszigáltak engem a poklok mélységes mélysége felé. Gyötrődtem, és szörnyűségesen tikkadoztam az igazság híján, midőn téged Istenem (megvallom néked, bár dicséreted még hiányzott belőlem, de te kegyelmes voltál hozzám akkor is), midőn téged nem a szándékok szerint valamennyi állat fölé emelő józan eszem világa, hanem testi érzékeim nyomán keresgettelek.

Te pedig bensőbb voltál legbensőbb valómnál, mélységesebb a lényegemnél. Én azonban Salamon példázatának fecsegő asszonyába botoltam. Gyöngén pislog benne az okosság. Ajtajában széken kuporog, és egyre hajtogatja: a titkos kenyeret örömmel egyétek és az édes, lopott vízből igyatok. Félre csavarta fejemet, mert kívül talált engem. Testi szemem küszöbén kuporogtam, és kérődztem a szememmel nyelt eledeleket.

ÍNYÉRE VOLT AZ ÖSSZEVISSZA MANICHEUS TANÍTÁS

12. Nem tudtam más valóságról.

Mint elmés bölcs hevültem magam is, hogy hajbókoljak az ostoba csalóknak, ha kérdezték tőlem: honnét van a rossz? És, hogy vajon testi alakba foglalt-e az Isten? Van-e haja, esetleg körme is? Vagy igazaknak tartjuk-e az egyszerre több feleséggel élőket, az emberek gyilkolóit és az állatok föláldozóit?

Nem voltam járatos ezekben a kérdésekben és így megzavartak. És míg az igazságtól egyre inkább távolodtam, úgy láttam, hogy feléje ballagok.

Nem tudtam még, hogy nem más a rossz, mint a jó hiánya. Ha ez nincs, akkor egyáltalán a rossz sem létezik. Hogyan láthattam volna ezt, hiszen a szemem csupán a testekig és a lelkeim csak az álmoképekig hatolt?

Az sem tudtam, hogy lélek az Isten, nincs hosszúsága, szélessége, tagja, és nem a tömegében létezik. A tömeg kisebb a részeiben, mint teljes valójában. És ha végtelen, akkor kisebb valamely biztos térrel határolt részében, mint végtelen mivoltában. Tehát nem lehet egészen

mindenütt, mint a lélek, mint az Isten. És nem tudtam, hogy mi az a valami bennünk, amiben hasonlóak vagyunk Istenünkhöz? Nem tudtam, hogy milyen alapon mondja rólunk helyesen az Írás: Isten képére vagyunk. Mindezt távolról sem sejtettem.

13. És nem ismertem a valóságos, belsőbb, nem külső szokásból, hanem a mindenható Isten szent és rendíthetetlen törvénye alapján ítélkező igazságot. Ez igazgatja az országok és a mindennapi élet erkölceit, tájak és idők szerint. Mindig és mindenütt jelen van az a törvény, nem szenved a térben változást, nem ilyen most, és nem amolyan később. Szerinte lett igazzá Ábrahám, Izsák, Jákob, Mózes, Dávid és mindazok, akiket az Isten szája megdicsért. A dolgokhoz nem értök mégis gonoszoknak ítélik őket. Emberi nap szerint ítélnék és emberi fajtánk minden erkölcsi cselekedetét a maguk erkölcsének mérlegével mérik. Olyan ez, mint midőn valaki járatlan a vitézi fölszerelésben, nem tudja, mi melyik testrésze való, fejére teszi a lábra szabott páncélt, a sisakot pedig a lábszárára húzza és azután dörmög, hogy egyik sem alkalmas. Vagy mint ha valaki mérgesen zsörtölődik, mert délutántól kezdve vásári szünet van és nem engedik meg, hogy kirakja portékáját, bár délelőtt még nyugodtan árulhatott. Vagy mint ha egy házban azt látja valaki, hogy a szolga kezével babrál olyan dolgot, amihez nem szabad a pohárkezelőnek hozzányúlnia. Vagy olyasmi történik az istállók körül, ami az asztalnál meg nem eshetik. És méltatlankodik az illető, hogy íme egy hajlék, egy család, de nem minden téren egy a szerepe mindenkinek.

Így vannak sokan méltatlankodva háborgók annak hallatára, hogy a régmúlt időkben olyasmit is szabadon tettek az igazak, amit jelenleg az igazak meg nem tehetnek, mert az idők forgása szerint mást parancsolt azoknak az Isten, és mást ezeknek is, bár egyazon igazságot szolgálják valamennyien. Pedig szemükkel láthatják, hogy egyazon emberen, ugyanegy napon, ugyanabban a házban más és más szerepe van a különféle tagnak. Ami régóta szabad volt idáig, most talán egy óra múltán tilalmas lesz. Ami az egyik sarokban kifogástalan, vagy éppen parancsolt dolog, a másik zugban már jogosan tilalmas, sőt büntetésre méltó valami is lehet.

Vajon más és más az igazságosság? Talán változik? Nem, csak nem egyenlőképpen futnak az idők. Ő pedig a legélükön halad. Hiszen időkről van szó. Ám az arasznyi életű emberek gyöngék arra ésszel a földön, hogy egybevevessék a szemükkel sohasem látott tovatűnt idők és más népek különféle helyzetét életük most megélt viszonyaival. Ámde egyazon testen, egyazon napon, ugyanabban a házban könnyen észrevehetik, hogy melyik tagra mi való, milyen időben, milyen részre, vagy melyik személyre mi illik. Amazokon botránkoznak, de íme beletörődnek emezekbe.

14. Mindezt nem tudtam, és nem is figyeltem akkor efféle dolgokra.

Szemembe szöktek az ilyen jelenségek úton-útfélen, én azonban nem láttam őket. Ha verset faragtam, nem volt szabad akármelyik verslábát akárhová elhelyeznem, hanem más és más versmérték szerint most így, később pedig másképpen. És ugyanazon ének menetében sem tehettem minden ütemhez ugyanazt a lábat. A verselést irányító művészi szabály azonban nem volt más itt és más amott, hanem mindenütt egységes. Nem ötlött szemembe, hogy az igazság, amelynek szolgálnak a jámbor és tiszta emberek, messze kimagaslóbb és fölségesebb módon fűz egységbe minden előírt dolgot. Semmiképpen meg nem változik, csak az ilyen vagy amolyan korokban nem egyszerre mindent, hanem mindig az egyes időkre illőt parancsolja. Vakon gáncsoltam tehát a jámbor ösatyákat, akik az Isten parancsa és sugallata szerint nem csupán a nekik jelenvalókat értették, hanem az Isten kinyilatkoztatása nyomán meghirdették a jövőzőket is.

ANYJA SÍRÁSA ÉS ÁLMA

19. Kinyújtottad kezed a magasságból és a mélységes sötétségből kiragadtad a lelkelem. Anyám, a te hűséges leányod, zokogott értem hozzád, keservesebben, mint földi tetemnél sírnak az anyák. Láttam ugyanis haláloamat a téled neki ajándékozott hite és lelke erejével. Meghallgattad anyámat Uram.

Meghallgattad őt.

Nem utáltad meg szanaszét csordogáló könnyeit. Két szemem alatt mindenütt öntözték ezek a könnyek a földet, ahol imáit mondogatta.

Meghallgattad őt.

Ugyan kitől származott az álomlátás, amellyel vigaszt öntöttél beléje? Ezért engedte meg, hogy ismét asztalához telepedjek és együtt élhessek vele otthonában, pedig ezt már-már megtagadta tőlem, mert borzadva és undorodva látta tévelygő utam káromlásait.

Álmában mérőléceken állott és így szemlélgette magát. Egy fényes ifjú közelített hozzá. Nyájas derűvel arcába mosolygott, holott ő gyászolt és tépte a szomorúság. Az ifjú megkérdezte tőle: mi okozza nap-nap után elsírt keserves könnyeit? Nem az ilyenkor szokásos kíváncsiságból fakadt ez a kérdés, hanem inkább tanácsra hajló lelkületből. Anyám azt válaszolta, hogy vesztemet siratja. Megparancsolta ekkor ifjú embere, hogy csillapodjék, majd buzdította őt: csak nézzen körül és lásson figyelmes szemmel, mert ahol ő van, én is ott vagyok... És midőn körülfürkészett anyám, meglátott engem; mellette álltam én is azon a mérőléceken...

Miért történt ez, ha nem azért Uram, mert meghallgattad szíve könyörgését? Ó Uram, mindenható jóság, mindannyiunkat olyan gonddal őrzöl, mintha csupán velünk törődnél. És mindenkit együtt éppen úgy gondozol, akár az egyes embert...

20. Amikor Anyám elmesélte álmát, arra igyekeztem, hogy azt visszajára fordítsam. Inkább ő ne kétségeskedjék tovább - válaszoltam -, mert íme, egykor azzá lesz maga is, ami én vagyok. És miért történt, hogy azonnal, minden tétovázás nélkül felelt az anyám: nem, nem úgy mondotta, hogy ahol ő van, ott leszel te is, hanem: ott van ő is, ahol most te vagy. Amennyire emlékezésem futja, megvallom Uram, és ezt máskor sem mellőztem hallgatásommal, hogy ez a válaszd az én éber anyám ajakán sokkal inkább megrázt engem, mint maga az álom, melyben e jámbor asszonynak csak nagy későn beköszöntő örömét, vigasztalásul akkor átélte fájdalmaira, ilyen korán előre meghirdetted. Magyarázatom közel bujkáló hamissága meg nem zavarhatta őt. Oly gyorsan látta, amit látnia kellett, és ezt magam sem vettem észre, mielőtt ő föltárta nekem. Bizony majdnem kilenc esztendő virradt még reám. Ezek során én feneketlen és sötét csalárdság mocskában hemperegtem. Bár többször iparkodtam, hogy kievickéljek belőle, de mindig mélyebben ragadtam bele.

Az a tiszta, jámbor és önmehtagadó özvegy - az ilyeneket te is szívedbe zárod - reményében megvidámodottan, de könnyében és esengésében nem alábbhagyóan, szünet nélkül könyörgött miattam hozzád, minden imádságos, meghitt órája csöndjén. És orcád elé röppentek imái.

Engem azonban hagytál egyelőre, hogy hömpölygessen és tépjen a sötétség.

EGY PÜSPÖK VIGASZTALÓ VÁLASZA A KESERGŐ MONICÁNAK

21. Közben egyéb választ is adtál, jól emlékezem erre. Sok mindent mellőzök ugyanis, gyors lépésekkel haladok inkább a vallomásra jobban unszoló dolgok felé. Sok eseményre meg már nem is emlékszem.

Tehát adtál más választ is egy papod ajakával. Püspök volt az illető. Ott növekedett föl egyházad emlején és járatos volt a könyveidben. Anyám kérlelte őt, hogy legyen olyan jó és beszéljen velem, tépje ízekre tévedéseimet, feledtesse el gonosz útjaimat és vezessen biztos ösvények felé. (Kért úton-útfélen minden erre alkalmasnak látszó embert az anyám.) A püspök azonban vonakodott. Amint utólag látom, bölcsen cselekedett. Azt válaszolta ugyanis, hogy tanításra még nem vagyok fogékony. Dagaszt az eretnek újdonság gögje, és néhány hegyes kérdés fejtegetése nyomán már sok tanulatlan embert megháborítottam. Anyám is elmondta neki mindezt. „Hagyd ott csak őt - felelt a püspök -, és rimáncodj érte tovább az Úrhoz. Olvasmányai közben majd ráeszmél maga is, hogy micsoda tévelygés ez és mekkora gonoszság.”

És mindjárt azt is elbeszélte, hogy megtévedt anyja révén manicheus hálóba került gyerekkésszel ő maga is. Nem csupán olvasta majdnem minden könyvüket, hanem sorjában írogatta is őket. Bár senki nem kelt vitára vele és meg sem győzte őt emberfia, mégis belátta végül, hogy mennyire kell ezt a szektát kerülnie. Így azután megmenekült tőlük.

Midőn a püspök mindezt elmesélte és anyám lelke mégis nyugtalan volt, egyre könyörgőbben unszolta, bőséges könnyek hullatása közben, hogy lásson meg és beszéljen velem, a püspök unottan, zsörtölődve így szólt anyámhoz:

„Menj csak innét. Olyan biztos, akár életed: soha meg nem történhetik, hogy elkallódjék e könnyek fia.”

Anyám többször emlegette később, beszélgetésünk közben, hogy e szavakat ő akkor úgy hallgatta, mint zengő mennyei választ.

MÁSOKAT IS TÉVES ÚTRA CSÁBÍTOTT

1. Életem tizenkilencedik esztendejétől huszonnyolcadik évemig, kilenc esztendőn át lépre csaltak engem és lépre csaltam én is másokat. Csalatottak és csalók voltunk sokféle szenvedélyben. Nyilvánosan a „szabad”-nak nevezett tudományok terén, titokban pedig a vallásosság hamis köpönyegében. Amott kevélyek, emitt babonások, de itt is, ott is képzelgővé lettünk. Amott olcsó dicsőség dőresége vonzott, színház tapsig, versenydalolásig, fonnyadó koszorús diadalokig, látványosságok léha giz-gazáig, és a gyönyörvágó féktelenségéig. Emitt a szennyből tisztulásra vágyakoztunk. A „szent” és „választott” nevezetűek részére ennivalókat vittünk, hogy belőlük lent a hasuk műhelyében angyalokat és isteneket varázsoljanak és az ő segítségükkel majd megszabadulhassunk.

Ilyesmit hajkurásztam és üztem magam is barátaim között. Vagy én csavartam el az ő fejüket, vagy mások vitték őket velem együtt a falnak.

Kacagjanak rajtam a fennhéjázók, ha még nem kényszerítetted térdre és üdvösségükre még porig nem aláztad őket, Istenem. Ám én hadd valljak sok gyalázatomról és hadd magasztaljalak téged.

Add meg, könyörgök, add meg nekem, hogy végigfussam mostani eszemmel hajdan elkövetett ballépéseim csavaros ösvényeit, és örömem áldozatával áldozzak neked. Ugyan mi volnék magamnak nélkülöd? Csak szakadékba vívó vezetőm. És mi vagyok, ha jól érzem magam? Csupán tejedet szívó csecsemő. Élveződ, én romolhatatlan étkem. Miféle ember, bármelyik ember, ha csak ember? Nos, kacagjanak rajtam az erősek és gúnyoljanak a hatalmasok: mi gyöngék és mi tehetetlenek, mégis csak kell, hogy íme valljunk neked.

SZÓNOKLATOT TANÍT. ÁGYASA VAN. LENÉZI A GYŐZELMET HIRDETŐ JÓST

2. Ezekben az esztendőkből a szónoklás művészetét tanítottam. Legyőzött engem a magam szenvedélye, és én pénzen vesztegettem a győzelmet szerző szószátyárkodást. Ámde mégis gondot fordítottam arra, te tudod Uram, hogy jók legyenek a tanítványaim, már amint jók a nagyvilág szemében. Fortély nélkül fortélyra oktattam a tanítványokat. Nem azért, hogy ezzel valaha ártatlan életre törjenek. Nem, hanem hogy majd mentsék a bűnösök irháját. Én Istenem, te láttad messziről a síkos pályán elcsuszamodó és a tömérdek füstben pislákoló hitemet. Láttad, hogy mégiscsak átadtam azt hivatásom útján mindazoknak, akik a hazugság nyomába szegődtek és kapkodtak a hiúság felé.

Ebben magam is osztályosuk voltam.

Ez évek során volt egy asszonyom. Nem a törvényesnek mondott kötelék fűzte hozzám, hanem az okosság híján való kóbor szenvedélyem kereste őt magának. Mégis csak egy volt, és én hűséges maradtam hozzá. A magam példáján tapasztaltam véle, hogy milyen messzire van a nemzés céljából kötött házasság együttélése az állapot a szenvedélyes szerelmi viszonytól. Ebben még a magzatunk is szándékunk ellenére születik, de ha már megszületett, szeretetre nőgat.

3. Emlékezem, kedvem szottyant, hogy föllépjek valami színházi versenyszavaláson. Holmi-féle jós ajánlattal jött hozzám: mennyi pénzecskét juttatnék neki, ha a győzelem a nyomomba szegődne? Azt válaszoltam: utálok és megvetem az ilyen rút mesterkedéseket. Ha mindjárt a halhatatlanság aranyos koronája ragyogna felém, akkor sem túrném, hogy akár egyetlen legyecskét megöljenek az én győzelmemért. Állatokat ölt le ugyanis áldozatul ez a jós, és úgy vettem észre, ilyen tiszteletadással csalogatná a gonosz lelkeket, hogy engem támogassanak. Ámde ezt a hitványságot sem a te tiszta szeretetedből utasítottam el, szívem Istene, mert hiszen nem ismertem még a szerelmedet és csak a tündöklő anyagig vitt el gondolataim szárnya. Nem távozik-e messzire az ilyen árnyképekre sóhajtozó lélek parázna bűnben tőled, míg bízik a csalókban és vihart legeltet? Nem akartam, hogy az ördögöknek áldozzanak értem, de én e babonás tévelygésben áldozatul adtam magamat nekik. Mi volna más a „vihár legeltetése”, mint a gonosz ördögök etetése? Vagyis megengedjük, hogy tévelygéseinkben gyönyörködjenek és rajtunk hahotázzanak.

A CSILLAGJÓSLÁS BABONASÁGÁBA KEVEREDIK, ÉS BÖLCS TANÁCSOKAT KAP EGY ÖREG BARÁTJÁTÓL

4. Mégsem tágitottam. Tanácsért ostromoltam a csillagjósok hadát. Ők nem mutattak be áldozatokat. Imádságot sem szóttek holmi szellemekhez, hogy jóslásaikban eligazítást

kapjanak tőlük. Okos következetességgel mégis visszautasítja és elveti őket az igazi keresztény lelkület. Uram, az a jó, ha téged dicsérünk és így szólunk hozzád: „Könyörülj rajtam, gyógyítsd meg lelkemet, mert vétkeztem ellened.” Ne éljünk vissza kegyes irgalmasságoddal a bűn szabadosságában, hanem emlékezzünk meg Urunk szavairól: „Íme egészséges lettél, többé már ne vétkezzél, hogy rosszabbul ne jársz.” Ők azonban az üdvösség egész rendjének bomlasztására törekedtek, midőn ilyen válaszokat adtak: „Az égből származik bűnöd oka, és azt el nem kerülheted.” Továbbá, hogy: „A Vénusz, a Szaturnusz, vagy a Mars cselekedett valamit veled.” Vagyis, hogy az ember, ez a testből és vérből gyúrt kevély rothadás bűn nélkül maradjon, kenjük szépen a bűneinket az ég és a csillagok alkotó s rendező Urára. És ki más ő, mint a mi Istenünk, édességünk és igazságunk kútja, „ki megfizetsz mindenkinek cselekedetei szerint” és ki „meg nem veted a töredelmes és alázatos szívét.”

5. Ez idő tájban volt egy okos férfiú, igen járatos és nagy hírű ember az orvostudományban. Ő prokonzul gyanánt saját kezével koszorúzta meg az én beteg fejemet a már említett győzelem után, ámde nem mint orvos. Te voltál ugyanis az én betegségem gyógyító mestere, ki kevélyeknek ellenállasz, az alázatosoknak pedig kegyelmet ajándékozol. Nem te jöttél-e hozzám ebben az öregben? Elhanyagoltad-e lelkem meggyógyítását?

Bizalmába férköztem. Buzgó figyelemmel lestem élénk, mesterkéletlen, gondolatokban gazdag, kellemes beszédét. Midőn megtudta csevegésünk során, hogy a csillagjósok írásait bújom, jó szívvvel és atyai szóval intett: hajítsam sutba valamennyit. Munkám és időm hasznos dolgokra kell és csak hiába fecserlem ezt is, amazt is erre a balgaságra.

Elmondotta, hogy ifjú éveiben ő is tanulmányozta ezt a mesterséget. Foglalkozásul tűzte ki magának, hogy később vele keresse kenyerét.

Ha megértette Hippokratést, ezt a tudományt is talán csak megérthette. Mégis faképnél hagyta az egészszet, orvosi pályára adta a fejét, mert végül belátta, hogy milyen förtelmes csalás ez a dolog. Nem volt kedve hozzá, hogy mint komoly férfiú, más emberek becsapásával keresse meg a kenyerét. „Te pedig - így szólt - a szónoklást tanítod és ezzel megélsz bárhol a föld hátán. Ezt a szédelgést te inkább csak kedvtelésből és nem megélhetési gondból kutatod. Nos, ebben a dologban annál inkább adj nekem hitelt, mert lám én olyan alapos fáradozással feküdtem neki, hogy pusztán belőle akartam megélni.”

Megkérdeztem tőle: Tehát miképpen történhetik meg, hogy ez a mesterkedés mégis fényt derít sokféle igaz dologra? És ő válaszolt, ahogyan válaszolhatott: a teremtett világon mindenütt szétáradó véletlenség hatalmából adódik ez. Midőn például valaki egy költő könyvéből tudakol valamit, habár teljesen másról énekelt a költő és más volt a szándéka is, sokszor meghökkentően találó vers csendül a tudakolt ügyre nézve. Nem csoda tehát - mondotta az öreg -, ha az emberi lélekből, valami felsőbb ösztönzés nyomán, bár maga sem tudja, hogy mi megy végbe a mélyén, nem ez a mesterkedés, hanem a véletlen csendít elő a tudakolt üggyel vagy cselekedettel megegyező dolgot...

6. Tőle, vagy révén: ez is a te műved volt rajtad Istenem. És hogy mit kutassak később magamtól, te vázoltad oda az emlékezetembe... Ámde akkor még sem ő, sem az én kedves Nebridiusom, ez a talpig derék, e jövendőmondó babonafajtát minden ízében mosollyal kíséző, és kényesen tiszta ifjú, nem voltak elég erősek, hogy engem rávegyenek: hajítsam szemétre az ilyen dolgokat. Jobban hatott még rám a jósok írói tekintélye. És hiába kerestem, biztos tanúság nem akadt még élém, hogy minden kétségen kívül megmutassa nekem:

tanácskérés alkalmával e jósok a helyes választ csak úgy véletlenül és találmra adják, nem pedig a fürkészett égitestek útján.

MILÁNÓBA MEGY, ÉS OTT AMBRUS PÜSPÖKKEL TALÁLKOZIK

23. Megkeresés jött Rómába Milánóból, a város prefektusához, hogy Milánó részére gondoskodják szónoklat-tanárról, és az állami költségen utazzék oda. Manicheus balgaságoktól részeg barátaim kegyével magam is törekedtem, hogy próbaelőadásom sikere után engem küldjön Symmachus prefektus. Tehát útra keltem, hogy elszakadjak a manicheusoktól, de sem ők, sem én nem tudtuk még ezt akkor.

Milánóban Ambrus püspökhöz mentem. Őt a legjobbak között ismerte az egész földkerekség. Jámbor tisztelő volt. Beszéde gabonád javát, olajod örömét és borod józan ittasultságát adta serényen népednek. Tudtom nélkül hozzá vezetél engem, hogy tudtommal jussak majd hozzád veled. Isten embere atyai szívvel fogadott. Püspökhöz illő módon eléggé kifejezte örömét átköltözésem miatt. Vonzalom ébredt iránta szívemben. Eleinte azonban nem az igazság tanítóját szerettem meg benne, mert hiszen egyházadban immár igazat nem reméltem, hanem csupán a hozzám jóságos embert.

Szorgalmasan lestem, ha beszélt a néphez, de nem megfelelő lelkiállattal, mert csak ékesszólását fürkésztem, hogy megfelelő-e a hírnevének? Szava kisebb vagy nagyobb hatással árad-e szét, mint ahogyan ezt róla híresztelték? Figyelemmel csüngtem szavain, de a tartalommal nem sokat törődtem, sőt megvető lelkiállattal hallgattam, álldogáltam ottan. Beszédje kellemes voltán gyönyörködtem. Bár műveltebbnek láttam, mint Faustust, de ami előadása módját illeti, nem volt olyan derűs és behízeltető szónok. A tartalmat egyébként össze sem lehetett hasonlítanom. Faustus a manicheusok mézes madzagára kötözten bolyongott, ő pedig az üdvösséget hirdette üdvösséges módon.

Ámde az üdvösség a bűnösöktől messzire leledzik, és én akkor magam is csak ilyen bűnös voltam. Lépésről lépésre mégis közelítettem hozzá, bár halovány sejtelmem sem volt erről.

AMBRUS BESZÉDEINEK HATÁSÁRA LASSAN FÖLESZMÉL TÉVELYGÉSEIBŐL

24. Ambrus tanításának megismerésére egyáltalán nem iparkodtam. Azt figyeltem csak, hogyan beszél. Kétkeltem immár, hogy az ember még utat is találhat feléd és így csupán ez a hiú törődés maradt meg nekem. Ámde a megkedvelt szavakkal együtt a tartalom is szívembe szállingózott, pedig csak fitymálva tekintettem rája. A kettőt ugyanis el nem választhattam. És midőn a szívem kinyitottam, hogy ízlelgessem édes szavait, egyúttal, habár csak fokról fokra, de a szavakban hirdetett igazság is szívembe lopózott...

Kelzetben csak arra nyílt meg szemem, hogy az igazság is védelmezhető. Később a katolikus hitet, bár akkor kialakult véleményem szerint támogatására nem volt fölhozható semmiféle bizonyíték a manicheusok támadása ellen, már szégyen nélkül is megvallhatónak láttam, főleg miután az ószövetségi könyvekből hallottam néhány homályos kérdés igen talpraesett megoldását. Míg őket betű szerint magyaráztam, a betű engem is megölt. Midőn tehát e könyvek több helyének fejtegetését lelki értelemben hallottam, már meg is róttam a remény-

telenségemet, amellyel úgy gondolkoztam egykor, hogy a Törvény és a Próféták arcátlan elutasítóinak senki sem állhat ellen... Arra azonban még nem gondoltam, hogy most már a katolikus hit útjára lépjek, csupán azért, mert annak is lehetnek igen alapos védelmezői és ők ékes nyelvezettel, ésszerű módon verik vissza a támadásokat. Nem láttam még, hogy miért ítéljem el a magam álláspontját, ha mindkét oldal egyaránt védelmezhető. Úgy látszott a dolog, hogy a katolikus hit, bár nem legyőzött, de azért még győzelmet sem aratott.

25. Ekkor minden figyelmemet arra irányítottam, hogy néhány erős érveléssel miképpen győzhetszem meg tévelyűkről a manicheusokat. Ha elképzelhettem volna szellemi állagot, az egész manicheus tákolmány azonnal összeomlik és még a darabkáit is kiveti lelkem. Erre azonban nem volt még erőm. Ámde tovább fürkésztem és egyre inkább hasonlítottam a dolgokat. Majd úgy ítélték, hogy e világ anyagi mivoltáról és a testi érzékeinkhez férő egész természetről sokkal elfogadhatóbban szólt a legtöbb bölcselő.

Így tehát az akadémikusoknak tulajdonított szokás szerint magam is kételkedtem mindenben, és e minden között hányódtam jobbra-balra. Eltökéltem, hogy mégis búcsút mondom a manicheusoknak. Úgy okoskodtam, hogy kételkedésem ideje tartamán semmi keresnivalóm sincs ebben a szektában, hiszen néhány bölcselőt máris többre becsültem náluk. Azért attól is mindenképpen vonakodtam, hogy lelki nyavalyám gyógyítását ezekre a bölcselőkre bízom, mert Krisztus üdvösséges neve nem fordult elő írásaikban.

Elhatároztam tehát, hogy a szüleimtől ajánlott katolikus egyházban addig hitjelölt leszek, amíg föl nem dereng bennem valami bizonyosság, hogy elirányítsa lépteimet...

A TEST ÉS A LÉLEK KÜZDELME ÁGOSTONBAN

25. Kínlódtam és evesedtem. A szokottnál jóval erősebben vádoltam magamat. Forgolódtam és hánykolódtam bilincseimen, bárcsak szétpattannának már egészen. Alig szorítottak ugyan, de mégis szorítottak. Szívem rejtekében szigorú irgalmaddal ott voltál Uram. Megkettőzted a félelem és a szégyenkezés ostorszíjait, hogy vissza ne zuhanjak ismét így ne pattanjon szét a rajtam még megmaradt kevés gyöngye kötelék, sőt talán új erőre kapjon, s majd keményebben szorítson engem.

Befelé mondogattam: most már csak rajta, most már legyen meg! És a szó már az elhatározás ajtaján kopogtatott. Majdnem megvettem már és mégse cselekedtem semmit. Vissza ugyan nem estem régi helyzetembe, közel állottam a célhoz és fáradtan lihegtem. Újra nekifogtam és már kicsi híja, hogy a célhoz el nem értem. Kevés kellett, hogy már-már megragadjam és erősen tartsam. Ámde mégsem jutottam ideig. Meg nem ragadtam, erősen nem tarthattam. Ingadoztam, hogy haljak a halálnak, az életnek pedig éljek. Nagyobb ereje volt rajtam a silányabb, de rámszakadt szokásnak, semmint a jobb, de még szokatlan vágynak...

Minél közelebb jött az időpont, hogy mássá kelljen lennem, annál több ijedelmet riasztott föl bennem. Ám vissza már nem dobott, el nem forgatott, csak kétségben hagyott.

26. Balga semmiségek és kevély hiúságok, eme régi szeretőim tartóztattak vissza. Megcibálgatták testem köntösét és fülembé suttozták: hát félre hajítasz minket? Ama perctől mi többé nem leszünk veled? Attól a pillanattól tilos lesz örökre ez is, meg amaz is neked?

És ugyan mit susogtak e szavakban: ez is, meg amaz is? Mit súgtak-búgtak édes Istenem? Irgalmod távoztassa szolgál lelkétől mindezt. Milyen szennyes dolgokat súgtak, milyen ocsmányságokat.

Hallgattam ugyan rájuk, de a fülem már félig sem volt ott. Már nem feleltek nyíltan a szemembe, inkább csak a hátam mögött zümmögtek és titkon csipkedtek már-már távozófélben, hogy visszanézzek rájuk. Ámde még haboztam és azért tartóztattak, hogy ki ne ragadjam közülük magam és oda ne ugorjak, ahová hívott a hivatás szava. A csontjaimba évdött szokásom pedig közbeduruzsolt:

- Nos, gondolod tehát, hogy ezek nélkül valaha is megélsz?

27. Azonban elhalófélben volt már ez a suttogása. Immár föltárukkozott előttem azon a tájon, amerre arcom fordult és ahová féltem még átmenni, az önmegtágadás tiszta méltósága. Derűs volt, de nem könnyelműen vidám. Vonzó mosollyal hívogatott és így szólt: jöjj csak és ne kételkedj többé. Nemes példák bőséges csapata volt két kegyes kezében, őket nyújtotta felém, hogy fölemeljen és magához karoljon. Számptalan fiú és leány, megannyi ifjú ember, de más korúak is, komoly özvegyek és tisztességben megaggott szüzek. Egyikben sem maradt gyümölcstelen az önmegtágadás. Örömök lettek gyermekei eme termékeny anyának, és az ő jegyese te voltál, Istenem.

Bátorító mosollyal mosolygott felém, mintha csak mondotta volna: nem teheted meg, amit megtettek e nők és férfiak? Vajon ezek a nők és ezek a férfiak a maguk erejéből és nem inkább Istenünk kegyelmével teheték, amit tettek? Urunk és Istenünk adott nekik engem. Miért támaszkodol magadra, hiszen így csupán támolyogsz? Hagyatkozz az Úrra. Ne félj, nem hágy el, hogy lezuhanj a porba. Támaszkodj nyugodtan, ő fölemel és meggyógyít majd téged.

Iszonyú szégyen gyötört, mivel még mindig hallottam a balgaságok zümmögését és egyre tétováztam, egyre csak haboztam. És úgy rémlett ismét, hogy szól a tisztaság:

- Ne hallgass földre húzó szennyes testi vágyaidra, hadd pusztuljanak és hadd enyésszenek. Gyönyörűséggel csalogatnak téged, de nem hasonlíthatók ezek Urad és Istened törvényeihez.

Ilyen vívódás háborgott szívemben. Magamból indult, és csupán magam ellen. Alypius mozdulatlanul mellettem ült és csendesen figyelt: mi lesz e szokatlan háborgás gyümölcse?

ÁGOSTON A CSODÁLATOS HANG INTÉSÉRE TELJESEN MEGTÉR

28. Midőn pedig ez a mélyenszántó elmélkedésem teljes nyomorúságomat összeszedte titkos rejtekéből és odatárta lelkem szeme elé, sűrű könnyzárpot magával görgető hatalmas vihar kerekedett bennem.

És, hogy szavakban is levezetődjek bennem az egész, fölugrottam Alypius mellől. Úgy éreztem, hogy zokogásomhoz még alkalmasabb lesz a magány. Távolabbra mentem, hogy ne legyen teherré még Alypius jelenléte sem.

Tehát így voltam és Alypius ezt megérezte. Nem tudom, mit mondtam neki, de gondolom, hogy szóltam valamit, és hangomon már a könnyek súlya rezgett, mikor fölugrottam. Alypius ott maradt, ahol ültünk és módfelett bámult viselkedésemem. Már hogyan is történt, pontosan nem tudom, de valami fügefafa alá heveredtem hétrét görnyedten és szabad folyást engedtem

könnyeimnek. Fölszakadtak szemem könnyes patakjai és ez kedves áldozat volt neked. Nem ugyan ezekkel a szavakkal, de ilyen értelemben nyöszörögtem sok mindent feléd:

- Meddig még, Uram?

„Meddig haragszol még Uram, szüntelenül? Ne emlékezzél meg régi gonoszságaimról.”

Éreztem, hogy ezek a gonoszságok béklyóba fognak engem. Ajkam szánalmas szavakat nyögdicsélt. Meddig? Meddig lesz ez a holnap, és ez az újra holnap? Miért nem most rögtön? Aljasságomnak miért nem veti végét mindjárt ez az óra?

29. Így szóltam és szívem keserves szomorúságával zokogtam.

És íme, a szomszédos házból hangot hallok. Ének csendül, nem tudom hogyan, mintha fiú vagy leányka mondaná és többször ismételné:

Tolle, lege

Tolle, lege

Vedd föl, olvasd

Vedd föl, olvasd...

Arcom íziben megváltozott. Kutattam rögtön emlékezetemben, akad-e olyan játékféle, amelyben ilyen szoktak énekelni a gyerekek? Egyáltalán nem jutott eszembe, hogy hallottam volna valahol ilyesmit.

Visszaszorítottam könnyeim patakját és fölugrottam. Csupán arra magyaráztam ezt a szózatot, hogy mennyei parancs zendült most felém, üssem föl a könyvet és olvassam el a legelőször szemembe ötlő fejezetet. Hallottam ugyanis Antaltól, hogy intést kapott az evangéliumból, pedig egészen véletlenül toppant be annak olvasásakor. Mintha neki mondotta volna a fölolvasott szöveg:

„Menj, add el amid vagyon és oszd el a szegényeknek, és kincsed leszen a mennyeknek; és jer kövess engem.” És hozzád tért azonnal erre a csodálatos megnyilatkozásra. Tehát fölajzottan siettem vissza a helyre, ahol Alypius üldögélt, mert ott tettem le az apostol könyvét, midőn fölkeltem onnan. Kezembe kaptam, fölütöttem és csöndben olvastam azt a fejezetet, amelyre először esett a szemem:

„Nem tobzódásban és részegeskedésben, nem bujálkodásban és kicsapongásban, nem civódásban és versengésben, hanem öltsetek magatokra az Úr Jézus Krisztust és ne gondozátok a testeteket a vágyakozásokra.”

Nem akartam már tovább olvasni. Nem is volt erre szükség. E mondat végeztével tüstént a bizonyosság derűje ömlött el szívemben és a kételkedés minden homálya szertefoszlott.

30. Ujjammal, vagy nem tudom miféle jellel megjelöltem a könyvet és azután becsuktam. Arcom nyugodt volt már, amikor Alypiusnak mindent elbeszéltem. Ő pedig ilyenképpen mondotta el - én ezt nem is sejtettem -, hogy mi ment végbe benne. Kért, mutassam meg, mit olvastam a könyvben. Ő tovább is figyelt a szövegre, mint ahogy én olvastam. Nem is tudtam, hogy mi következik: Íme, ez jött: „Karoljátok fel szeretetben azt, aki gyöngye a hitben.” Alypius ezt magára értelmezte és meg is mondta nekem. Őt azonban ez az intés csak megerősítette. Az erkölcsi fölfogásának igen megfelelő jó szándékhoz és elhatározáshoz - ezen a téren előbb is messze hagyott ő már engem - minden késedelmes habozás nélkül, azonnal csatlakozott.

Innét a hírrel anyámhoz siettünk.

Megörült anyám.

Töviről-hegyire elmondottuk a történeteket. Fölujjongott győzelmes boldogságban. Téged áldott: „Ki mindent megtehetsz bőven azon túl is, mit is kérünk, avagy megértünk.” Látta, hogy sokkal többet adott neki bennem, mint amennyit szokása szerint ő kért könnyes, keserves sóhajaiban. Magadhoz terelgettél engem, hogy sem feleséget ne keressek többé, sem e világnak semmi más reménységét. Ott állottam immár a hit mérővesszején, ahol annyi esztendő előtt neki megmutattál. Siránkozását örömmre fordítottad. Bőségesebben, semmint ő kívánta. Drágább, tisztább öröm ragyogta be, mint amilyenre véremből sarjadt unokáiban vágyakozott.

EVODIUS MEGTÉRÉSE. MONICA JELLEMZÉSE ÉS HALÁLA

17. Ki békés lakást adsz az egyértelműeknek, társul szereztél mellém a szülővárosomból származó ifjú Evodiuszt. Az udvar katonai tisztviselője volt. Előbb tért meg hozzád, mint mi magunk. Megkeresztelkedett, elhagyta a világ csataterét és beszegődött küzdő sereggedbe.

Együtt voltunk, hogy együtt lakjunk szent egyértelműségben. Keresgettük, ugyan miféle helyen lehetnénk hasznosabbak, ha immár szolgálatodba léptünk. Együtt indultunk vissza Afrikába.

És midőn a Tiberis-parti Ostiába érkeztünk, meghalt az anyám. Sok mindent elmellőzök, mert nagyon sietek.

Fogadd el dicséretemet és hálaadásomat megszámlálhatatlan ajándékodért Istenem, ha mindjárt hallgatással tova is siklok rajtuk. Ám nem hallgathatom el, bármint is vajúdik szolgálóként a lelkem. Ő viszont értem vajúdott, testileg, amíg ezt a földi életemet adta, és lelkileg, hogy az örök világosságra szüljön. Nem az övé, hanem a tied volt minden nemes ajándék benne és ezekről most megemlékezem.

Bizony nem ő teremtette, még csak nem is nevelte magát. Te teremtetted őt és sem atyja, sem anyja nem sejtették még, hogy mivé lesz gyermekük. Krisztusod vesszeje oktatta félelmedben, hűséges, hívő házban. Egyházad buzgó tagja volt ez a ház, egyetlen Fiad kormányozta igazgatta.

Nem anyja fegyelmező buzgóságát emlegette az ő nevelésében, hanem inkább egy elaggott szolgálóét. Ez a szolgáló még anyám atyját hordozgatta egykor kicsi gyermek korában, mint szokás szerint a nagyobbacska lányok hordozzák hátukon a csecsemőket. Ezért, de agg koráért és tiszta erkölcsiért is eléggé megbecsülték őt urai a keresztény házban. Gazdái reá bízták leányaik gondját és ő derekasan helytállott magáért.

Fenyítésben valami szent hevesség tette őt szigorúvá, ha erre éppen szükség mutatkozott, az oktatásban pedig józan okosság vezérelte. Például azon az időn kívül, midőn igen mértéketlenül táplálkozhattak szülőik asztalánál, még vizet sem engedett inniök, bármilyen égető szomjúság marta őket, hogy így elejét vegye mindenféle rossz szokásnak. Ezt a talpraesett intelmet hangoztatta: „most vizet isztok, mert a bor még nincs hatalmatokban. Mikor azután férjhez mentek, a kamra és a pince asszonyai lesztek, nem ízlik majd a víz és az iszákosság vesz rajtatok erőt.” Ilyen okoskodással adta parancsait és ilyen tekintéllyel fegyelmezett, hogy megfékezze az ifjúkor mohóságát. Még a leányok szomjúságát is tisztos mértékhez szabta, hogy a nem illőt ne is kívánják...

18. És megkönyékezte mégis, amint nekem, fiának mesélte szolgálóleányod, megkönyékezte őt az ital ördöge.

Mikor ugyanis szokás szerint, mint józan kisleány, parancsot kapott szüleitől, hogy a fölül-nyitott hordóból boritalt vigyen, mielőtt üvegbe öntötte a színbort, szája szélével belenyalt csöppecskét a merítő edénybe. Sokat nem is szívhatott belőle, hiszen nem engedte volna szervezete sem. És ez sem származott valami iszákos kedvtelésből, inkább a korral járó csintalan túlkapásból. Bizony ez pajkos ugra-bugrára hajlik, s azután később a felnőttek szava rendesen lenyesegeti a gyermek lelkéről. Az első csöpphöz azonban napról napra új csöppek dagadtak, mert „aki megveti a keveset, lassankint tönkre megy”. Belekeveredett tehát a megszokásba, úgyannyira, hogy színborral majdnem teli poharakat is már szívesen kiürített. Hol volt akkor a megfontolt öregasszony és mivé lett szigorú tilalma? Vajon használt volna-e valamit a lappangó baj ellen, ha orvosságos szered nem örködnék, Uram, rajtunk?

Távol van atyánk, anyánk, nevelőnk, de te jelen vagy alkotó Istenünk. Szólítasz, és lelkünk üdvösségére még álnok emberek útján is valami jót cselekszel.

Mit műveltél te akkor Istenem? Hogyan gyógyítottál és mivel ápolgattál? Íme, egy másik lélekből durva és éles szidalmat idéztél elő, mint sebvágó pengét titkos készletedből, hogy kivágd egyetlen metszéssel a fekély rothadását.

A szolgálóleány ugyanis, vele sietett anyám szokás szerint a hordóhoz, hajba kapott kisebbik úrnőjével - előfordult ez két leány között -, és szemére hányta anyámnak a bűnt: keserű szidalommal boros korhelynek nevezte. Anyámat szíven ütötte a szó. Rádöbbszent szokása utálatos mivoltára, tüstént elítélte és levetkőzte bűnét.

Lám, a hízelgő barátok rontanak, a nyeles ellenségek pedig rendesen javítanak rajtunk. Ámde nem aszerint méred jutalmadat, amit te cselekszel meg bennünk, hanem amit ők akarnak művelni. Csupán ingerelni akarta kicsi úrnőjét a gonoszlelkű leány, nem pedig gyógyítani. És ezt is titokban. Vagy azért, mert az összekoccanás helye és ideje éppen így találta őket, vagy talán, hogy ne kerüljön bajba maga is, ha ilyen későn fedezi föl a vétkét.

Te azonban Uram, ég és föld rendezője, szolgálatodra kényszerítetted a patakok iszapját, s az idők zavaros futását mederbe szorítod: egy lélek bűnös esztelenségével lám, meggyógyítottad a másikat. Ha valaki e dolgokon eltűnődik, ne rója a maga ereje javára, ha szava útján megjobbult a másik, bár szorgalmazta javulását.

ÉDESANYJA SZELÍD TÜRELME

19. Szemérmesen és józanul nevelődött. És mivel inkább adtad te a szülei hatalmába, semmint a szülői őt a tiédbe, midőn eladó korba zsendült, férjhez menesztették.

Férjét, mint urát szolgálta. Iparkodott, hogy neked megnyerje. Erkölcsi beszéltek rólad férjének. Bennük olyan vonzóvá alakítottad, hogy férje szerette, tisztelte, csodálta. A férj házasi hűtlenségeit is olyan szelíden tűrte, hogy miattuk összecsapásra sohasem került sor közöttük. Irgalmadat remélte férje-urának, hogy higgyen benned, és ez a hit majd őt is megtisztogatja.

Egyébként amilyen kiváló volt a férje jóindulat terén, éppen úgy el-elfogta a hirtelen harag. Anyám ismerte annak is a módját, hogy miképpen térjen ki az indulatos férj elől és ne álljon ellen sem cselekedettel, sem szóval. Ha azonban megcsitult és elcsendesedett a férj, s már

alkalmasnak látszott az idő, megokolta szépen viselkedését, mert talán meggondolatlanul gyulladt haragra az ura.

Végül, ha nem egy asszony - pedig szelídebb volt a férje - mutogatta eltorzult arcán az ütések nyomait, s a barátnők között terefere során vádolta ura életét, anyám nyelvüket tette felelőssé. Tréfásan, de mégis komolyan figyelmeztette őket. Azóta, hogy hallották a házassági szerződésnek nevezett szöveg felolvasását, ezt az okmányt olyannak kell tekinteniök, mint amelynek erején ők szolgálói lettek uruknak. Vegyék tehát észbe állapotukat, és semmi szükség, hogy urukkal szemben a sarkukra álljanak.

Az asszonyok csodálkoztak. Jól tudták ugyanis, hogy anyámnak milyen indulatos férjet kell elviselnie, és mégsem hallották soha, sem semmi jel nem árulkodott arról, hogy Patricius megverte feleségét, vagy megszakadt volna közöttük, akár csak egyetlen napra is a házasság egyetértés. Okát keresték ennek bizalmasan. Anyám elmagyarázta nekik a maga szokását. Ezt az imént említettem. A példáját követők hálálkodtak neki később a maguk tapasztalata nyomán. A nem követők pedig, mint alattvalók gyötrődtek tovább.

20. Anyósát eleinte haszontalan cselédek pletykája menyé ellen ingerelte. Ő engedelmességgel, állhatatos és szelíd türelemmel olyannyira megnyerte magának anyósát, hogy az a fiának önként elárulta a cselédek gonosz nyelvét, amely közötté és menyé között földúlta a házi békességet, sőt a bűnösökre fenyítést követelt.

A férj, azután, hogy anyjának szót fogadjon, biztosítsa a családi békességet és ápolgassa övéi megértését, az elárult cselédeket anyja véleményére korbáccsal fenyítette. Az anyós pedig megígérte: ezentúl tőle mindenki ilyen jutalmat várhat, ha a menyéről rosszat szól neki, hogy előtte tetszésre találjon. Nem is merészelt senki később ilyesmit s az élet közöttük megemlézésre méltóan jóindulatú és kellemes maradt.

21. Irgalmas Istenem, jóságos szolgálódnak - méhében alkottál engem - ama roppant ajándékot is megadtad, hogy a civódó, egymást emésztő sokfajta ember között, ha csak tehettem, békeszerzőként szerepelt. Meghallgatta ugyan a felek kölcsönös, keserű, tömérdek nyelvelését, már amilyen a gögös, fortyanó haragszomrából fakadni szokott, mikor a jelenlevő barátnő előtt a távol tartózkodó ellenfélről maró szavakban tör ki az izzó gyűlölet. Anyám el nem árulta sohasem: mit szólt az egyik és mit beszélt a másik, legfeljebb kibékülésükre szolgáló dolgot adott csak tovább. Kicsi jónak látszanék ez nekem, ha nem tapasztalnám szomorúan annyi ember között a bűn valami messze terjengő szörnyű dögvészeként, hogy nemcsak besúgják a haragos feleknek az epéskedő ellenség szavát, de még el nem hangzottak-kal is megfejelik. Pedig az emberséges lelkűnek nem lehet elég, hogy felebarátjában föl ne éltesse az ellenségeskedést, s gonosz beszéddel azt ne táplálja, hanem inkább okos szóval, annak eloltására kell törekednie.

Ilyen volt anyám. Te voltál oktató mestere szíve rejtett iskolatermében.

22. Végül férjét is megnyerte neked földi élete utolsó szakaszán és a hívőben nem siratta immár, amit a még hitetlenben eltűrt.

Szolgáidnak is szolgálója volt. Ha valaki közülök megismerte őt, ugyancsak dicsért, tisztelt és szeretett benne téged. Megérezte szívében jelenlétedet, magaviseletének szent gyümölcsei tanúskodtak erről.

„Egy férfiúnak felesége volt.” „Viszontszolgálatára volt szülőinek.” „A maga házat jámborul vezette.”

„Jöcselekedeteiről tanúbizonysága volt.” Dajkálta fiait, és annyiszor vajúdott velük, ahányszor észrevette, hogy elfordulnak tőled.

Végül nekünk, Uram, ahányan csak ajándékból szolgálóknak mondhatjuk magunkat, s az ő elszenderülése előtt, miután vettük a keresztség kegyelmét, már társként benned együtt éledgettünk: olyan szerető gondolatot viselte, mintha mindnyájunknak ő lett volna anyja, és úgy szolgált nekünk, mintha mi összesen a szülői lennénk.

AZ ÖRÖK BOLDOGSÁGRÓL BESZÉLGET ÉDESANYJÁVAL

23. Már küszöbön leselkedett a nap és távoznia kellett földi életéből. Te tudtad ezt a napot, nekünk még nem volt sejtelmünk sem róla. Történt, úgy hiszem rejtett irányításoddal, hogy ő és én az egyik ablakra könyökölve álltunk. A szállást adó ház belső kertjére láttunk innét, a Tiberis-parti Ostiában, ahol messze a világ zajától, hosszú utazásunk bajai után, a tengeri útra gyűjtöttünk erőt.

Meghitten, édesen beszélgettünk, csupán egymással. Elfelejtettük, „ami mögöttünk volt” és „nekifeszültünk az előttünk levőknek”. Fontolgattuk magunk között, jelenlétben Uram, Irgalmasságom, hogy milyen lesz majd a szentek élete, „amit szem nem látott, fül nem hallott, ember szívébe föl nem hatolt”. Szívünk ajakával áhítoztunk forrásod magasztos csöppjeire, az élet kútfejére, mely tenálad vagy, hogy permetezzenek ránk értelmünkhöz mértén, ha elmélkedünk valamiképpen erről a nagyságos dologról.

24. Végül oda tért a beszéd, hogy testi érzékeink bármilyen nagy gyönyörúsége megannyi ragyogásban is csupán testi marad, és az örök élet örömeihez mértén nem összehasonlításra, de említésre méltónak sem látszik. Egyre forróbb vágyakozással emelkedtünk az örök Valóság felé.

Fokozatonként jártuk végig minden anyagi teremtményt, magát az eget is, ahonnét a nap, a hold, a csillagok sugaraznak a földre. És egyre magasabbra szálltunk bensőséges elmélkedésünkben. Beszélgettünk és csodáltuk műveidet. Elérkeztünk a lelkünkhöz is. Áthaladtunk rajta, hogy érintsük a fogyhatatlan bőség tartományát, ahol az örök igazság eledelével táplálsz Izraelt, hol a Bölcsesség az Élet, a minden létbe szólító, a múltat és a jövőt egyaránt. És a Bölcsességnek nincs eredete, marad, mint volt és így lesz mindörökké. Sőt, inkább nincs benne sem múlt, sem jövő, csupán a jelen létezés, mivel örök. A múlt és a jövő ugyanis örök nem lehet.

S míg vágyakozással beszélgettünk róla: a szívünk erős ütemével megérintettük valamelyest őt. Sőhajtoztunk. „Lelkünk választott zsengeit” azután ott hagytuk és visszatértünk ajakunk neszéhez. Benne éled és elhal az ige. Ugyan, mi hasonló a te igédhez Urunk? Ő régiség nélkül magában marad és megújít mégis mindent.

25. Tovább fűztük a szót. Megtörténhetnék, hogy valakiben elcsitul a test zsvajja, elmosódik a föld, a víz, a levegő képzelt képe. Elhallgat a mennybolt, elhallgat a lélek. Maga fölé röppen most a lélek és nem gondol magával. Elfakulnak az álmok s az ábrándok tüneményei, minden szó, minden jel és minden szükségszerűen tovaillanó dolog, míg teljessé lesz a csönd. Ha

valaki hallgatózik, így beszélnek mindezek: „nem magunk alkottuk magunkat, hanem ő teremtett minket, ki marad mindörökre”. E szavakra azután, ha végleg tovacsendültek, ahhoz irányítanak immár fülüket, ki létbe hívta mindet. Ő maga beszélne, nem e dolgokban, hanem ő maga, hogy hallgassuk igéit, nem testi nyelven, nem anygali szóban, nem felhők mennydörgésén, nem rejtvényes hasonlatokban, nem, Ő maga beszélne, kit mindezekben szeretünk. Mindezek nélkül hallgatnánk meg őt, amint most is feléje röppenünk és iramló gondolattal érintjük a valóságon túl megmaradó örök Bölcsességet. Ha ez azután állandósulna, s messze tűnnék minden hozzá nem is fogható egyéb látomás, csupán ez az egy ragadná, szívna s rejtené örömei mélyébe az őt szemlélő lelket: ilyen az örök élet, mint értelmünk emez áhított pillanata. Nem erről szól-e az Írás: „Menj be Urad örömébe.” S mikor lesz ez? „Mikor mindnyájan feltámadunk, de nem mindnyájan fogunk elváltozni.”

26. Ilyesfélét mondtam, talán másképpen, vagy nem pontosan e szavakkal. Uram, te tudod, hogy e dolgokról történt csevegésünk napján, midőn beszélgetésünk folyamán ugyancsak olcsónak láttuk a világot minden gyönyörűségével együtt, így szólott anyám:

„Ami engem illet fiam, nem találom én már örömet e földi élet során semmiben. Mit keressek, miért élek itt, nem tudom. E világban való minden reménységem szertefoszlott. Csupán egy dolog volt, amiért ideig-óráig még szívesen maradtam e földi téreken, hogy téged halálom előtt katolikus kereszténynek lássalak. Tetézetten teljesítette kérésemet az Isten, hiszen megveted immár a földi boldogságot, sőt az Úr szolgájaképpen látlak. Mit keresek tehát a földön?”

MONICA ELRAGADTATÁSA ÉS HALÁLA

27. Nem emlékezem pontosan, hogy anyámnak erre mit feleltem. Talán öt nap sem múlt el ezután, vagy alig valamivel több, és láz döntötte őt ágyának. Betegsége egyik napján ájulásba esett és kevés ideig eszméletlenül feküdt. Összeszaladtunk, ámde magára eszmélt hamarosan, és mikor meglátott minket az ágya mellett, engem és testvéremet, valami kérdő hangon így szólt hozzánk: - Hol voltam?

És mihelyt látta, hogy mennyire megrendített bennünket a fájdalom így folytatta tovább:

- Tehát itt temetitek el anyátokat.

Hallgattam és könnyeimmel gyürköztem. Fivérem motyogott valamit, talán, hogy inkább azt óhajtana, ha nem ott idegenben, hanem hazai földön zárná le a szemét. Midőn ezt hallotta anyám, gyötrődő arccal, mintegy büntetésül, hogy effélékre gondol, rátekintett, majd rám emelte róla a szemét és szólt:

- Nézd csak, mit beszél.

Majd mindkettőnknek csakhamar ezt mondta:

- Földeljétek el bárhol ezt a testet. Ne okozzon ez nektek semmi gondot. Csak arra kérlek titeket, hogy az Úr oltáránál emlékezzetek meg rólam, akárhol lesztek is.

Midőn ezt a kívánságát, amennyire tudta, szavakba öntötte, elcsendesedett. Ismét súlyosbodó bajával küzdött.

28. Én pedig, ó láthatatlan Isten, rá gondoltam híveid szívébe rejtett ajándékaidra. Csodálatos

gyümölcsök sarjadnak belőlük. Örültem és hálát adtam neked. Eszembe jutott, hiszen tudtam róla, hogy milyen nagy gondoskodás emésztette sírjáért folytonosan anyámat. Férje porai mellé szemelte ki magának a sírját és azt egyre ápolgatta. Szép megértésben éltek ugyanis együtt és azért úgy akarta - íme milyen kevésbé érti meg emberi szívünk az örökkévalókat -, hogy a boldogságát még ez is tetézzék majd: a tengerentúl történt utazás végeztével a két házastárs hamvainak egyazon rögöt adják sírhelyül és így emlékezzenek meg róluk az emberek.

Nem tudtam, hogy ez a hívságos gondolat jóságodnak teljessége elől mikor kezdett szívéből tünekezni. Csodálkoztam és örvendeztem, hogy így adta ezt tudomásomra. Bár az ablaknál szótt csevegésünk során, abban a kijelentésben: mit keresek tehát a földön?... nem mutatkozott már az a kívánság, hogy otthonában hunyja le a szemét...

Később hallottam, hogy mikor már Ostiában voltunk, valamely napon anyai meghittséggel beszélgetett néhány barátommal a földi élet megvetéséről és a halál jóvoltáról.

Én nem voltam jelen. Barátaim csodáltak téled kapott asszonyi erősséget, s midőn kérdezték, nem fél-e, hogy gazdájától ilyen messzire hagyja majd a testét? - így felelt:

- Nincs távol semmi a jó Istentől. Nem kell félnem, hogy a világ végén megfeledkezik, honnét keltsen új életre engem.

Betegsége kilencedik napján élete ötvenhatodik esztendejében, ez a jámbor és kegyes lélek elköltözött a testből. Én harmincadik évemet tapostam.

HOGYAN GYÁSZOLTA ÉDESANYJÁT. AZ ELHUNYTAKÉRT VALÓ ÁLDOZATRÓL

29. Lefogtam szemét.

Roppant fájdalom hasított szívembe, hogy azután kitorjón könnyeimben. Ámde a lélek erős parancsára szemem elapasztotta a könnyek patakját és szárazon maradt. Szívem igen elnehezült e nagy-nagy küzdelemben.

Mikor utolsó sóhaját lehelte anyám, a gyermek Adeodatus hangosan jajveszékelt, de mindnyájan megintettük és erre elhallgatott. Így az én sírásra hajló gyermeki megindulásom is intelmet kapott a fiatal szív fölajdulásában, és hallgatásba mélyedt. Nem láttam illendőnek, hogy könnyes kesergéssel és panasszal övezzük anyám tetemét. Mintha a haldoklók valamiféle vesztét vagy teljes elmúlását siratná többnyire ilyesmivel az emberi szokás. Nem nyomorúságosan halt meg az anyám, és nem volt teljes az elmúlása sem. Erre bizonyosságunk volt jelleme, s „tettetés nélküli hittel”, igen erős alapon ezt mi is így gondoltuk.

30. Mi égett tehát bensőmben olyan nagy fájdalommal? Mi más, mint az új seb. Az olyannyira édes, régen megszokott és szeretett teljes együttélés váratlan szakadása ütötte azt szívemen.

Örültem tanúságának. Végző betegsége során, enyhítő szolgálataimra szelíd mosollyal kedves fiának mondott és szeretete lángoló hevével megemlítette, hogy számból sohasem hallott sértő szót vagy őt illető durva szemrehányást.

Teremtőm, édes istenem, de említhető-e csak egy napon is az én iránta való tiszteletem a tőle kapott szolgálattal? Megsebesült a lelkem, mert anyám nagy-nagy vigasztalása elhagyott s mintha kétfelé szakadt volna az enyéméből és az övéből egyé olvadt életem.

31. Miután elcsitítottuk a síró gyermeket, a zsoldáros könyvért nyúlt Evodius és az egyik zsoldárt énekelni kezdte. Egész házunk felelt énekére: „Kegyelemről s igazságról énekelek Uram, neked.”

Mihelyt az emberek megneszelték, hogy mi történt nálunk, sok testvérünk és jámbor asszony gyülekezett egybe. Míg a szokásos temetési gondokkal törődtek a velük megbízottak, a ház egyik zugában, ahol kegyeletsértés nélkül lehetett, alkalomhoz illő tárgyról beszélgettem néhány barátommal. Ők jónak látták, hogy engem ne hagyjanak magamra. Az igazság eme balzsamával enyhítettem fájdalmaimat. Neked ismeretesekek voltak ezek a fájdalmak, de mások nem látták őket. Figyelemmel hallgattak és úgy gondolták, hogy nincs érzékem a fájdalom iránt.

Én pedig, csupán füledben, ahol nem hallotta más emberfia, megpirongattam ellágyuló szívemet és visszaszorítottam a fájdalom rohamát. Kissé alábbhagyott, de újra meg újra rámszakadt a kínlódás. Nem olyan erősen, hogy könnyeimet ontsam, nem is torzította el arcomat, de én tudtam: mit jelent ez a küzdelem szívemnek. És mert ugyancsak nem tetszett nekem, hogy ezek az emberi dolgok ilyen hatalommal súlyosodnak reám, pedig annak rendje-módja szerint, s állapotukhoz híven szükségképpen érnek utol minket, más fájdalom is keletkezett bennem és ezzel fájaltam fájdalmaimat. Vagyis kettős fájdalom gyötrelme emésztett.

32. Kivitték anyám tetemét. Mi is kimentünk, majd később visszatértünk. Ámde könnyek nélkül. Még amikor váltságunk áldozatát bemutattuk érette, a hozzád intézett imádságok közben sem sírtam, midőn a test már a sír szélén feküdt, az ott általános szokás szerint, temetés előtt. Nem, még az imádságok során sem sírtam. Azonban egész napon át félrevonultam és marcangolt a kín kegyetlen éle. Zaklatott szívvel könyörögtem hozzád, ahogyan éppen tudtam, hogy gyógyítsd be végre fájdalmam sebét. Nem cselekedted meg. Gondolom azért, hogy így egyetlen tanulsággal legalább emlékezetembe véssed: minden megszokás kötelék, még az immár hazug igékkel nem táplálkozó léleknek is.

Eszembe ötlött, hogy fürdőbe megyek. Hallottam ugyanis: a fürdő neve - mivel a görögök *balaneion*-nak mondják - onnét ered, hogy a lélekből elúzi a bánatot. Íme, megvallom kegyes színed előtt, árvák édesatyja, hogy megfürödtem, de a fürdő után is szomorú maradtam, mint előtte voltam. Szívemből nem izzadt ki a fájdalom keserve.

Később elaludtam.

Majd ismét megvirradt és akkor úgy találtam, hogy a gyötrelmem kínya nagyjából megenyhült.

És amíg ágyamban egyedül pihentem, Ambrusod igazat szóló versére emlékeztem.

Valóban te vagy az:
Isten, ki mindent létbe hívsz,
Mennyek vezére, ékesen
Ruházod fénnel nappalunk
S éjünk álmok kegyelmivel,
Hogy így megernyedt tagjaink
Munkára ajzza pihenőnk,
Enyhítse bágyadt szellemünk
S kínos siralmunk törje szét.

33. Ekkor visszaidéztem lassan emlékezetembe szolgálódat, mintha láttam volna. Veled való

jámbor társalgásait, szent, nyájas, irántunk is tanúsított kedves figyelmességét s ezt én olyan hamar elveszítettem. Jólesett, hogy színed előtt érte és miatta, magamon és magamért is sírjak. Szabadjára engedtem elfojtott könnyeimet, hogy záporozzanak, ahogyan akarnak. Könnyeim folyamára úsztattam szívemet és ott megnyugodott. Csak a te füled hallgatott ott rája, senki más az emberek közül. Más félremagyarázhatta volna kevélyen a sírásomat.

Most megvallom mindezt Uram neked könyvemben. Olvassa, bárkihez eljut, magyarázza, ahogyan jólesik, s ha talán bűnömül rója valaki, hogy egyetlen óra kicsiny darabkáján sirattam a szememnek egyelőre elhunyt anyámat és mivel szemed elé szánta életemet, az érettem annyi esztendőn keresztül síró anyámat: ne nevéssen rajtam. Inkább, ha van benne erős szeretet, sírjon velem együtt gonoszságomért, hozzád, Krisztusod minden testvérének atyja.

IMÁDKOZIK ELHUNYT ÉDESANYJÁÉRT

34. Behegedt már a seb szívemen. Benne emberi megindultságom talán gáncsolhatónak mutatkozott. Másfajta könnyeket hullajtok eléd most megholt szolgálóédért Istenem. Megrendült lelkemből patakzanak ezek, míg fürkészem az Ádámban elhunyt valamennyi lélek veszedelmeit.

Új életre kelt Krisztusban anyám. Már akkor, midőn testétől még el sem szakadt lelke, úgy élt, hogy hite és erkölce miatt dicséret illeti nevedet. Ámde nyugodtan mégsem állíthatom: attól a perctől kezdve, hogy a keresztségben újjászülted őt, parancsod ellen soha egyetlen szó sem hagyta el ajakát. Maga az Igazság, Fiad jelentette ki: „aki pedig azt mondja atyjafiának: bolond, méltó a gyehanna tüzére.” És jaj még a dicséretes életű embereknek is, ha nem veted latba irgalmasságodat, amidőn megítéled őket. Mivel azonban nem kutatod kínzó aprólékosággal a gonoszságokat, bizalommal reméljük, hogy kegyelmes elnézésre találunk nálad. Ha pedig valaki felsorolja előtted igaz érdemeit, mi mást sorol fel, mint ajándékaidat? Ó bárcsak embernek ismernék magukat az emberek, s aki dicsekszik, az Úrban dicsekednék.

35. Dicsőségem, életem, szívem Istene, mellőzöm kissé anyám jó cselekedeteit. Érettük örömmel adok hálát neked. Most pedig bűnei bocsánataért rimáncodom hozzád.

Hallgass meg engem, Sebeink Orvosságára kérlek. Ő a keresztfán függött és ott ül most jobbodon, hogy közbenjárjon értünk.

Tudom, irgalmas volt cselekedeteiben és szívből megbocsájtott az ellene vétkezőknek. Bocsásd meg te is bűneit, melyekbe talán belebotlott annyi esztendőn át, az üdvösség szent forrása után. Bocsásd meg, bocsásd meg Uram és „szolgálóddal ne szállj ítéletre”. „Haladja fölül irgalmasságod az ítéletet”, hiszen igazak kijelentéseid és az irgalmasoknak irgalmat ígértél. Ajándékozod, hogy ilyenek legyenek, mert könyörölsz azon, kin könyörölsz és irgalmazol annak, akinek irgalmazol.

36. Hiszem, hogy teljesítetted már kérésemet, de „szájam önkéntes áldozataiban leld Uram, kedvedet”. Mikor már közeledett szabadulása napja, mit sem törődött teste költséges temetésével, sem a fűszeres balzsamozással, nem kívánt értékes síremléket és még csak hazai sírjával sem gondolt. Nem ezeket a dolgokat hagyta meg nekünk. Kívánsága csupán annyi volt, hogy oltárodnál, ahol napról napra szüntelenül szolgált, emlékezzünk meg róla. Tudta, hogy innét ered a szentséges áldozat, mely megszüntette az ellenünk szóló okmányt.

A gonoszságainkat számontartó ellenséget is legyőzte ez az áldozat. Keresi ez az ellenség, hogy mit hozhatna még föl ellenünk, de semmit sem talál Benne, akiben győzünk. Az ő ártatlan vérét ki ömleszti vissza? Ki adja vissza az árat, amellyel megvásárolt, hogy a gonoszság markából kiragadjon minket?

Váltságdíjunk e szentségéhez kötözte lelkét a hit kötelékével szolgáló leányod. Ne szakítsa el őt pártfogásodból többé senki. Ne ármánykodjék közbe az oroszlán és a sárkány, sem erőszakkal, sem csellel. Nem azt felelné anyám, hogy nincsen tartozása. Így meggyőzhetné és martalékul ejthetné őt a ravasz vádoló. Inkább majd így esedezik: megbocsájtotta az ő vétkeit, kinek senki nem adja vissza, amit érettünk fizetett, bár adós sohasem volt.

37. Nyugodjék immár férjével együtt békességben. Sem előtte, sem utána nem volt másnak asszonya. Csupán neki szolgált és neked hozta a gyümölcsét állhatatosságban, hogy férjét is megtérítse hozzád.

Sugalmazzad Uram Istenem, sugalmazzad szolgálóidnak, az én testvéreimnek, fiaidnak, az én uraimnak - hiszen nekik szolgállok szóval, szívvel és írásaimmal is -, hogy valahányan olvassák ezt a könyved, emlékezzenek meg oltárodnál Monica szolgálódról és Patriciusról, néhai uráról. Testük segítségével vezetél be az életbe engem, bár nem tudom miképpen. Emlékezzenek kegyes lélekkel róluk, hiszen szülőim voltak e mulandó fényességben. Testvéreim, Benned, Atyánkban és katolikus Anya-Egyházunkban. Polgártársaim az örök Jeruzsálemben. Feléje sóvárog vándorló néped, indulásától érkezéséig. Így, amit utoljára kért tőlem anyám, bővebben kapja majd meg vallomásaim révén sokak imájában, mint csupán az enyémben.

CSUPÁN ISTENBEN VAN REMÉNYSÉGÜNK ÉS ÖRÖMÜNK

1. Hadd ismerjelek meg Ismerőm, hadd ismerjelek meg, amint ismert vagyok én is. Áradj lelkembe lelkem erőssége, alakítsd magadhoz, hogy folt és ránc nélkül legyen a tiéd és a tiéd is maradjon. Ez a reménységem, ezért beszélek és ebben a reménységben van örömöm, ha valóban örülök. Minden mást pedig, ez az élet bármit nyújt nekünk, annál kevésbé szabad megsiratnunk, minél inkább siratják embertársaink, és annál bővebben kell könnyet hullatnunk érte, minél kevésbé sírnak miatta az emberek.

„Íme Te az igazságot szereted”, aki pedig megcselekszi ezt, „a világosságra megy”. Szándékozom, hogy vallomásaimban ezt cselekedjem előtted szívemben, írásomban pedig majd tömérdek tanú füle hallatára.

ISMERI AZ ISTEN TITKAINKAT. MIT JELENT TEHÁT AZ ISTENNEK SZÓLÓ VALLOMÁS?

2. Van Uram előtted rejtőző valami bennem, még ha nem akarnám is megvallani neked? Hiszen szemed előtt az emberi lélek mélysége mezítelen. Téged rejtenélek el csupán magam elől és nem magamat tőled. Most azonban, midőn sírásom tanú arra, hogy milyen nagyon nem tetszem magamnak, te fényeskedel előttem, te tetszel nekem, téged szeretlek, reád vágya-

kozom. Miért? Hogy magamon szégyenkezzek és elhajítsam magamat, tégedet válasszalak és ne keressem tetszésedet, de a magamét sem, hacsak nem benned.

Jól ismersz te Uram engemet, akárki vagyok. Említettem, hogy milyen eredményt szándékozok neked e vallomással. Nem testem szaván és hangján nyilatkozok, hanem lelkem igéivel és gondolkodásom kiáltásaival. Ismeri őket füled. Ha rossz vagyok, a neked szóló vallomás nem egyéb, mint hogy nem tetszem magamnak. Ha pedig jó vagyok, nem egyéb a vallomásom neked, mint hogy ezt ne a magam érdeméül rójam, mert „Te Uram, az igazat meglátod”, de előbb ”a bűnöst megigazulttá teszed”.

Vallomásom tehát feléd csörgedezik színed előtt Istenem, akár csendesen, akár nem csendesen. Csöndben marad talán a hangom, de kiáltanak szívem érzelmei. Semmi igazat nem mondok a világnak olyat, amit te előbb nem hallottál tőlem. Te sem hallasz semmi olyasmit tőlem, amit nem te mondottál előzőleg nekem.

MILYEN CÉLBŐL VALLJA MEG, NEM HOGY MI VOLT EGYKOR, HANEM HOGY MIVÉ LETT?

3. Miért törődöm tehát az emberekkel, hogy meghallgassák vallomásomat, mintha ők gyógyíthatnának meg engem minden nyavalyámból?

Ó, kíváncsi fajzat, idegen életek puhatólására, de lusta a magáé megjavítására. Miért keresik rajtam, hogy mi vagyok, ha nem akarják tőled hallani: kicsodák ők maguk? És honnét tudják, hogy igazat beszélek, ha tőlem magamról hallanak? Hiszen senki sem „tudja az emberek közül az ember dolgait, ha nem az ember lelke, mely őbenne vagyon”. Ha pedig tőled hallanak magukról, nem mondhatják, hogy hazudik az Úr. Magukról tőled hallaniok ugyan mi más volna mint önnön magukat megismerniök? Ámde ki az, aki megismeri magát és azt mondja, hogy ez az ismeret hamis, hacsak ő maga nem füllent? Mivel azonban „a szeretet mindent elhisz”, legalább a tőle egybefűzöttek és eggyé olvasztottak között, én is Uram, úgy vallok neked, hogy meghallgassák embertársaim, bár nekik a vallomásom igazán be nem bizonyíthatom. Mégis hisznek majd mindnyájan nekem, ha fülüket a szeretet nyitja meg szavaim előtt.

4. Világosíts meg mégis bizodalmas Orvosom, milyen célból cselekedjem én ezt? Nos, hajdani bűneim vallomását - hogy boldogíts engem magadban, megbocsátottad és eltakartad őket, midőn hittel és Szentségeddel átgúrta lelkem - ha olvassák és hallják az emberek, ez majd ébresztgeti szívüket, ne szunnyadjon reménytelenségben s ne mondja, „én ezt meg nem tehetem”, hanem irgalmad szeretetében s kegyelmed édes mivoltában inkább fölserkenjen, hiszen minden gyöngé is erőssé lesz, ha benne erőtlensége tudatára ébred. Viszont a jóknak örömet szerez, ha a bűntől már megtisztultak régi gonoszságát hallják. Nem a gonoszság gyönyörködteti őket, hanem az, hogy volt, de már nincs gonoszság. Lelkiismeretem naponkint vall neked. Uram, és inkább megnyugtatja irgalmasságodba vetett reménye, semmint ártatlansága tudata. Kérlek azonban, milyen célból valljam meg írásomban, előtted és az emberek előtt: nemcsak mi voltam, hanem mi vagyok? Múltam megvallásának gyümölcsét láttam már és beszéltem is róla.

Ámde, ki vagyok most, vallomásom jelen idejében sokan kíváncsiak ezt megismerni. Rákíváncsiak erre ismerőseim és az engem nem ismerők is, mert tőlem vagy felőlem hallottak valamit, fülük azonban nem tapadhat rá szívemre, ahol én vagyok, bármi vagyok is.

Tehát szomjazzák valló szavaimat: mi vagyok bensőmben, ahová nem irányíthatják sem a szemüket, sem a fülüket, sem az értelmüket. Szomjazzák ugyan, hogy nekem higgyenek, de vajon engem megismernek-e? A szeretet - benne ők maguk is jók - azt mondja nekik, hogy nem hazudok, mikor magamról vallok. Ez a szeretet bennük majd hitelt ad nekem.

MILYEN CÉLJA ÉS HASZNA VAN ENNEK A VALLOMÁSNAK?

5. Ámde miféle célból vágyakoznak erre? Talán azt óhajtják, hogy szerencsét kívánjanak nekem, ha majd tudomásul veszik: milyen közel jutottam hozzád kegyelmed erejéből? Talán sóvárogják hogy imádkozzanak értem, ha majd meghallják: nehézkességem mennyire visszatart még tőled engem?

Az ilyeneknek föltárom magam.

Bizony nem kicsiny eredmény. Uram Istenem, ha tömegesen hálálkodnak neked miattunk és sokan imádkoznak értünk hozzád. Szeresse bennem a testvéri szív, amit szeretetreméltónak tanítasz, és sajnálja bennem, amit sajnálatosnak mutatsz. Tőlem nem messzire álló testvér lelke cselekedje ezt és nem idegen fiaké, „kiknek hiúságot beszél szája, jobbjuk pedig hazugságnak jobbjá”. A testvéri szív, ha helyesel, miattam örül, ha pedig gáncsol, szomorkodik értem, mert akár helyesel, akár kifogásol, de szeret engem.

Az ilyeneknek föltárom magam.

Könnyebbüljenek meg, ha jót hallanak rólam és sóhajtozzanak, ha bűneimet látják. Műved és ajándékod, ami jó van bennem, s ami rossz: csupán a magam bűne, s a te ítéleted. Könnyebbüljenek meg, ha az előbbit látják és szomorkodjanak emezek hallatára. Ének és könny szálljon színed elé testvéreim szívéből, tömjénes edényeiből. Te pedig Uram, te szentséges templomod illatában gyönyörűséget találsz, nagy irgalmasságod szerint nevedért könnyörülj rajtam. Ne hagyj félbe, amit megkezdted bennem, segíts javítani fogyatkozásaimat.

6. Ez a gyümölcse vallomásaimnak: föl kell tárnom, nem azt, hogy milyen voltam, hanem milyen vagyok és nem csupán előtted, titkos örömmel teli aggódással s rejtett, fájdalmas reménykedésemmel, hanem egyúttal hívő emberfiak füle hallatára. Ők örvendezésem társai, halandóságom osztályosai, polgártársaim, zarándok testvéreim, akár megelőzik, akár követik vagy kísérik utamat.

Szolgáid és testvéreim, te őket fiaidnak szántad. Uraim is, szolgállok nekik, mert ezt parancsba adtad, ha veled és belőled élni akarok. Igéd azonban kevés volna nekem, ha ezt csupán szóval parancsolná, de cselekedettel nem járna előttem. Magam is így cselekszem, nem csupán szóval, hanem testtel is. Így cselekszem a szárnyaid alatt, de roppant veszéllyel cselekednék, ha nem húzódná szárnyad oltalmába a lelkem és gyöngeségem nem volna neked ismeretes.

Gyermek vagyok, de atyám örökre él, ő mindig alkalmas gyámolítóm. Ő teremtett ugyanis engem és ő zár oltalmába. Mindenhatóm, te vagy javaim összessége és velem jársz, mielőtt veled volnék.

Ilyeneknek tárom föl magamat. Parancsolod, hogy szolgáljak nekik. Nem arról szólok, milyen voltam egykor, hanem, hogy immár ki és még kicsoda vagyok. Ámde nem ítélem meg magamat. Tehát így hallgassanak engemet.

AZ EMBER NEM ISMERI TELJESEN MAGÁT

7. Te ítélsz meg Uram engem. Bár senki sem tudja „az ember dolgait, ha nem az ember lelke, amely őbenne vagy”, mégis van valami az emberben, amit nem ismer az ember lelke sem, pedig ez benne lakozik. Te azonban Uram, te alkottad őt, tehát minden porcikáját ismered. Én, habár megvetem és másnak nem ítélem, csupán pornak és hamunak színed előtt magamat, mégis tudok rólad valamit, amit nem tudok magamról.

Lám, most tükör által homályban látunk, s még nem színről színre, és ezért míg messze zárandokolok tőled, magamnak inkább jelenvaló vagyok, mint neked, de tudom mégis rólad, hogy semmi módon nem érhet erőszak téged. Nem tudom azonban, hogy milyen kísértés ellen van küzdelemre erőm és milyen ellen nincsen. Ámde reménykedek, mivel hűséges vagy és „nem engeded, hogy erőnkön felül szenvedjünk kísértést, hanem a kísértéssel együtt a kimenekülést is megadod, hogy elviselni tudjuk”.

Meg kell tehát vallanom, hogy mit tudok magamról és azt is, amit nem tudok. Hiszen amit magamról tudok, csupán úgy tudom, hogy fényességgel rámsugarazol, és amit nem tudok, csak addig nem tudom, míg sötétségem színed előtt nem változik déli verőfényre.

MIT SZERETÜNK, HA ISTENT SZERETJÜK? MIKÉPPEN ISMERJÜK MEG TEREMTMÉNYEIBŐL AZ ISTENT?

8. Nem tétovázó, hanem biztos öntudattal szeretlek Uram.

Átütötted igéddel szívemet és megszerettelek. Ég, föld és minden bennük rejlő, íme, mindenünnen kiáltják nekem, hogy szeresselek téged. Nem szűnnek meg odakiáltani ezt mindenkinek, hogy így mentsége ne legyen senkinek. Több irgalommal vagy mégis az olyan iránt, akinek majd megkegyelmezel, és bőségesebben kegyelmezel annak, aki iránt már irgalommal voltál, hiszen máskülönben csupán süket füleknek hirdetné ég és föld a dicséretedet.

Mégis, mit szeretek, mikor szeretlek? Nem szépséges testi alakot. Nem az idő kellemét. Nem a szemünknek olyannyira jóleső fények ragyogását. Nem valamennyi fölcsendülhető ének bájos dallamát. Nem szirmok, keretek, fűszerek illatát. Nem mannát és nem mézet. Nem ölelésre hívogató testi tagokat. Nem ezeket szeretem, ha Istenemet szeretem. És mégis szeretek valami fényességet, valami dallamot, valami illatot, ételt, ölelést, amikor Istenemet szeretem. Ő az én belsőbb emberem fénye, dallama, illata, eledele és ölelése. Fényt sugaraz ott bent a lelkemre, amilyent semmiféle hely magába nem fogad. Ének zendül ott és azt el nem sodorja az idő. Illat terjedez ott és szét nem kuszálja a szellő. Íz kínálkozik ottan és meg nem csökkenti semmi falánkság. Ragaszkodás van ott, de soha meg nem rontja a csömör. Ez az, amit én szeretek, ha szeretem Istenemet.

9. És mi ez?

Kérdeztem a földet és azt válaszolta: nem én vagyok. Hasonlóképpen vallott minden rajta megtalálható. Kérdeztem a tengert s a tenger zúgó mélységeit, az élő, tekergő lényeket és azt felelték: nem vagyunk a te Istened, keressed őt fölöttünk.

Kérdeztem a kavargó szeleket és az egész levegőég minden lakójával együtt azt zúgta felém: csalódik Anaximenes, mi nem vagyunk az Isten.

Kérdeztem az eget, a napot, a holdat, a csillagokat és valamennyi felelt: mi sem vagyunk az Isten, akit te keresel.

És kiáltottam a testem kapuit körülálló minden létezőnek: csupán annyit mondottak Istenemről, hogy nem ti vagytok ő. Beszéljete róla tehát valamit. És erős szóval zúgták a fülembe: „Ő alkotott minket.”

Kutató figyelmem volt ez a kérdezősködésem, a bennük csillámló szépség pedig a válasz.

Magamhoz fordultam és magamnak beszéltem: ki vagy? És válaszoltam: ember. Íme, test és lélek állanak bennem szolgálatomra, egyik kívül, másik belül. Közülük melyikkel kell inkább keresnem az Istent? Őt kutattam már teljes testem segítségével a földtől az égig, ameddig kiröpíthettem követeimet, szemem sugarait.

Ámde alkalmasabb lesz belső emberem. Hiszen valamennyi testi követem hozzá viszi a jelentését. Ő a fő és ítélkezik az ég, a föld és minden bennük létező válaszáiról, ha így felelek nekem: mi nem vagyunk az Isten, Ő alkotott minket. A belsőbb ember mindezt a külső szolgálatával ismerheti meg. Én, a belső ember ismerem meg mindezt, én, én, a lélek, a testi érzékeim révén.

Kérdeztem Istenemről a mindenség tömegét és válaszolt: nem én vagyok, de ő hívott engem létbe.

10. Nem ragyog-e mindenki szemébe ez a szépség, ha ép érzéke van? Miért nem hirdeti tehát ugyanazt mindenkinek? Látják őt a parányi és megtermett állatok is, de képességük nincs, hogy kérdezhessenek. Bennük a hírt adó érzékeken ugyanis nem uralkodik ítélő értelem. Az ember azonban kérdezhet, s „ami az Istenben láthatatlan, az értelem a teremtmények révén felismeri”. Ámde bűnös szeretet a teremtményeknek veti őt alá és mint alárendelt, nem ítélhet többé. Sőt a teremtmény a kérdezőknek nem ad feleletet, csupán az ítélkezőknek. Hangja, vagyis szépsége nem változik, nem másképpen látszik ennek és nem másképpen annak, ha az egyik csak látja, a másik pedig látja és kérdezi. Ugyanazon a módon ragyog mindkettő elé, de az egyikhez néma, a másikhoz beszél. Sőt beszél mindenkire, de csupán azok értik, akik kívülről zengő szavát egybevetik bévül az igazsággal. Az Igazság pedig így beszél hozzám: ég, föld, és semmi anyagi test nem a te Istened. Természetük is ezt állítja az embernek, ha nyitott szemmel látja, hogy ezek csak anyagi tömegek. És az ilyen tömeg kisebb részeiben, mint egészében.

Így szólok neked lelkem: jobb vagy, mint ezek. Hiszen erőben tartod tested tömegét, mert élteted. Ezt a testnek egyetlen más test sem adhatja meg. A te Istened pedig: életed élete is.

A BOLDOG ÉLETRŐL

Harmadik nap

23. Beszélgetésünk harmadik napján a minket fürdőbe kényszerítő reggeli felhők szétoszlottak és délutánra már a legtisztább időnek örvendezhettünk. Kedvünk támadt a közeli kis rétre menni, ahol kényelmesen leültünk, és utolsó beszélgetésünk a következőképpen folyt le. Így kezdtem: „Majdnem, minden választ tudok már, amit tőletek kérdéseimre vártam. Ezért egypár napra megszakíthatjuk lakománkat, mert nem sok az, amire még válaszolnotok kell. Anyám szerint a boldogtalanság nem más, mint szükség és megegyeztünk, hogy minden szűkölködő egyben szerencsétlen is. Azt a kérdést, vajon minden boldogtalan szűkölködik-e,

tegnap nem tudtuk eldönteni. Ha az értelem bebizonyítja, hogy ez így van, akkor pontosan megtaláltuk, hogy ki is a boldog ember: az, aki nem szűkölködik. Mindenki, aki nem szerencsétlen, boldog. Boldog tehát az, aki nem szenved szükséget, más szóval, a szükség ugyan azt jelenti, mint a nyomorúság.”

24. Trygetius közbevetette: „Hogyan? Mindenki, aki nem szorul rá semmire, boldog? Nem ebből következik, hogy minden szűkölködő egyben szerencsétlen is? Emlékszem, megállapodtunk abban, hogy a szerencsétlen és a boldog között nincs harmadik lehetőség.” Megkérdeztem: „Szerinted van-e valami eltérés a halott és az élő között? Ugye minden ember vagy halott, vagy élő?” „Elismerem” - mondta ő - „nincs itt semmi közbeeső dolog, de miért van ez így?” - „Azt hiszem, te is elismered, hogy mindenki, akit egy évvel ezelőtt eltemettek, halott.” - „Igen” - „Hogyan, mindenki, akit nem egy évvel ezelőtt temettek el, az él?” - „Ez nem következik ebből.” Majd így folytattam: „Tehát azt sem lehet következtetni, hogy ha minden szűkölködő szerencsétlen, akkor mindenki, aki nem szorul rá semmire, boldog: jóllehet a szerencsétlen és a boldog között, amiként az élő és a halott között, nem lehet közbeeső állapotot találni.”

25. Mivel ezt a gondolatmenetet néhányan közülünk csak nehezen követték, amennyire képes voltam, értelmüknek megfelelő szavakkal megmagyaráztam: „Tehát senki sem kételkedik abban, hogy minden ember szerencsétlen, aki szükséget szenved, - nem aggasztanak minket a bölcsök bizonyos testi szükségletei. Lelkük nem szorul rá semmire, hiszen ebben rejlik a boldog élet. Mert ő maga tökéletes, és ami tökéletes, az nem szorul rá semmire: magához veszi, ami a test számára szükséges, ha rendelkezésére áll, ha nem, akkor sem töri össze őt ezeknek hiánya. Minden bölcs ember bátor, s aki bátor, semmitől sem fél. Nem fél tehát a bölcs sem a test halálától, sem a fájdalomtól, amelyek elkerülésére vagy megszüntetésére, enyhítésére szolgálnak azok a dolgok, amelyeknek hiányától más esetleg szenved. Ha ezek a javak jelen vannak, mégsem él vissza velük. Nagyon is igaz, hogy bolondság megtúrni azt ami elkerülhető. Amennyire lehet és illő, kikerüli majd a halált és a fájdalmat, máskülönben nem azért szerencsétlen, mivel ezek bekövetkeznek, hanem mivel módjában állott volna elkerülésük, de nem akarta. Ez nyilvánvaló ostobaság jele. Ha tehát ezeket nem kerüli ki, akkor nem az ilyesmi eltérése miatt, hanem ostobaságból lesz szájalmas. Ha azonban már nem tudja elkerülni, noha helyesen és gondosan járt el, akkor ezek a rátörő bajok nem teszik szerencsétlenné: Nagyon igaza van a vígjátékírónak: „Mivel nem történhet meg az, amit akarsz, akard azt amit lehet.” Hogyan lehetne az szerencsétlen, akivel semmi sem történik akarata ellenére, hiszen amiről úgy látja, hogy nem sikerülhet neki, azt nem is akarhatja. Akarata csak az elérhető célokra terjed, azaz bármit tesz, azt az erény elírásai és a bölcsesség isteni törvénye szerint teszi, és e kettőt lehetetlen elvenni tőle.

26. Lássátok most már, vajon minden szerencsétlen szűkölködik-e? Nehézséget pusztán az okoz e tétel elismerésében, hogy sokan bővelkednek a múlandó javakban, nekik ezáltal minden könnyű, mert kívánságukra minden mohó vágyuk teljesül. Egyébként nehéz élet ez. Képzeljünk el egy olyanféle embert, amilyenek Cicero ábrázolta Oratát. Mondhatná-e bárki is, hogy Orata, ez a dúsgazdag, jómódú és nagyon elpuhult ember, aki minden élvezetben dúskált, népszerűségnek, jó egészségnek örvendett, szükségből dolgozott? Kedve szerint bőven állt rendelkezésére jövedelmező birtok s kellemes baráti kör, mindezeket a legalkalmasabban önmaga hasznára fordította és, - hogy röviden összefoglaljam - mindent, amihez csak kezdett, siker koronázta. Mondhatná közületek valaki, hogy ő többre vágyott, mint amennyije volt. Ezt nem tudjuk. Elég, ha elfogadjuk, hogy nem kívánt többet. Gondoljátok,

hogyan valamire is rászorult? - Licentius: „Tegyük fel, hogy nem vágyódott semmi után - amit egy mindennapi ember esetében nem fogadnék el -, ugyanis kiváló férfiú volt, mégis félt attól, amint mondják, hogy akár egyetlen sorscsapás is megfoszthatja javaitól. Nem nehéz megérteni, hogy mindezek ki vannak téve a véletlennek.” Nevetve feleltem: „Láthatod Licentius, hogy ezt a minden szerencséjével megáldott embert pusztán éles esze tartotta vissza a boldog élettől. Minél élesebb eszű volt, annál inkább belátta, hogy mindenét elveszítheti. Ez a félelem nyomasztotta, és gyakran juttatta eszébe ezt a közmondást: a ravasz embert saját szerencsétlensége teszi okossá.”

27. Amikor ezen mindenki nevetett, így szóltam: „Vizsgáljuk meg mégis alaposabban, hogy bár félt, mégsem szorult rá semmire; ebből következik kérdésünk. A szükség lényege a nem-birtoklásban, nem pedig javainak elvesztése miatti félelemben rejlik. Ő maga azért nem volt boldog, mivel félt, bár nem látott szükségét. Tehát nem mindenki szűkölködik, aki boldogtalan.” - A többiekkel együtt helyeselte anyám is, akinek véleményét védelmeztem, de mégis egy kissé kételkedve mondta: „Mégsem tudom és nem is értem teljesen, hogyan lehet a szükségtől a nyomorúságot vagy a szükségét a nyomortól elválasztani. A jómódú, sőt gazdag Orata, amint mondjátok, többre nem is vágyott, mégsem volt bölcs, mert attól félt, hogy elveszítheti vagyonát. Ínségesnek nevezhetjük-e amiatt ezt az embert, mert nem volt ezüstje és pénze, vagy inkább azért, mivel a bölcsességet nélkülözte?” - Ekkor mindnyájan csodálkozva kiáltottak fel, én pedig nagyon örültem, hogy éppen anyám mondta ki azt, amivel a bölcselők könyveiből vett zárszóként magam készültem előhozakodni: „Látjátok-e, hogy mennyire más a sok és különféle tétel és az Isten szavára figyelő lélek? Hát honnan máshonnan származhat mindaz, amit csodálunk?” Licentius örömmel kiáltott fel: „Bizony igazabbat és Istenhez méltóbbat nem is lehetett volna mondani. Nincs nagyobb és nyomorúságosabb ínség a bölcsesség hiányánál, és a bölcs semmiféleképp sem szenvedhet hiányt.”

28. „A lélek szegénysége” - mondtam - „nem más, mint az ostobaság. Ez ellentéte a bölcsességnek, éppúgy, mint a halál az életnek, vagy a boldog élet a szerencsétlennek; nincs harmadik lehetőség. Mindenki, aki nem boldog, szerencsétlen, és aki nem halt meg, él. Így nyilvánvaló, hogy aki nem ostoba, az bölcs. Ebből már látni lehet, hogy nemcsak amiatt volt boldogtalan Sergius Orata, mert félt, hogy a szerencse ajándékait elveszítheti, hanem azért is, mert ostoba volt. Még nyomorultabb lett volna, ha javainak veszendőségére és bizonytalanságára nem is gondolva, egyáltalán nem is félt volna. Nem bátorsága és ébersége, hanem szellemi kábultsága miatt érezhette magát biztosan, de nyomorultul még mélyebb ostobaságba süllyedt. Ha ellenben bárki, akiből hiányzik a bölcsesség, nagy ínségben van, és a bölcs semmire sem szorul rá, akkor ebből az következik, hogy az ostobaság maga az ínség. Amint pedig minden ostoba nyomorult, úgy minden nyomorult ostoba. Tehát az ínség egyben boldogtalanság, és így nyilvánvalóan minden nyomorúság szükség is.”

29. Trygetius megjegyezte, hogy ő ezt a végkövetkeztetést nemigen érti. Megkérdeztem tőle: „Miben értettünk egyet gondolatmenetünk szerint?” - „Abban, hogy szükségét szenved az, akiből hiányzik a bölcsesség.” - „Mit jelent tehát szükségét szenvedni?” - „A bölcsességet nélkülözni.” - „Mit jelent akkor a bölcsesség híján lenni?” - Hallgatott és én tovább kérdeztem: „Hát nem az ostobaságot jelenti?” - „De igen.” - „Nem más tehát szükségét szenvedni, mint ostobának lenni, ebből következik, hogy csak egy másik szót kell használnunk a szükség helyett, amikor az ostobaságra gondolunk. Ámbár nem tudom, mondhatnánk-e, hogy szükségét szenved, ahelyett, hogy ostoba. Ha egy fénytől elzárt helyiségről az állítjuk, hogy ott sötétség van, ez nem jelent mást, mint hogy ott nincsen fény. Ugyanis nem a sötétség jön és

távozik, hanem a fény hiánya jelenti a sötétséget, amint a ruházat hiánya a ruhátlanságot. A ruházat hiányának megszűntével a meztelenség nem tűnik el, mint valami mozgékony dolog. Így szoktuk mondani valakire, hogy szükségét szenved, hasonlóan ahhoz, hogy meztelen. A szükség a nem-birtoklás kifejezése. Ezért mondják így: úgy fejezem ki mondanivalómat, ahogy tudom, szükségét szenved, mintha mondanák, hogy a nem-birtoklás állapotában van. Így bemutatván, hogy az ostobaság az igazi és feltétlen szükség, dönts el, megoldottuk-e a felvetett kérdést.” - Némi kételkedés ütötte fel a fejét közöttük: amikor nyomorúságot mondunk, valójában nem az ínséget nevezzük-e így? Bebizonyítottuk, hogy helyesen hívjuk szükségnek az ostobaságot. Amint tehát minden ostoba ember nyomorult, és minden nyomorult ember egyben ostoba is, úgy nemcsak mindenkit nyomorultnak kell mondanunk, aki valamire rászorul, hanem minden nyomorultat szűkölködőnek is kell tekintenünk. Ha ellenben amiatt, mert minden ostoba egyben nyomorult is, és fordítva, akkor ebből adódik, hogy az ostobaság nyomorúság, és ennek alapján miért nem következtetjük, hogy mindaz, aki valamire rászorul, nyomorult, és minden nyomorult szükségét szenved, tehát a nyomorúság nem más, mint szükség?

30. Ezzel mindenki egyetértett és így folytattam: „Ebből az következik, hogy meg kell látnunk, ki is az, aki nem lát szükségét, mert az az ember lesz bölcs és boldog. A szükség pedig ostobaság, és ez az elnevezés egyfajta terméketlenséget és hiányt szokott jelenteni. Kérlek, figyeljétek meg, hogy a régiek mekkora gondossággal alkották meg az egyes szavakat, akár valamennyit, akár ami nyilvánvaló, különösen pedig azon dolgoknak az elnevezését, amelyek ismeretére nagy szükség volt. Már elismertétek, hogy minden egyes ostoba szükségét is szenved és mindenki, aki valamilyen szükségét szenved, egyben ostoba. Úgy hiszem, belátjátok, hogy az ostoba lélek vétkes is, és a lélek minden vétkét az ostobaság egyetlen szóban magában foglalja. Beszélgetésünk első napján „hiábavalóságnak” neveztük a „semmit”, aminek ellentétét „termékenységnak” mondtuk, ez az elnevezés valamely terményről ered. Tehát e két egymással ellentétes dologban, vagyis a termékenységben és a hiábavalóságban, a létezés és a nemlétezés fedezhető fel. Az ínségnek pedig, amelyről most beszélünk, mi az ellentéte?” - Ekkor egy kissé haboztak, majd Trygetius kért szót: „Szerintem a gazdagság, mert úgy látom, ez a szegénységgel ellentétes.” - Mire én: „Igen, ez rokon avval. A szegénységet és a szükségét gyakran egy és ugyanazon dolognak szokták felfogni. Más nevet kellene hát találnunk, hogy a kedvezőbb állapotra is több szó legyen, ahogy a szegénység és a szükség elnevezésében nincsen hiány, velük szemben viszont egyedül a gazdagság található. Képtelenség, a mi esetünkben megfelelő szavak hiánya, amelyek a szükség ellentétét fejeznék ki.” Licentius erre ezt mondta: „Ha lehetne mondani, úgy gondolom, hogy a „teljesség” helyesen állítható szembe a szükséggel.”

31. „E szóval kapcsolatban” - válaszoltam - „vizsgálódjunk majd egy kissé pontosabban! Az igazság kikutatásában erre nem kell gondot fordítani. Jóllehet Sallustius, a szavak legkitűnőbb mérlegelője a szükséggel a gazdagságot állította szembe, mégis teljességnek fogtam fel. Nem kell félnünk a grammatika tanítóitól, hogy netalán kijavítanak minket, mert hanyagul használjuk a szavakat, akik pedig a sajátjukat kínálják nekünk használatra.” Erre fölnevettek, majd folytattam: „Elhatároztam, hogy szellemeteket, amellyel Istenre figyeltek, nem nézem le, mint egyes égi jóslatokat. Lássuk, mit is takar e név, mert úgy vélem, ennél jobban semmi sem felel meg az igazságnak. A teljesség és szükség pedig egymás ellentétei, sőt hasonlóan a semmirekellőséghez és termékenységhez, ugyanúgy ellentétek, mint a lét és nemlét. S ha a szükség maga az ostobaság, úgy a teljességnek a bölcsesség felel meg. Joggal mondják sokan, hogy a termékenység minden erény anyja. Velük egyetértésben Cicero is így vélekedett egy

törvényszéki beszédében: „Fogadja el mindenki úgy, ahogyan akarja; és a termékenységet azaz a szerénységet és a mértékletességet tartom a legnagyobb erénynek.” Egyszóval okosan és találóan úgy tekintette a terményt, mint azt, amit mi létnek mondunk, ennek ellentéte pedig a nemlét. De a hétköznapi szóhasználat miatt, amellyel a termékenységet takarékoságnak mondjuk, a két következő kifejezéssel mutatta meg, hogy mire is gondol; szerénységet és mértékletességet mondott. E két szót vizsgáljuk meg gondosabban.”

32. A szerénység eredete a mérték, a mértékletesség pedig a helyes arány. Ahol pedig mérték és helyes arány uralkodik, ott nincs sem több, sem kevesebb a kelleténél. Ez tehát az a teljesség, amit a szükséggel állítottunk szembe, sokkal helyesebben, mintha a bőséget helyeztük volna ide. A bőségen ugyanis valami túlaradást értünk, mintegy a dolognak túlszorduló kiömlését, amelyből, ha mértéktelenül történik, akkor ott ugyanúgy hiányzik a mérték, és ezáltal maga a túlaradó dolog is mértéktelen. Tehát a túlaradó bőséggel is járhat szükség; a mértéktartással pedig a több és a kevesebb összeférhetetlen. Ha a gazdagságot (opulencia) vizsgálod, rájössz, hogy annak csak mértéke van. Mert ez a szó az *ops* - segítség - származéka. Ám, ha ebből túlságosan sok van, az gyakran terhesebb a túl kevésnél. Bármilyen tehát, ami túl kevés, vagy túl sok - mértéktelensége miatt -, oka lehet a szükségnek. A lélek mértéke a bölcsesség, hiszen biztos, hogy a bölcsesség ellentétes az ostobasággal a szükséggel pedig ellentétes a teljesség. A bölcsesség tehát teljesség. A teljességben pedig megvan a mérték. A lélek mértékét tehát a bölcsesség jelenti. Innen ered az a híres szólás, amit joggal mondhatunk a legnagyobb életbölcsességnek: „Csak semmi túlzás!”

33. Mai beszélgetésünk kezdetén említettük, hogyha rájönnénk, hogy a nyomorúság nem más, mint szükség, boldognak vallanánk azt az embert, aki nem szenved szükségét. Rá is jöttünk: boldognak lenni tehát nem más, mint szükségét nem látni, azaz bölcsnek lenni. Ha megkérdezték, mi is a bölcsesség - már amennyire az értelem képes meghatározni -, mondhatjuk, nem más, mint a lélek mértékletessége, vagyis ami által a lélek önmagát egyensúlyban tartja, hogy ne törekedjék túlzásokra, de a mérték alá se süllyedjen. Nem tartja be a mértéket, amikor kicsapongásokra, uralomvágyra, gőgösségre és más efajta dologra törekszik, amelyek révén - úgy gondolják -, a szertelen és szerencsétlen lelkek boldogságot és hatalmat szerezhetnek maguknak. Szenny, félelem, gyász, vágyak és sok egyéb miatt gyötrődnek, és emiatt ezek a szerencsétlenek boldogtalanoknak vallják magukat. Mikor pedig az ember a felismert igazságra tekint, és ahhoz tartja magát - hogy ennek a fiúnak a szavával éljek -, és hiábavalóságtól vezetett nem fordul a hazug bálványokhoz, melyeknek tisztelőjét Istene el szokta hagyni, az ilyen nyomorult tönkremegy, és semmi mértéktelenségtől, semmi szükségtől, tehát semmi nyomorúságtól nem fél. A boldog ember mértékletessége bölcsesség.

34. Ilyen értelemben tehát csak az Istentől származó bölcsességről lehet szó. Isteni tekintély alapján tudjuk, hogy Isten fia Isten bölcsessége, és hogy Isten fia is valóban Isten. Boldog az, aki eljut Istenhez, így láttuk ezt már azelőtt is, ahogy megkezdtük e lakomát. Mit gondoltok, mi más lehetne a bölcsesség, mint az igazság? Az írás szerint: „Én vagyok az igazság.” Az igazság pedig a legfőbb mértéknek felel meg. Belőle származik, és végezetül ebbe is tér vissza. A legfőbb mérték föléd pedig semmi más mértéket nem lehet helyezni: mert, ha az a legmagasabb, akkor önmaga által lett azzá. Elengedhetetlen, hogy a legfőbb mérték egyben az igaz mérték is legyen. Amint a mérték teremti meg az igazságot, úgy ismer rá az igazság. Sohasem volt az igazság és a mérték igazság nélkül. Ki az Isten fia? Írva van: az igazság. Ki más az, akinek nincsen atyja, mint a legfőbb mérték? Aki tehát az igazság segítségével jut el a

legfőbb mértékhez, az az ember boldog. Ez azt jelenti, hogy lélekben megtalálja Istent, azaz Istennel él. Semmi egyéb, noha Istentől van, nem juthat Istenhez.

35. Az a figyelmeztetés, amelyik arra int, hogy Istenre emlékezzünk, őt keressük, őt, minden dolyfünkkel elűzve, szomjúhozzuk, magából az igazság forrásából árad felénk. Ez a ragyogás árasztja belső szemeinkbe azt a titkos napfényt. Az övé minden igazság, amiről beszélünk, akkor is, amikor akár gyengén látó, vagy akár hirtelen kinyílt szemünkkel merészen oda-fordulunk és reszketünk az egészet szemügyre venni, mert csak az tekinthető Istennek, aki mindenféle fogyatékoságtól mentesen tökéletes. Mert ami teljes egész és maga a minden az tökéletes, egyszersmind ő a mindenható Isten.

Mégis, ameddig keresünk, valljuk be, még nem jutottunk el a mi mértékünkhöz, ezért, bár már Isten segít minket, még nem vagyunk bölcsék és boldogok; a forrás, vagy, hogy ezt a szót használjam, a teljesség még nem töltött el minket. Ez tehát a lelkek teljes jóllakottsága, ez a boldog élet, tökéletesen megismerni azt, ami az igazsághoz vezet, amellyel élsz és amelynek révén a legfőbb mértékhez kapcsolódsz. Ez a három dolog az értők számára megmutatja az egyetlen Istent, az egyetlen lényezet, és kizárja a különféle babonákat. Ekkor anyám ezeket az emlékezetébe vésődött szavakat újra felismerve, mintegy hitére ráébredve boldogan idézte papunknak e verssorát: „...Háromegy, / vedd szárnyad alá, aki kér” és hozzátette: „kétségte-lenül boldog élet a tökéletes, amelyhez - feltételezzük - töretlen hittel, örvendező reménnyel és lángoló szeretettel sietve eljuthatunk.”

36. Így szóltam: „Tehát minket is int a mérték, hogy ne lakomázzunk egész napon át. Erőm szerint hálát adok a nagy és igaz Istennek, a lelkek szabadító urának, azután nektek, akik ide szívélyesen meghívtatok, és sok ajándékkal halmoztatok el. Annyi mindent hoztatok beszé-demhez, hogy nem tagadhatom, meghívottaim jóllakattak.” - Mindenki örült és hálát adott Istennek. Trygetius: „Mennyire kívánom, hogy naponta ilyen mértékkel táplálj minket!” - „Ezt a mértéket” - mondtam - „mindig és mindenhol meg kell őrizni, szeretni kell, ha Istenhez való visszatérésünk szívügyetek.” A mondottak után, beszélgetésünknek véget vetve, szét-széledtünk.

ÉRTELEM ÉS TEKINTÉLY

A rendről

A tanuláshoz két út vezet el, a tekintély és az értelem. Időrendben a tekintély az első, jelentősége szerint az értelem. Mert más az, amit a cselekvés során előrevesszünk, és megint más az, amit nagyobb vonzereje alapján többre értékelünk. Látszólag a derekas emberek tekintélyére a tanulatlan tömegek szorulnak rá, a tanultaknak pedig az értelemre van szükségük; mégis, minthogy mindenki csak tudatlanból válhat tudóssá, tudatlanként viszont nem tudhatja, milyen állapotban kell tanítói elé állnia, és milyen életmód teszi tanulókonnyá mindazok előtt, akik nagy és rejtett dolgok tudására vágyakoznak, csakis a tekintély tárhatja ki a kaput.

Aki ezen belépett, a legkisebb kétely nélkül követi az erkölcsös élet szabályait, s ha már ezek tanulókonnyá tették, akkor fog igazából tanulni, mégpedig először azt, hogy mily magasztos értelemmel bírtak akár azok a szabályok, melyeket úgy követett, hogy még nem is értette őket, másodsor, hogy mi is maga az értelem, amelyet a tekintély bölcsőjében megerősödve most

már éretten és értőn követ azután, hogy mi is az a szellem, mely mindent magába foglal, vagy inkább ő maga minden, s végül, hogy mi is mindennek a mindenen túli kezdete. Ehhez a megismeréshez csak igen kevesen jutnak el a földi életben, ennél tovább viszont nem juthat senki utána sem. Akik pedig a pusztá tekintéllyel beérve minden erejüket kizárólag az erkölcsös életre és a helyes imádkozásra fordítják, azokat addig, amíg az emberek között élnek, boldognak aligha nevezhetném, de szilárdan hiszem, hogy amint ezt a testet elhagyták erkölcsük szerint lesz könnyebb vagy nehezebb az üdvözülésük.

A tekintély pedig részint isteni, részint emberi, de igaz, szilárd és tökéletes csak az lehet, amit isteninek nevezünk.

Itt különösen óvakodni kell a levegő lények megtevesztő csodáitól, ezek ugyanis az érzékelhető dolgokra vonatkozó jóslásaikkal és egyéb képességeik segítségével igen könnyen meg tudják téveszteni az olyan lelkeket, akik vagy a forgandó szerencsére kíváncsiak, vagy a törékeny hatalomra vágyakoznak, vagy egyszerűen megrettennek az üres csodáktól. Tehát csak azt a tekintélyt mondhatjuk isteninek, mely nem pusztán érzéki jegyekben halad meg minden emberi képességet, hanem először is magát az embert felöltve megmutatja neki, meddig ereszkedett le érte, azután pedig nem azt parancsolja nekünk, hogy leragadjunk azoknál az érzékeknél, melyekkel azokat a csodákat látjuk, hanem azt, hogy szárnyaljunk az értelem felé, és mindezekkel együtt nyilvánvalóvá teszi számunkra, hogy a földön mi mindenre képes, miért teszi mindezt és mily kevésre becsüli. Mert tetteivel hatalmát kell tanítania, megalázkodásával kegyelmét, parancsával pedig természetét. Mindezt tisztábban és meggyőzőbben közvetítik vallásunk szentségei, melyekbe beavatást nyerünk, s melyek igen könnyen megtisztítják a jóra való emberek erkölcsét, nem szörszálhasogató viták során, hanem minisztériumaink tekintélyével.

Ami az emberi tekintélyt illeti, az legtöbbször csalóka, az olyan embernél mégis joggal magasztalják, aki - amennyire a tanulatlan tömeg meg tudja ítélni - tudásának sok tanújelét mutatja, és maga sem él másképp, mint ahogy másoknak előírja. S ha mindehhez még némi vagyon is járul, melynek használatában nagyok mutatkoznak, megvetésében még nagyobbak, aligha róhatjuk fel bárkinek, ha hisz az ilyen embernek, mikor az erkölcsi tanácsokkal látja el.

AKARAT

...Akaratomat az ellenség tartotta kezében, és láncot kovácsolt belőle és gúzsba kötött vele. Mert a fonák akaratból szenvedély születik, s ha a szenvedélyt kiszolgáljuk, megszokássá válik, s ha a megszokással nem szállunk szembe, már meg is született a szükségszerűség. Ezek mint láncszemek egymásba kapcsolódtak - ezért mondtam láncot az előbb -, s velük kötött gúzsba a nehéz szolgaság. S már éledezett ugyan új akaratom, hogy Téged ellenszolgáltatás nélkül tiszteljelek, és élvezetemet Benned akarjam megtalálni, Istenem. Te egyetlen biztos gyönyörűség, de még nem volt elég erős ahhoz, hogy legyőzze a régit, melyet régisége tett szilárdá. Egymással tusakodott hát két akaratom, egy régi meg egy új, egy testi és egy lelki, és viszályuk meghasonlást támasztott bensőmben. Így értettem meg saját tapasztalatomból azt, amit olvastam, hogy miként is „kívánczik a test a lélek ellen és a lélek a test ellen”.

Zúgolódtam lelkemben, és háborogtam zaklatott felháborodással, hogy miért nem indulok már békét kötni Veled a Te akaratod szerint, Istenem, ha egyszer egész bensőm téged magasztal, és kiáltja, hogy mozduljak már. Ráadásul oda nem is hajóval vagy kocsin kellett volna menni,

s még a lábaimat sem kellett volna használnom, annyira sem, mint amikor a háztól arra a helyre mentem, ahol éppen ültünk. Mert oda elindulni vagy akár megérkezni is nem több, mint akarni az indulást, de szilárdan és teljes mértékben akarni, s nem féloldalasan hol erre, hol arra hánya-vetni akaratomkat, mert felegyenesedő része harcban áll a lecsüggedő másik oldallal.

Végül forrongó tanácstalanságom közepette sok olyan testi mozdulatot kipróbáltam, amit az emberek, hiába akarják, mégsem képesek megtenni, mert vagy a megfelelő testrészük hiányzik hozzá, vagy megvan, de bilincsek béklyózzák vagy betegség sorvasztja, vagy bármilyen más módon akadályoztatva van. Ha kiteptem egy hajszálam, megütöttem a homlokomat, vagy átkulcsoltam a térdemet összefont ujjakkal, azért tudtam megtenni, mert akartam. Ha viszont tagjaim nem engedelmessé váltak volna, akarni képes lettem volna, de megtenni már nem. Mennyi mindent megtettem hát, aminél akarási és képességi elválnak egymástól és azt nem tettem meg, ami hasonlíthatatlan vonzerejénél fogva sokkal inkább kedvemre való volt, és mihelyt akarom, képes lettem volna rá, hiszen mihelyt akarom, már akarok is. Itt az akarat megegyezik a képességgel, s maga az akarási lett volna a tett, mégsem tudtam megtenni. Könnyebben engedelmessé vált a test a lélek semmi kis akaratának is, hogy mozduljanak a tagok az értelem tetszése szerint, mint a lélek önmagának, hogy pusztán akarásiával teljesítse saját erős akaratát.

Honnan és miért ez a szörnyűség? Derítsen erre fényt a Te könyörtületességed, én meg kérdezgetem, hátha válaszolni tudnak az emberi bűnhődés rejtett mélységei és Ádám fiainak vaksi tipródása. Honnan és miért ez a szörnyűség? Parancsol a lélek a testnek, s az rögtön engedelmessé válik, parancsol a lélek önmagának, és ellenszegül. Parancsolja a lélek, hogy mozduljon a kéz, és ez oly könnyen teljesül, hogy a teljesítés alig válik külön a parancstól, holott a lélek lélek, a kéz pedig test. Parancsolja a lélek, hogy akarjon a lélek, s ez ugyanaz a lélek, mégsem teljesíti. Honnan és miért ez a szörnyűség? Az parancsolja, mondom, hogy akarjon, aki nem parancsolhatná, ha már nem akarná, és mégsem teljesül, amit parancsol. Csakhogy nem akarja teljes valójával, s ezért nem is parancsolja teljes valójával. Hiszen csak annyiban parancsol, amennyiben akar, és annyiban marad teljesületlenül a parancsa, amennyiben nem akar. Mert azt, hogy egy akarat legyen, az akarat parancsolja, s nem egy másik, hanem éppen az. Nyilvánvalóan nem teljes, amikor parancsol, ezért nem teljesül a parancsa. Mert ha teljes volna, nem is parancsolná, hogy legyen, mivel már létezne. Tehát nem szörnyűség ez, hogy részben akarunk, részben nem akarunk, hanem a lélek gyengesége, mert hiába támaszkodik az igazságra, nem tud szárnyra kapni, ha a megszokás terhe lenyomja.

A LÉLEK

A térben bizonyos helyet betöltő testi tömeg nem lehet minden egyes részben teljes egész, hanem csak valamennyi részében együtt. Tehát egyik része itt van, a másik ott. A lélek viszont teljes egészével és egyidőben van jelen nemcsak a test teljes tömegében, hanem annak legapróbb részében is. Mert a test valamely részét ért külső hatást teljes valójában érzékeli, s mégsem az egész testben. Ha például fáj a lábunk, odafordul a szem, beszél a nyelv, odanyúl a kéz. Ez nem így lenne, ha az, ami a lélekből ezekben a testrészekben van, nem érzékelne a lábban is. Márpedig a távolból nem érzékelheti azt, ami ott történik. Az ugyanis nem valószínű, hogy valamiféle hírnök közvetítene, mely önmaga nem érzékel, mivel nem az éppen a testet érő hatás fut végig a test egész tömegén, hogy a lélek többi része is tudomást szerezzen arról, ami máshol történik, hanem az egész lélek érzékeli azt, ami a láb egy kis

részén végbemegy, és csak ott érzékeli, ahol végbemegy. Tehát úgy érzékel teljes valójával egyidőben az egyes testrészekben, hogy valamennyiben teljes egészével egyszerre van jelen.

AZ ÉRTELMI MEGISMERÉS. ÉRVELÉS A SZKEPTICIZMUS ELLEN

...Létezünk, tudjuk, hogy létezünk, és ezt a létet és tudást szeretjük. Márpedig ebben a három dologban semmiféle csalóka valószínűség nem zavar meg bennünket. Ezeket ugyanis a külső dolgokkal ellentétben nem valamiféle testi érzékszervvel fogjuk fel, amiképpen a színeket látással, a hangokat hallással, a szagokat szaglással, az ízeket ízléssel, a keménységet és a lágytságot pedig tapintással érzékeljük, majd az ilyen érzékelhető dolgokról készült képeket, melyek nagyon hasonlatosak azokhoz, de már nem testiek, gondolkodásunkkal megforgatjuk, emlékezetünkben elraktározzuk, és rajtuk keresztül vágyra lobbanunk amazok iránt. Tehát nem így, hanem a csalóka képzetek és képzeleti képek kikerülésével szereztem teljes bizonyosságot létemről, tudásomról és szeretetemről. Ezekben az igazságokban egyáltalán nem félek az akadémikusok érveitől, amikor nekem szegeznek a kérdést: „És ha csalatkozni fogsz?” Hiszen ha csalatkozom, akkor létezem. Mert aki nem létezik, az nyilván nem is csalatkozhat, én tehát létezem, ha csalatkozom. Minthogy tehát létezem, ha csalatkozom, hogyan is csalatkozhatnám abban, hogy létezem, amennyiben biztos az, hogy létezem, ha csalatkozom. Minthogy tehát az az *én*, aki csalatkozik, létezik, ezért abban a tudásomban, hogy létezem, egész biztosan nem csalatkozom. Ebből az következik, hogy abban a tudásomban sem csalatkozom, hogy tudok. Mert ahogy tudom, hogy létezem, ugyanúgy tudom azt is, hogy tudok. Amikor pedig ezt a két dolgot szeretem, magát a szeretetemet is egyenrangú harmadiként a tudott dolgok közé sorolom. Hiszen nem csalatkozhatom abban, hogy szeretek, ha azokban, amiket szeretek, nem csalatkozom, ámbár még ha hamisak lennének is, feltétlenül igaz maradna az, hogy ezeket mint hamisakat szeretem. Mert milyen alapon tiltanának el engem feddő szavakkal a hamis dolgok szeretetétől, hogyha hamis volna az a tény, hogy szeretem azokat? Amikor pedig ezek igazak és bizonyosak, ki vonná kétségbe, hogy az irántuk érzett szeretet is igaz és bizonyos. Végül ugyanúgy, ahogy nincs olyan ember, aki ne akarna boldog lenni, olyan sincs, aki ne akarna létezni. Mert hogyan is lehetne boldog, ha ő már semmi sem volna.

A TESTETLEN DOLGOK MEGISMERÉSE. ÉRTELMI MEGVILÁGOSODÁS

Mikor tehát ezekről folyik a beszéd, úgy gondolom, a tudomány beszédét el kell választani a bölcsesség beszédétől. A bölcsesség ugyanis azokra a dolgokra vonatkozik, amelyek, nem *voltak* és nem *lesznek* hanem *vannak* és csak rájuk jellemző örökkévalóság miatt mondjuk róluk, hogy voltak, vannak és lesznek, anélkül, hogy bármiféle időbeli változásra gondolnánk. Mert nem úgy voltak, mintha már megszűntek volna létezni, s nem is úgy lesznek, mint ha még nem léteznének, ellenkezőleg: maga a lét lakozott bennük mindig, és lakozik mindörökké. Nyugvó helyzetben vannak, ami nem azt jelenti, hogy a térben egy állandó helyet foglalnának el, mint a testek, hanem azt, hogy a testetlen természetben a szellemileg felfogható dolgok úgy jelennek meg a szellem tekintete előtt, ahogy testi érzékeink előtt a térben a látható és tapintható világ. És nemcsak a térben érzékelhető tárgyakkal szellemileg felfogható eszméi maradnak nyugvó helyzetben térbeli kiterjedés nélkül, hanem az időben tovatűnő mozgások eszméi is szilárdan állnak időbeli változás nélkül, szintén csak a szellem,

és nem az érzések számára felfoghatóan. Csak keveseknek adatik meg, hogy szellemük tekintetével eljussanak hozzájuk, s ha valakinek mégis sikerül - már amennyire ez egyáltalán lehetséges -, a célba ért vándor nem maradhat meg náluk, hanem megfutamodásra kényszerül, mert fényük visszaveri a tekintetét, s így a nem átmeneti dolgokról átmeneti gondolkodás születik. Ám amikor az értelmet formáló tudományokon áthalad ez a gondolkodás, útja bevésődik az emlékezetbe, hogy legyen majd hová visszatérnie, ha már egyszer tovább kell haladnia. Ám ha nem térne vissza az emlékezetbe, és nem találná meg ott, amit belevésített, újonc módjára is rátalálna ugyan azt a vezetőt követve, akit követett korábbi útján, s ugyanott lenné meg, ahol először megtalálta, ama testetlen igazságban, ahonnan ismét, mint valamiféle másolat, bevésődik az emlékezetbe. Mert például a testi négyzet testetlen és változhatatlan eszméje szilárdan fennmarad, az emberi gondolkodás azonban mégsem tud benne megmaradni, ha ugyan egyáltalán képes a térbeliség képzetét túlhaladva eljutni hozzá. Vagy amikor bizonyos időtartamon át a művészien képzett zenei hangot hallunk, és megragadjuk az arra jellemző számviszonyt, ami időtlen nyugalomban és mélységes csendben áll, hogy úgy mondjam, egy külön világban, azt legalábbis addig elgondolhatjuk, ameddig az éneket halljuk, de amit ebből szellemi pillantásunk magához vett, és mint lenyelt táplálékot a gyomorban, az emlékezetben elraktározott, azt, amikor visszaemlékezik, hogy úgy mondjam, fel tudja kérődzni, és műveltsége részévé tudja tenni. Ha pedig teljesen kitörlődött az emlékezetünkben, tanítói segédlettel vissza kell menni a mély feledésbe merült ismeretig, és ugyanolyanként fogunk rátalálni, mint amilyen korábban volt.

A mindenki által tisztelt Platón ezért bizonygatta oly nagy igyekezettel, hogy az emberi lelkek itt éltek, mielőtt a testbe költöztek volna, s emiatt mindazt, amit tanulunk, valójában nem újonnan ismerjük meg, hanem mint ismert dolgot idézzük fel emlékezetünkben. Nálunk olvashatjuk azt az esetet, amikor egy fiú, akinek valamilyen geometriai kérdést tettek fel, úgy válaszolt, mintha alapos tudással rendelkezne ebben a tudományban. Ahogy fokról fokra haladva hozzáértően kérdezték, azt látta, amit látnia kellett és kimondta, amit látott. De ha ez a korábban megismert dolgokra való visszaemlékezés lenne, nem volna képes rá mindenki, vagy majdnem mindenki, akit ezen a módon kérdezzetnek. Merthogy nem volt mindenki a mértan tudósa előző életében, hisz oly kevesen üzik ezt a mesterséget az emberi nemből, hogy jó, ha egyre ráakadhatunk. Sokkal inkább azt kell hinnünk, hogy az értelem szellemi természetű, úgy lett megalkotva, hogy a Teremtő végzéséből a létezők rendjében közvetlenül a szellemileg felfogható dolgokhoz kapcsolódják, s ezért ezeket ugyanúgy látja egyfajta rokon természetű, testetlen fényben, mint ahogy a testi szem látja mindazt, ami a testi fényben körülvesz bennünket, mivel arra teremtett, hogy ennek a fénynek a rokonaként képes legyen azt befogadni.

AZ EMBER A TÖRTÉNELEMBEN. A KÉT VÁROS

...két város, a bűnösöké és a szenteké él egymás mellett az emberiség kezdetétől egészen az idők végezetéig, most még testben összekeveredve, de akaratukban már elkülönülve, az ítélet napján azonban már testileg is különválnak egymástól. Ugyanis mindazok az emberek, akik üres felfuvalkodottságukban és tetszelgő kivagyiságukban a kevélykedést és az időleges uralmat szeretik, és az összes olyan szellem, aki ugyanezeket választva az emberek feletti hatalomban keres dicsőséget, egyazon közösség kötelékébe tartoznak, és noha az efféle dolgokért gyakran harcolnak egymás ellen, a vágy egyenlő terhe alatt ugyanabba a mélységbe zuhannak, s egymáshoz béklyózza őket erkölcsük és érdemeik hasonlósága. És ugyanígy az

összes olyan ember és szellem is, akik alázatos szívvel nem a saját, hanem Isten dicsőségét keresik, és Őt követik jámbor hittel, egyazon közösséget alkotják.

Mint az előző könyvekben már elmondtam, Isten, hogy az emberi nemet ne csak a természet hasonlósága tartsa össze, hanem bizonyos vérrokonság is egyetértő egységbe kapcsolja a béke kötelékeivel, az összes embert egyetlen egyből akarta megalkotni, és nem kellene ennek a nemnek a legutolsó egyedéig meghalnia, ha a legelső két ember, akik közül az első senkiből, a másik az elsőből teremtett, ezt ki nem érdemelte volna. Ők ugyanis oly nagy bűnt követtek el, hogy ezáltal az emberi természet silányabbra változott, és az utódokra a bűn adósságával és halál kényszerével együtt szállt át. Sőt, a halál olyannyira kiterjesztette hatalmát az emberek felett, hogy kiérdemelt büntetésként egy másik, örökké tartó halál felé taszította tovább valamennyiünket, ha Isten ki nem érdemelt kegyelme némelyeket meg nem szabadított volna. Ezért aztán, noha rengeteg hatalmas nép él a földön más és más szokások és erkölcsök szerint, akiket még nyelvük, fegyverzetük és öltözködésük tarka változatossága is megkülönböztet egymástól, az emberi társadalom mégis pusztán két nemre oszlik, s ezeket írásaink alapján egy-egy városnak nevezhetjük. Az egyiknek a polgársága a lélek szerint, a másiké a test szerint akar élni, s ha kívánsága teljesül, így is él, mindegyik a neki megfelelő békében.

ISTEN ÉS A TEREMTETT VILÁG VISZONYA: VÁLASZ A „HONNAN A ROSSZ” KÉRDÉSÉRE

A fentieket azért mondtam, nehogy amikor az Istentől elpártolt angyalokról beszélünk, valaki azt gondolja, hogy természetüknek nem is az Isten a forrása, hanem valamely más őselvire megy vissza. E tévtanítás istentelenségétől annál könnyebben és egyszerűbben lehet megszabadulni, minél világosabban megérti, mit jelentenek ezek a szavak, melyeket Isten az angyal szájával mondott, amikor Mózeset elküldte Izrael fiaihoz: „Vagyok, aki vagyok”. Minthogy ugyanis Isten e legfőbb lényeg, más szóval tökéletes módon létezik, s ennél fogva változhatatlan. Ő adott létet mindannak, amit a semmiből teremtett, de nem tökéletes létet, amiképpen ő létezik, hanem ennek többet, annak kevesebbet, s ez alapján állította rendbe az egyes létezőket, lényegiségük, azaz esszenciájuk fokozata szerint.

(.....)

Ezért annak a természetnek, mely tökéletesen létezik, melynek teremtő tevékenysége révén létezik mindaz, ami létezik, semmilyen természet nem lehet az ellentéte, azon kívül, ami nem létezik. Istennek tehát, aki a legfőbb létező, és valamennyiféle létező alkotója, nincs ellentéte a létezők között. Az írás szerint Isten ellenségei, akik nem lényegüknél fogva, hanem fogyatékoságból fordulnak szembe az Ő hatalmával, semmit sem tudnak ártani neki, annál többet maguknak. Az Írás is csak azért nevezi ellenségnek őket, mert szembe akarnak szállni Istennel, s nem azért, mintha kárt tudnának Neki okozni. Isten ugyanis változhatatlan és minden tekintetben romolhatatlan. Így tehát az a fogyatékoságuk, mely Istennel szembefordítja őket, nem Istennek rossz, hanem nekik maguknak, mert megrontja természetük jószágát. Tehát nincs olyan természet, amely Istennek az ellentéte volna, hanem a fogyatékoság, minthogy maga a rossz, az a jónak az ellentéte. De ki tagadná, hogy Isten a legfőbb jó? A fogyatékoság tehát ellentéte Istennek, mint a rossz a jónak. De jó az a természet is, amit fogyatékosá tesz, tehát ellentéte ennek a jónak is. Csakhogy Isten szempontjából pusztán rossz, a fogyatékos természetre nézve azonban ártalmas. Mert Istennek semmiféle rossz nem árthat, annál inkább a változó és romolható létezőknek, melyek mégis jók, mint azt maguk a fogyatékoságaik tanúsítják. Ha ugyanis jók nem volnának, a fogyatékoságok sem árt-

hatnának nekik. Hiszen mivel ártanak nekik, ha nem azzal, hogy megfosztják őket épségüktől, szépségüktől, erényüktől vagy a többi olyan jó tulajdonságtól, amely gyakran megszűnik vagy csökken valamely fogyatékoság miatt. Ha ez nem történik meg, tehát nem foszt meg egy létezőt sem semmiféle jótól, akkor nem ártalmas, tehát nem is fogyatékoság. Mert ha az, nem lehet ártalmatlan. Ebből következik, hogy a fogyatékoság, bár a változhatatlan jóra nem lehet ártalmas, mégis kizárólag jó dolgoknak árthat, mert ahol nem árt, ott nincs is jelen. Ezt úgy is mondhatjuk, hogy a legfőbb jóban nem lehet fogyatékoság, másrészt viszont csak valami jóban lehet. A jó tehát önmagában is létezhet valahol, a rossz sehol, mivel még azok a létezők is, melyek fogyatékosága a rossz akaratból indul ki, amennyiben hibásak, rosszak, mint létezők azonban jók. És amikor egy lény, aki hibázott, büntetés alatt áll, ebben nemcsak az a jó, hogy létezőről van szó, hanem az is, hogy a hiba nem marad büntetlenül, mivel ez így igazságos, és ami igazságos, az feltétlenül jó is. Hiszen mindannyian csak az akaratlagos, és nem a természetünkből fakadó hibákért bűnhődünk. Mert még az olyan hiba is, mely megszokás révén, vagy mert túlzott méreteket öltött, egészen meggyökeresedett bennünk, és már-már természetünk részévé vált, valamikor az akaratból indult ki. Merthogy most az értelemmel bíró természetről beszélnek, az értelem pedig képes annak a szellemi fénynek a befogadására, melyben az igazságos világosan megkülönböztethető az igazságtalantól.

Babits Mihály fordítása